T.C.

YILDIZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ

FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

YAPI-KENT ARAKESİT MEKANLARINDA ETKİLEŞİM VE KAMUSALLIK

İlaynur ZAFER

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Mimarlık Anabilim Dalı

Mimari Tasarım Tezli Yüksek Lisans Programı

Danışman

Dr. Öğr. Üyesi Hande DÜZGÜN BEKDAŞ

Haziran, 2024

T.C.

YILDIZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ

FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

YAPI-KENT ARAKESİT MEKANLARINDA ETKİLEŞİM VE KAMUSALLIK

İlaynur ZAFER tarafından hazırlanan tez çalışması 11.06.2024 tarihinde aşağıdaki jüri tarafından Yıldız Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Mimarlık Anabilim Dalı, Mimari Tasarım Programı **YÜKSEK LİSANS TEZİ** olarak kabul edilmiştir.

Dr. Öğr. Üyesi Hande DÜZGÜN BEKDAŞ
Yıldız Teknik Üniversitesi
Danışman

Jüri Üyeleri

Dr. Öğr. Üyesi Hande DÜZGÜN BEKDAŞ, Danışman
Yıldız Teknik Üniversitesi _____

Doç. Dr. Selin YILDIZ, Üye
Yıldız Teknik Üniversitesi _____

Dr. Öğr. Üyesi Semin Erkenez, Üye
Hatay Mustafa Kemal Üniversitesi _____

Danışmanım Dr. Öğr. Üyesi Hande DÜZGÜN BEKDAŞ sorumluluğunda tarafımca hazırlanan "Yapı-Kent Arakesit Mekanlarında Etkileşim ve Kamusallık" başlıklı çalışmada veri toplama ve veri kullanımında gerekli yasal izinleri aldığımı, diğer kaynaklardan aldığım bilgileri ana metin ve referanslarda eksiksiz gösterdiğimi, araştırma verilerine ve sonuçlarına ilişkin çarpıtma ve/veya sahtecilik yapmadığımı, çalışmam süresince bilimsel araştırma ve etik ilkelerine uygun davrandığımı beyan ederim. Beyanımın aksinin ispatı halinde her türlü yasal sonucu kabul ederim.

İlaynur ZAFER

İmza

Biricik

Aileme

TEŞEKKÜR

Öncelikle hayatım boyunca kararlarımın destekçisi olan biricik aileme teşekkürlerimi sunmak isterim. En zor zamanlarımda varlıklarıyla güç bulduğum, en büyük şansım ve destekçilerim, kardeşlerim Av. Nurçe Zafer ve Halil Kutlu Zafer'e, mesleğimin ve akademik hayata girişimin en büyük destekçisi canım annem Nuray Zafer'e ve varlığını her zaman yanımda, elini her zaman omzumda hissettiren sevgili babam Mustafa Kutlay Zafer'e teşekkür ederim.

Lisansüstü eğitimime başladığım günden bugüne gülen yüzüyle beni akademik çalışmalarım için motive eden, bilgi birikimi ve tecrübelerinin yanı sıra desteğini hiçbir zaman esirgemeyen, tez çalışmam boyunca her anlamda yanımda olan ve çalışmalarımı ilgiyle takip eden sevgili danışmanım Dr. Öğr. Üyesi Hande Düzgün Bekdaş hocama çok teşekkür ederim.

Tez jürimde bulunmayı kabul eden değerli hocalarım Doç. Dr. Selin Yıldız ve Dr. Öğr. Üyesi Semin Erkenez'e,

Lisans eğitimimde beni mesleğime karşı sevgiyle dolduran, her daim motive eden ve lisansüstü eğitimimde desteklerini esirgemeyen sevgili hocalarım Prof. Dr. Filiz Şenkal Sezer ve Arş. Gör. Bengisu Özkılavuz hocalarım başta olmak üzere emekleri ve ilgileri için eğitim hayatımdaki hocalarıma,

Eğitim hayatım ve günlük yaşamımda yollarımın kesiştiği, birlikte düşünüp birlikte geliştiğimiz, tez çalışmam sürecinde de destek, sevgi ve anlayışlarını her zaman hissettiğim sevgili dostlarıma,

Çok teşekkür ederim.

İlaynur Zafer

İÇİNDEKİLER

1 GİRİŞ **16**

1.1. Literatür Özeti 16

1.2. Tezin Amacı ve Kapsamı 19

1.3. Tezin Yöntemi 21

1.4. Orijinal Katkı 22

2 KAVRAMSAL OLARAK KENT VE MEKAN **25**

2.1. Mekan Tanımları Üzerine 25

2.1.1 İnsan ve Deneyime Dair Mekan Söylemleri (Heidegger, Norberg – Schulz, Zevi ve Lefebvre) 28

2.2. Mekan Dizisi Olarak Kent 35

2.2.1 Antikiteden Modern'e Kent, Kentsel Mekan ve Kamusal Alan 35

2.2.2 Kent ve Kamusal Alan Üzerine Tanımlamalar 44

2.3. Mekan, Kent ve İnsan Üçgeninde Kamusallık Katmanları 50

3 YAPI – KENT ARAKESİTİNDE MEKANLAŞMALARIN KAVRAMSAL AÇILIMI **54**

3.1. Arakesit Kavramı 56

3.2. Arakesitte Mekanlaşmalar 56

3.2.1. Bir Geçiş Mekanı "Eşik" 57

3.2.2. Liminal Mekanlar ve Arada Olmak 60

3.2.3. Üçüncü Mekan, Heterotopya ve Yok – Yer 64

3.3. Arakesitte Mekan Formlarının Dönüşümü 66

3.4. Yapı Arakesitinde Muğlaklık 74

3.4.1. Esneklik 74

3.4.2. Şeffaflık 76

3.4.3. Bulanıklaşma 77

3.4.4. Sınır Aşımı 80

3.4.5. Geçişlilik 81

3.4.6. Deneyim 83

4 YAPI – KENT ARAKESİTİNDE MEKANLAŞMALARIN ÖRNEKLER ÜZERİNDEN ANALİZİ **88**

4.1. Hizmet Yapıları 89

4.2. Kültür Merkezi Yapıları 93

4.3. Eğitim Yapıları 98

4.4. Özel Kurum Yapıları 103
4.5. Konut Yapıları 108
4.6. Bulgular ve Çıkarımlar 114
5 SONUÇ **119**
KAYNAKÇA **124**
TEZDEN ÜRETİLMİŞ YAYINLAR **134**

KISALTMA LİSTESİ

ALCA	Agence Livre Cinema & Audiovisuel En Nouvelle-Aquitaine
BIG	Bjarke Ingels Group
FOA	Foreign Office Architects
FRAC	Fonds Régional d'Art Contemporain
JJW	Jensen+Jorgensen+Wohlfeldt
MÉCA	Maison de l'Economie Créative et de la Culture en Aquitaine
OARA	Office Artistique Region Nouvelle-Aquitaine
SANAA	Sejima and Nishizawa and Associates
TDK	Türk Dil Kurumu

ŞEKİL LİSTESİ

Şekil 1.1 Çalışma literatür izlencesi ve kavram diyagramı **24**

Şekil 2.1 Priene Antik Kenti, Aşağı kent agora çevresi kent planı **37**

Şekil 2.2 Orta Çağ'da Pazar Yeri **39**

Şekil 2.3 Palmanova Kenti, Kuş Bakışı Görünümü **41**

Şekil 2.4 Newman'ın farklı konut çözümlemelerinde kamusallık incelemesi görselleştirilmesi **51**

Şekil 2.5 Uygur Mimarlık tasarımı "Diyarbakır Yenişehir Belediye Binası" mekan kurgusunda yarı kamusal ve kamusal alan arasında geçiş mekanı örneği **53**

Şekil 3.1 Eşikte Oturanlar **58**

Şekil 3.2 Mekan Birleşimleri **59**

Şekil 3.3 Eşikte meydana gelen akış **60**

Şekil 3.4 Arada olmak, liminal mekanda etkileşim ve belirsizlik **61**

Şekil 3.5 Aldo van Eyck tasarımı, Amsterdam Yetimhanesi **61**

Şekil 3.6 Sou Fujimoto tasarımı, N Evi **62**

Şekil 3.7 NA Evi **63**

Şekil 3.8 Bir uzlaşma mekanı olarak üçüncü mekan **64**

Şekil 3.9 Üçüncü mekanın fiziksel ilişkiden bağımsızlığı **65**

Şekil 3.10 Pompeii Antik Kenti Vettii Evi'nde Peristil ve Avlu Kullanımı **67**

Şekil 3.11 Vitrivius'un Yunan Konutu Tasvirinde Prostas **67**

Şekil 3.12 Atina, Nike Tapınağı Propilonu **67**

Şekil 3.13 Aziz Petrus Bazilikası Sütunlu Avlu **68**

Şekil 3.14 Vatikan Saint Peter Meydanı Sütunlu Yol **68**

Şekil 3.15 19. Yüzyılda Mısır Çarşısı İç Görünüş **69**

Şekil 3.16 19. Yüzyılda İnşa Edilen Passage des Princes, Paris **70**

Şekil 3.17 Villa Savoye, Paris. Yükseltilmiş yapıda ara katman **71**

Şekil 3.18 Ulusal Batı Sanatları Müzesi, Tokyo **71**

Şekil 3.19 Unite d' Habitation, Marsilya. Konut altındaki kamusal geçiş **72**

Şekil 3.20 Beyaz Kent, Berlin. Konut bloğu altından geçen cadde **72**

Şekil 3.21 DZ Bank Binası, Berlin. Banka içerisinde yer alan atrium ve konferans salonu **73**

Şekil 3.22 Schröder evi **75**

Şekil 3.23 Hertzberger tarafından tasarlanan 'Montessori Okulu' Genişletilmiş Planı **75**

Şekil 3.24 Farsworth Evi **77**

Şekil 3.25 Berlin Katledilen Avrupalı Yahudiler Anıtı, Anıt blokları üzerinden atlayan çocuk **78**
Şekil 3.26 Toyo Ito tasarımı, Sendai Mediatheque **79**
Şekil 3.27 Sou Fujimoto tasarımı, Cloud **79**
Şekil 3.28 Diller+Scofidio tasarımı, Blur Building **80**
Şekil 3.29 Barselona Pavyonu **81**
Şekil 3.30 Shaoxing Üniversitesi Kapalı Spor Salonu **82**
Şekil 3.31 Aldo Van Eyck, Amsterdam oyun alanları **84**
Şekil 3.32 Aldo Van Eyck, Amsterdam oyun alanları **84**
Şekil 3.33 Peter Zumthor, Bruder Kalus Şapeli. Dış mekan **85**
Şekil 3.34 Peter Zumthor, Bruder Kalus Şapeli. İç mekan **85**
Şekil 3.35 Therme Vals, Dış mekan **86**
Şekil 3.36 Therme Vals, su kullanımı **86**
Şekil 3.37 Dijital Su Pavyonu **87**
Şekil 3.38 Dijital Su Pavyonu, Su ögesi kullanımı **87**
Şekil 4.1 Park'n'play, Çatı spor alanı **90**
Şekil 4.2 Yokohama Uluslararası Yolcu Terminali, kentsel kabuk **92**
Şekil 4.3 Bergama Kültür Merkezi, dış çeperi ve ticaret birimleri **94**
Şekil 4.4 Bergama Kültür Merkezi, orta avlu ve kentsel mekan ilişkisi **95**
Şekil 4.5 MÉCA Kültür Merkezi **96**
Şekil 4.6 MECA, Kentsel Oda **97**
Şekil 4.7 MECA, Kentsel Oda, seyir noktası **97**
Şekil 4.8 Güney Limanı Okulu, Kamusal alan ve okul bahçesi ilişkisi **98**
Şekil 4.9 Atrium ve kamusal merdiven ilişkisi perspektif gösterimi **99**
Şekil 4.10 Gökçeada Lise Kampüsü **100**
Şekil 4.11 Kampüs koridor kullanımı **101**
Şekil 4.12 Kampüste iç avlu ve yarı açık alanlar **102**
Şekil 4.13 Milli Reasürans Kompleksi, Maçka Caddesi görünüşü **103**
Şekil 4.14 Maçka Caddesi kotunda yer alan avlu ve pasaj **105**
Şekil 4.15 The Atrium dış cephesi **106**
Şekil 4.16 The Atrium iç mekanı **106**
Şekil 4.17 The Atrium iç mekanı **107**
Şekil 4.18 Terassenhaus, Kamusal teraslar ve merdiven **108**
Şekil 4.19 Terassenhaus, Konut fonksiyonu kullanımı **109**
Şekil 4.20 Terassenhaus, Kamusal alan kullanımı **110**

Şekil 4.21 Terassenhaus, Kamusal alan kullanımı **110**
Şekil 4.22 Moriyama Evi..... **111**
Şekil 4.23 Moriyama Evi, Tasarım yaklaşımı **111**
Şekil 4.24 Moriyama Evi, Oturma odası olarak kullanılan ünite **112**

TABLO LİSTESİ

Tablo 3.1 İspanya Elhamra Sarayı Revağı, İtalya Portico di San Luca ve İstanbul Sultan Ahmet Camii Revağı **69**

Tablo 4.1 Park'n'Play, Yapının yeni bir kentsel katman yaratma yöntemi **91**

Tablo 4.2 Yokohama Uluslararası Yolcu Terminali ile kent kotunun ilişkisi ve yaratılan geçiş mekanları **93**

Tablo 4.3 Bergama Kültür Merkezi'nin kent'e bağlanışı ve kamusal avlunun işleyişi **96**

Tablo 4.4 MECA Kültür Merkezi kentsel odasının işleyişi **98**

Tablo 4.5 Güney Limanı Okulu, Kamusallık akışı ve geçişlilik **100**

Tablo 4.6 Gökçeada Lise Kampüsü, Kamusal akış düzenlemesi ve ara mekan oluşumları **102**

Tablo 4.7 Milli Reasürans Kompleksi kentsel mekan ile ilişkisi ve geçiş mekanları **104**

Tablo 4.8 The Atrium yarı kamusal avlunun işleyişi **107**

Tablo 4.9 Terassenhaus, Düşey sirkülasyon ile sağlanan kamusallık akışı **109**

Tablo 4.10 Moriyama Evi, Arada olma ve geçişlilik durumu **113**

Tablo 4.11 Hizmet Yapıları etkileşim kurgusu ve ara mekan bulguları **114**

Tablo 4.12 Kültür Merkezleri etkileşim kurgusu ve ara mekan bulguları **114**

Tablo 4.13 Eğitim Yapıları etkileşim kurgusu ve ara mekan bulguları **115**

Tablo 4.14 Özel Kurum Yapıları etkileşim kurgusu ve ara mekan bulguları **116**

Tablo 4.15 Konut Yapıları etkileşim kurgusu ve ara mekan oluşumları **116**

ÖZET

Yapı- Kent Arakesit Mekanlarında Etkileşim ve Kamusallık

İlaynur ZAFER

Mimarlık Anabilim Dalı

Mimari Tasarım Programı

Yüksek Lisans Tezi

Danışman: Dr. Öğr. Üyesi Hande DÜZGÜN BEKDAŞ

İnsanın devingenliği yaşam döngüsünde mekanı etkilemektedir. Mekanın disiplinler arası ve fiziksel olandan ayrışan boyutları insan ve onun deneyimiyle birlikte ele alınmaktadır. Mekanın gösterdiği değişim sosyal insanın etkileşim ihtiyacıyla birleştiğinde mekansal ilişkilerin sürdürülmesi söz konusu olmuştur. Hiyerarşik mekanların ortaya çıkardığı kentler, yapı toplulukları olmasının yanı sıra yapılar ile etkileşim kurmakta ve bir arada gelişmektedir. Yapı ve kent arasında meydana gelen etkileşim, arakesit kavramını ortaya çıkarmakta ve bu arakesitlerde farklı niteliklerde mekanlar oluşturmaktadır. Bu tez çalışmasında kentte nitelikli kamusal alanların oluşturulması amacıyla yapı ve kentin bir arada bütünleşik bir tasarım ürünü olarak ele alınıp planlanması odağa alınmakta; bu bir aradalıktan doğan etkileşimde meydana gelen 'arakesit ve arakesitteki mekanlaşmaların' kentte mekansal devamlılığın sağlanması ve kamusal alanla etkileşim kurulması adına kullanımı ve kamusallığa etkisi incelenerek yapı – kent birlikteliği düzleminde bir ön çalışma oluşturmak amaçlanmaktadır.

Mekan kavramının modern mekana kadar gösterdiği değişim, mekanı tanımlayan sınırların ve kentsel mekanın da değişimini kaçınılmaz kılmıştır. Bu çalışmada bireyin algıladığı, günlük hayatla ve kentle iç içe olan mekan kavramının insan ve deneyim temelli tanımlarının yanı sıra kentsel mekanın ve kentin değişimi incelenmiştir. Kentsel mekanın incelenmesi sırasında bir sınırlayıcı nitelik olarak kamusallık durumu ele alınmıştır, kamusal alan tanımlamaları ve kentte bireyin deneyimiyle oluşan farklı kamusallık seviyelerine değinilmiştir.

Arakesit'in ortaya çıkışı ve mekanın kendisi sınırlardan bağımsız düşünülemeyeceği için sınır kavramının tanımlanması ve arakesitte yarattığı belirsizlik üzerinden değişiminin incelenmesi gerekli görülmüştür. Arakesitte meydana gelen mekanlaşmalar ele alınmakta, bu ara mekan formlarının farklı ulaşılabilirlik ve kamusallık seviyelerinde olduğu belirlenmiştir. Değişen mekan, kent ve kamusal alan tanımlamaları ile bu tanımlar arasındaki sınır ve geçişlerin giderek silikleştiği denklemde ortaya çıkan mekanların bir geçiş mekanı olarak nitelikleri örneklem grubu içerisinde ele alınış şekilleri kapsamında değerlendirilmiştir. Örneklem grubunda yer alan farklı kamusallık seviyelerinde fonksiyonlara sahip yapıların her birinde gerek mekansal düzenlemeler gerekse kullanıcı deneyimi aracılığıyla arakesit mekanları yaratıldığı ve yapı ile kent arasındaki etkileşimin sürdürüldüğü görülmektedir. Yapı, kent içindeki tekil konumundan böylelikle kurtulmaktadır. Bu çalışmada birey ve deneyim üzerine kurulmuş modern mekan ve kentin etkileşimine odaklanılmakta ve ilerleyen süreçte mekansal deneyimin devamlılığı ve bir aradalığı adına yeni çalışmalar yapılabileceği düşünülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Kent, arakesit, kamusal alan, yapı, etkileşim.

ABSTRACT

Interaction and Publicness in Building- City Intersection Spaces

İlaynur ZAFER

Department of Architecture

Master of Science Thesis

Supervisor: Dr. Öğr. Üyesi Hande DÜZGÜN BEKDAŞ

Human mobility affects space in the life cycle. The interdisciplinary and differentiated dimensions of space from the physical are addressed together with people and their experience. When the change in space is combined with the need for social interaction, spatial relations have been sustained. Cities, which are created by hierarchical spaces, are not only communities of buildings but also interact with buildings and develop together. The interaction between the building and the city reveals the concept of intersection and creates spaces of different qualities in these intersections. This thesis focuses on the planning of the building and the city together as an integrated design product in order to create qualified public spaces in the city; it is aimed to create a preliminary study on the level of building - city coexistence by examining the use of 'intersection and spatializations in the intersection' that occur in the interaction arising from this coexistence in order to ensure spatial continuity in the city and to interact with the public space and its effect on publicity.

The change in the concept of space until modern space has made it inevitable that the boundaries defining space and urban space also change. This study examines the human and experience-based definitions of the concept of space, which is perceived by the individual, intertwined with daily life and the city, as well as the change of urban space and the city. During the examination of urban space,

publicness as a limiting quality is discussed, definitions of public space and different levels of publicness in the city formed by the individual's experience are mentioned.

Since the emergence of the intersection and the space itself cannot be considered independent of boundaries, it was deemed necessary to define the concept of boundary and examine its change through the uncertainty it creates in the intersection. The spatializations occurring at the intersection are discussed, and it is determined that these intermediate space forms have different levels of accessibility and publicness. The changing definitions of space, city and public space and the qualities of the spaces that emerge in the equation where the boundaries and transitions between these definitions are increasingly fading as a transitional space are evaluated within the scope of the way they are handled within the sample group. It is seen that in each of the buildings with functions at different levels of publicness in the sample group, intersection spaces are created through both spatial organizations and user experience, and the interaction between the building and the city is maintained. In this way, the building gets rid of its singular position in the city. This study focuses on the interaction of modern space and the city, which is built on the individual and experience, and it is thought that new studies can be carried out in the future for the continuity and coexistence of spatial experience.

Keywords: City, intersection, public space, building, interaction.

1
GİRİŞ

Mimarlık mekan düzenleme sanatıdır. Herhangi bir mimari mekanın varlığı onu deneyimleyen kişi veya onu çevreleyen diğer mekanlardan bağımsız söz konusu değildir. Mekan, birey tarafından algılanmadan ve bir diğeri ile etkileşimde bulunmadan var olmamaktadır. Mimari, mekanlar arasındaki bu ilişkiyi ve etkileşimi düzenlemektedir. Mimari mekan ve ürün bu etkileşim noktasında algılanmaya başlanır. Mimari yapıtın kendisini de içeren kent mekanının bir alt mekanı olduğunu söylemek mümkündür. Öyleyse mekan kendini kapsayan kentle etkileşimi ile algılanmaya başlanır ve deneyimlenir.

1.1. Literatür Özeti

Mimarinin temel unsuru olan mekan tek başına var olamamaktadır. Algılanması ve deneyimlenmesi için bireye, etkileşip var olması için başka bir mekana ihtiyaç duymaktadır. Sınırlandırılmış boşluk olarak tanımlansa da mekan Leibniz'e göre bir bağıntılar bütünüdür, içinde var olanlardan bağımsız değildir ancak onlardan ibaret de değildir, birlikte varoluşun düzeninden ortaya çıkan bağıntılar bütünüdür. Bu bağıntıların bütünü ve Poincare'nin dediği gibi 'duyumlar dizisi'dir. Bağlantı ve etkileşimin söz konusu olmadığı bir mekansal ilişki türünden bahsedilememektedir. Bruno Zevi "Architecture as Space: How to Look at Architecture" kitabında her yapının iki mekan oluşturduğunu söylemektedir. Kendisi tarafından saptanan iç mekanı ve komşularıyla arasındaki dış mekanı. (Zevi, 1957). Hertzberger (1991) "Space and the Architect" mimarlık ders notlarında mekanın bütün olasılıklara açık olduğunu mevcut sınırlamalardan bağımsız ve değişmez ve mutlak olanın karşısında olduğunu belirtmiştir. Le Corbusier "Mimarlık Öğrencileriyle Söyleşi"sinde mimarlığın amacının insanın fiziksel ve düşünsel ihtiyaçlarını karşılamak olduğunu dile getirmiştir. İnsan ihtiyaçlarının değişkenliği düşünüldüğünde mekanın dinamizminin sağlanması gerektiği söylenebilmektedir.

Kahvecioğlu (1998) "Mimarlıkta İmaj: Mekansal İmajın Oluşumu ve Yapısı Üzerine Bir Model" başlıklı çalışmasında mekanın fiziksel boyutunun ötesinde

algısal boyutu, yaşamsal boyutu ve kültürel boyutu olduğunu dile getirmektedir. Bütün bu mimari mekan tanımlarından yola çıkarak insan ve değişime bağımlı bir mekan tanımı en akla yatkın görünenidir. Heidegger (1971) "Building, Dwelling, Thinking" kitabında yer ve yerleşme kavramını ele almış "varlığın anlamı nedir?" sorusunu sorabilen varlığı Dasein olarak tanımlamaktadır. O'na göre Dasein ile ilişki kurmayan yapı yer olamamaktadır. İnşa etmek ve iskan etmekteki farkı böyle tanımlamıştır. Bir modernizm eleştirisi olarak inşa etmeye odaklanıp iskan etmeyi ve yerleşmeyi unuttuğumuzu dile getirmektedir. Norberg-Schulz Heidegger'den temel alan yaklaşımıyla "Genius Loci" kitabında yerin ruhundan bahsetmiş, mekanı yere dönüştürenin karşıt fenomenler arasındaki gerilim ve insan-yer ilişkisi olduğunu dile getirmektedir. Bütün yer yaklaşımlarına karşılık Henri Lefebvre mekanın dönüşümsel olduğunu, toplumsal olarak tekrar ve tekrar üretildiğini ve kavramsal "algılanan, tasarlanan ve yaşanan mekan" üçlüsünü "Mekanın Üretimi" kitabında ele almakta, mekanın iki uçlu kartezyen tanımından oldukça girift bir kavram olduğunu dile getirmektedir.

Mekan kavramının fiziksel ve kavramsal tanımına ek olarak mekanların etkileşimiyle doğan hiyerarşik mekan dizisi olarak tanımlanabilecek kent kavramı Cengiz Bektaş'a göre 'insanın insan olduğu yer'dir; Keleş'in "Kent Bilimleri Sözlüğü"nde pek az kimsenin tarımsal uğraşlarda bulunduğu, köylere bakarak nüfus yönünden daha yoğun olan ve küçük komşuluk birimlerinden oluşan yerleşme birimi şeklinde tanımlanmaktadır. Kentlerin ortaya çıkışı üzerine bir kesinlik belirtilemese de Wycherley (1994) "Antik Çağlarda Kentler Nasıl Oluştu?" kitabında Antik Yunan ve Roma kentlerinin oluşum ve gelişim aşamalarından bahsetmektedir. Uğur Tanyeli Osmanlı kentinin gelişimine "Başlangıcından Modernleşmeye Osmanlı Çağı" kitabında değinmektedir. Sanayileşme sonrası modern kent hızla büyümüş ve kontrolsüzce genişlemiştir. Ruşen Keleş "Şehirciliğin Kuramsal Temelleri" kitabında kentlerin büyümesi üzerine yapılan çalışmaları derlemiş ve ele almıştır.

Kentle, kentlilik ve insanın sosyal yaşamının bir ürünü olan kamusal alan kentle birlikte değişmiştir. Jürgen Habermas'ın "Kamusallığın Yapısal Dönüşümü" kitabında detaylıca ele alınan bu kavram Habermas tarafından Antik Yunan'a dayandırılmıştır. Habermas kamusallığı politiklik ile eşleştirmiş ve kamusal alanda her bireyin fikirlerini özgürce söylemesi gerektiğini söylemiştir. Orta Çağ dönemi

kamusal alanı için ‘Burjuva Kamusal Alanı’ tanımını yapmış ve kamusal alanın belirsizleştiği bir tanım ortaya koymuştur. Hannah Arendt “İnsanlık Durumu” kitabında Habermas’ın fikirleri üzerine eklemeler yapmış, politik olmayan ve kamusal hayata çıkmayan insanın hayattaki temel amaçlarını yerine getiremediğini dile getirmiştir. O’nun için ideal kamusal alan Antik Yunan’ın siyasi kamusal alanıdır. İdeal kamusal alanın örgütlenerek toplumsal şekilde kurulabileceğini öne sürer. Richard Sennett “Kamusal İnsanın Çöküşü” kitabında kozmopolit kamusal insan tanımının ortadan kalktığını, insanın bireysel ve özel dünyasına döndüğünü ve kamusal alana çıkma gereksinimi duymadığını dile getirmektedir. Sennett kamusal alanın varlığının kentlerdeki mekansal kurgu ile desteklendiğini ve yakından ilişkili olduğunu belirtmektedir. Özellikle günümüzde kentsel mekanlarda kamusal ve özel alanlar arasındaki sınırın belirsizleşmesi, insanın kenti deneyimlemek ve sosyalleşmek için değil yalnızca hareket etmek için kullanması Sennett’in düşüncelerini destekler niteliktedir. Kevin Lynch “Kent İmgesi” kitabında kentlinin ve kullanıcının kenti deneyimleme ve imgelemesi için önemli noktalara değinmiş, bunları kentsel mekandaki yapı ve elementlerle eşleştirmiştir. Kamusal alan ve mekan tanımlamalarının ardından bu iki kavramın etkileşim ve devamlılığından doğan ara kamusallık seviyeleri değerlendirilmiş, Newman’ın “Defensible Space” teorisinde farklı ara seviyelerin kullanıcı deneyimi ve güvenliği için oluşturduğu önem net bir şekilde vurgulanmıştır. Günümüz mimarisinde kamusal alan, yarı kamusal alan ve özel alan kavramları arasında çok daha belirsiz ara katmanların ve özel durumların meydana geldiği tezi öne sürülmektedir.

Çalışmanın kapsamında mekan ve kentin irdelenmesi ve tanımlanması bu iki kavramın etkileşim noktası olan sınırların değişimi ve arakesit kavramının oluşumu önemli görülmektedir. Arakesitin meydana gelişi için gerekli unsurları barındıran sınır ögesi farklı bağlamlarda silikleşmeye ve ara durumlar oluşturmaya müsait hale gelmektedir. Bu noktada Hertzberger’in esnek mekan kuramı, Bauhaus sonrası gelişen şeffaflık kavramı ve Peter Eisenmann’ın “Blurred Zones” kitabında ve Toyo Ito’nun “Blurring Architecture” sergisinde ele aldığı bulanıklaşma ve Bernard Tschumi’nin “Architecture and Transgression” makalesinde ele aldığı sınır aşımı, mimarlık literatüründe önemli bir simge haline gelen Barselona Pavyonu üzerinden okumaları yapılan geçişlilik kavramına ek olarak Merleau-Ponty’nin “Phenomenology of Perception” kitabında değindiği, Eisenman’ın işlevsel açıdan

ele aldığı ve Pallasma'nın "Tenin Gözleri" kitabında duyularla vurguladığı deneyim kavramları ele alınmıştır. Sınırların dönüşümünün bir ürünü olan arakesitteki mekanlaşmalar Hertzberger'in "Space and the Architect" mimarlık ders notlarında, Boettger (2014)'in "Threshold Spaces: Transitions In Architecture. Analysis and Design Tools" kitabında ele aldığı eşik mekanları ve kavramsal olarak ilişkili geçiş mekanları üzerinde durulmuştur. Geçiş mekanlarında yer olan bir aradalık ve muğlaklık Arnold van Gennep'in "Les Rites de Passage" kitabında dile getirdiği gibi liminallik ve Sou Fujimoto'nun mimari yaklaşımı olan aralık kavramları ile açıklanmıştır. Elizabeth Grotz'un "Architecture From the Outside: Essays on Virtual and Real Space" kitabında arada olmayı ele alışı incelenmiştir. Bir diğer ara mekan tanımı olan Ray Oldenburg ve Edward Soja'nın kavramsal üçüncü mekan tanımlamaları yapılmış, Foucault'ın "Özne ve İktidar" kitabında ele aldığı Heterotopya kavramı ile kuruduğu ilişki değerlendirilmiştir. Farklı bağlamlarda birden fazla koşulun bir araya gelmesi veya koşulların bozunumundan doğan bu mekanların Mark Auge'nin "Non-Lieux, Introduction à une Anthropologie de la Surmodernité" kitabında ilk kez ifade ettiği yok-yer kavramı ile birlikte değerlendirilmesi yapılmış ve kullanıcı deneyimindeki yerleri ele alınmıştır.

Kamusal-özel ve yapı-kent ayrımı ve mekansal ilişkilerinde arakesitlerde oluşan bu mekanların kent ve birey açısından algılanması değerli bulunmuş, örneklem grubu üzerinden arakesitte muğlaklık ve mekanlaşmanın değerlendirilmesinin somut göstergeler adına nitelikli olacağı ve sonraki çalışmalara zemin hazırlayacağı düşünülmüştür.

1.2. Tezin Amacı ve Kapsamı

Literatürde görüldüğü üzere mekanların ayrımı ve etkileşiminin temeli olan sınırlar keskin duruşlarını yitirmiş, bunun yerini karşılıklı etkileşime ve mekansal algının devamlılığına odaklanan çok daha muğlak arakesit kavramı almıştır. Fiziksel mekanda ortaya çıkan bu geçişlilik ve belirsizlik durumu kavramsal mekanlar olan kamusal alan ve özel alan arasında da ortaya çıkmaktadır. Daha önce yapılan çalışmalar sınır kavramının mimari ürünün kendi bağlamında yorumlanması şeklinde ilerlemektedir. Bu noktada mimari ürün olan yapının kent ve kamusal alanla arakesitte oluşan mekanlaşmalar aracılığıyla sağladığı etkileşim değerli görülmüştür.

Kentsel mekanın kamusal alan ile bir tutulup yapının kent içinde etkileşim kurmaktan uzak tekil bir konumda duruşu tez kapsamında yeni önerilere açık görülmektedir. Kentsel açık alanlar kamusal niteliğini sürdürse de günümüzde nitelikli kamusal alan vasıflarını yitirmiş oldukları söylenebilmektedir. Mimarlık kentsel açık alanları yeniden değerlendirmek ve nitelikli kamusal alanlar yaratmak açısından farklı yaklaşımlar benimsemektedir. Bu noktada mimaride algının ve deneyimin oluşmasının önemli bir adımı olan mekansal devamlılığın yapı ve kent arasında sürdürülmesi durumunun kamusal alanın niteliğini etkilemesi tartışmaya açılmak istenmiştir. Tez çalışmasında, kentte nitelikli kamusal alanların oluşturulması amacıyla yapı ve kentin bir arada bütünleşik bir tasarım ürünü olarak ele alınıp planlanması odağa alınmakta; bu bir aradalıktan doğan etkileşimde meydana gelen 'arakesit ve arakesitteki mekanlaşmaların' kentte mekansal devamlılığın sağlanması ve kamusal alanla etkileşim kurulması adına kullanımı ve kamusallığa etkisinin incelenmesi amaçlanmaktadır. Çalışmanın nihai hedefi bu alanda oluşturulabilecek gelecek çalışmalar için bir altlık meydana getirmektir.

Bu bağlamda tez çalışmasının izlencesi aşağıdaki şekilde kurgulanmıştır;

- Çalışmanın genel anlatımının yer aldığı **1. Bölümün** ardından;
- **2. Bölümde**; Öncelikle çalışmanın temelini oluşturan 'Mekan ve Kent Kavramlarının Tanımlanması ve Tarihsel Gelişimi' üzerinde durulmuştur. Çalışmanın etkileşimini ele aldığı iki önemli kavram olan 'kent ve mekan' detaylı şekilde analiz edilmiştir. Mekanın fiziksel mekandan ayrışan tanımları ele alınmış, kullanıcı deneyimi ve etkileşimi mekanın tanımlayıcı unsurları arasında öne çıkan nitelik olarak belirlenmiştir. Kent söz konusu olduğunda sınırlayıcı unsur olarak kamusallık kavramı ele alınmış, kentin gelişimi sırasında kamusal alanın değişimi ve kamusallığın yeni katmanlar aracılığıyla yorumlanması üzerinde durulmuştur. Mekan ve kent kavramlarının tanımı üzerinden ortaya çıkan ve çalışma için önemli veriler sağlayan 'İnsan ve Deneyim Üzerine Mekan Tanımları ve Kamusal Alan Kavramı' üzerine yapılan kuramsal çalışmalar sunulmuş ve kamusal alanda insan etkileşimine dayanan ara kamusallık durumları incelenmiştir.
- 'Yapı – Kent Arakesitinde Mekanlaşmaların Kavramsal Açılımı' adlı **3. Bölümde** mekan (mimari ürün) ve kent arasında oluşan sınır kavramının tanımına değinilmiş, etkileşim temelinde gelişen modern mekan anlayışında

değişip arakesite dönüşen sınırların bir diğeri olan öteki ile kurduğu etkileşim adına yeniden şekillenişi analiz edilmektedir. İlgili kavramların tanımlamalarının ardından arakesitte meydana gelen mekanlaşmalar belirtilmiş ve bu durumlar üzerine yapılan tanımlama ve çalışmalar sunulmuştur. Arakesitte meydana gelen etkileşim durumundan doğan muğlaklık şekilleri ele alınmış, sınırda ve arakesitte oluşan belirsizliği yaratan mekansal yaklaşımlar ve çalışmalar ele alınmıştır. Fiziksel anlamda arakesit mekanlarının tarihsel olarak günümüze kadar kullanımlarının örnekler üzerinden anlatımı yapılmıştır.

- Arakesit mekanlarının kent ve yapı arasında kurduğu ilişkilerin örneklem grubu üzerinden ele alındığı **4. Bölümde** örneklem olarak belirlenen yapıların mekansal etkileşim için kullandığı yöntemler fiziksel ve algısal olmak üzere kullanıcı deneyimi ve kamusallık bağlamında incelenmiştir. Örnekler kamusallığı sürdürebilen farklı fonksiyonlardaki yapılardan seçilmiş, kamusallık seviyeleri ve kentle ilişki kuruş yöntemlerinin farklılığı ele alınarak değerlendirilmiştir. Yapıların kendi fonksiyonu ile kentsel mekanın kamusallığı arasında kurduğu etkileşim ve yarattığı ara durum 3. Bölümde ele alınan mekanlaşmalar ve muğlaklık durumları bağlamında incelenmiş, bölüm sonucunda tablolar ve değerlendirme ile sunulmuştur.
- **Bölüm 5'te** çalışmada elde edilenler bulgular özetlenerek nihai söylemler tartışmaya açılmıştır.

Çalışmanın kapsamı gereği mimarlık ve ilgili diğer disiplinlerin literatürleri üzerinden incelemeler ve değerlendirmeler yapılmış, elde edilen bulgular örneklem grubu üzerinden analiz edilmiştir.

1.3. Tezin Yöntemi

Tezin ilk aşamasında literatür incelemesi yapılmış, mekan tanımları ve yorumlamaları arasından bireyle ve deneyimle ilişkilendirilen mekan yaklaşımları üzerinde durulmuştur. Bu yaklaşımların analiziyle mekansal etkileşim üzerinde ikinci adım olan ve yapı-kent kapsamının bir diğer adımı olan kent kavramı ele alınmış ve kentin gelişimi kamusallık kapsamında incelenmiştir. Kamusallık kavramının gelişimi ve bu kavram üzerine önemli tanımlamalar yapan düşünürlerin söylemleri ele alınmış ve yorumlanmıştır.

Kent, kamusal alan ve mekan gibi temel kavramların ele alındığı literatür kısmının sonucunda bu iki kavramın etkileşiminden doğan sınır ve arakesit kavramları üzerinde okumalar yapılmıştır. Bu kavramlardan doğan ara kavramların literatürdeki yeri incelenmiş, içerik analizi yöntemi ile tarihte bu nitelikleri taşıyan ve mekan kavramıyla ilişkilendirilen örnekler üzerinden değerlendirme yapılmıştır. Çalışmanın ana çekirdeğini oluşturan yapı-kent ve ara mekan kavramlarının tanımlanması ve analizi sonrasında güncel mimarlık örneklerinden belirlenen örnekler 'küme örnekleme' yöntemi ile belirlenmiştir. Kent ile ilişki kuran yapı örnekleri kamusallık sınırında ele alınmış, Maksimum Çeşitlilik Örneklemesi (Heterojen Örnekleme) yapılarak kendi içinde benzeşen ancak belirli şekilde fonksiyonel anlamda farklılaşan örnekler tercih edilmiştir. Maksimum çeşitlilik yöntemi, ele alınan olay veya olguyla ilişkili çok sayıda çeşitliliği kapsayan ana kavramları bulmak ve tanımlamayı amaçlamaktadır (Neuman, 2014). Bu benzeşme miktar ve durumuna dayalı azami ölçüde bir kümeleme yapılmış, birden fazla ortak mekansal niteliği bir arada barındıran mimari örnekler ele alınmıştır. Daha fazla benzer işlevlere sahip örnekler ifade kolaylığı sağlanması adına alt kümelere ayrılıp sınıflandırılmıştır. İşlevleri gereği farklı kamusallık seviyelerine göre belirlenen bu küme grupları içlerinde yer alan benzerlikler ve farklılıklar yoruma açık şekilde değerlendirilmiştir.

1.4. Orijinal Katkı

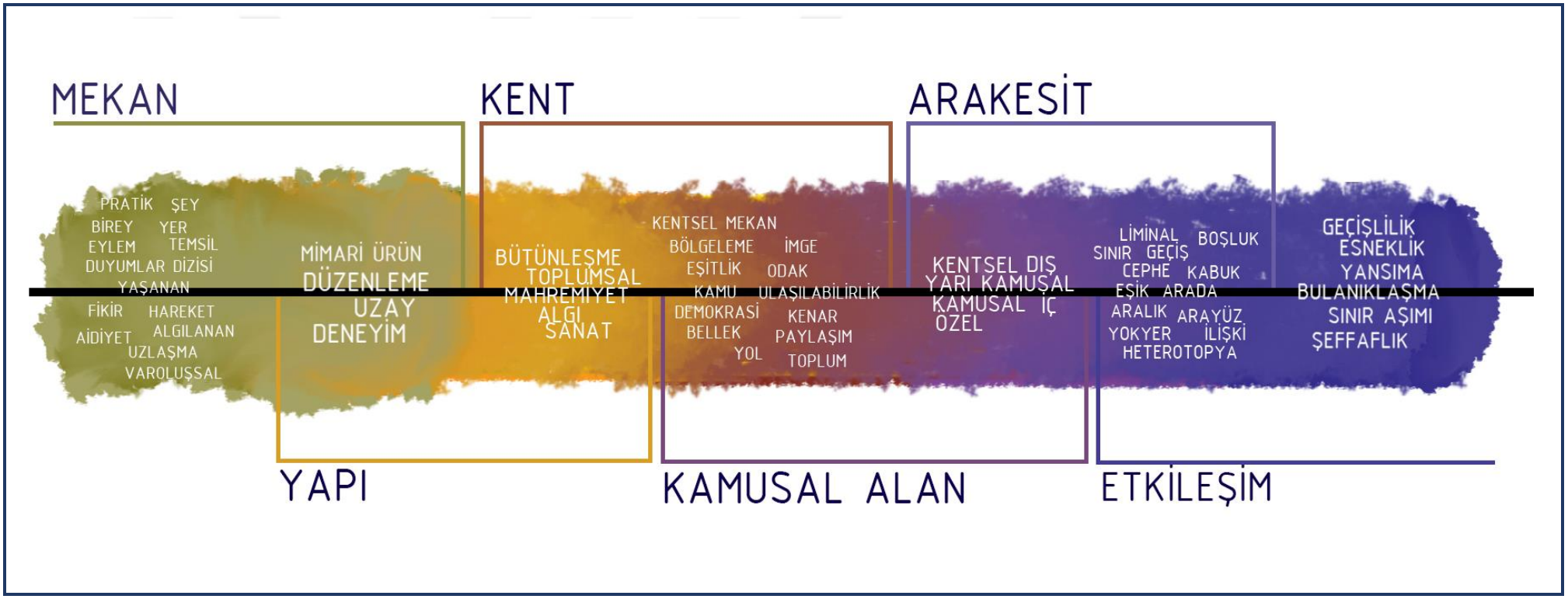
Mimarlık disiplini fen bilimleri, görsel sanatlar ve sosyal bilimlerin kesişiminde bulunmaktadır. Bundan kaynaklı faydalanılan kaynaklar felsefeden matematiğe ve sanat tarihine kadar uzanmaktadır. Mimarlık, çağlar boyunca birikerek elde edilen bilgilerin aktarılmasına dayanan bir süreçtir. Geçmişten gelen edinimler ve araştırmalar yapıcı şekilde ele alınmalı ve modern zamana da uygun olacak şekilde eleştirel olduğu gibi çözümcü yaklaşımlar sunulmalıdır.

Birçok disiplini bir arada barındıran ve kendi içinde de çeşitli alt disiplinler yaratan mimarlık literatürü içinde çalışmanın konusu gereği bir kesişim alanı değerlendirildiği için farklı disiplinlerin edinimlerinden faydalanılmış, uygun nitel yöntemlerin kullanılarak bir çalışma kurgulanmıştır.

Literatürde mekan ve kent kavramını ve sınırlardaki deneyimi tanımlayan birçok çalışma bulunsa da birbiri ile sürekli bir akışkanlık ve etkileşim halinde olan bu

kavramların birbirine içkinliğine değinen bir çalışmanın eksikliği dikkat çekmiştir. Kavramlar arasındaki etkileşimi odağa alan bu çalışmanın literatür izlencesi ve ana akışı etkileşim kurgusunda oluşturulmakta, etkileşim ve mekana dair tanımlamalar ve kavramların birbiri ile kesişimler göstererek ilerlediği görülmektedir. Tezin anahtar kelimeleri de olan mekan, yapı, kent, kamusal alan, arakesit ve etkileşime dair kavramlar birbirleri ile süreklilik halinde bir ilişki kurarak ilerlemektedir. Bu kavramsal ilişkiler ve kesişim noktaları tezin izlencesini de tarifleyen (Şekil1.1) de diyagram şeklinde ifade edilmiştir.

Kamusal alan ve özel alan ayrımına odaklanan çalışmaların yoğun olarak soyut tanımlamalar üzerinden ilerlediği ve bu iki kavramın birbirinden ayrılması durumuna odaklanıldığı görülmüştür. Çalışma kapsamında günümüzde fiziksel temsili gittikçe belirsizleşen kamusal alanın yapı ile kent arakesitinde bedenlenmesi yaklaşımının önemli bir bakış açısı olduğu düşünülmektedir. Kent ve yapının bir arada ele alınmasının nitelikli kamusal alanlar yaratılması adına kent planlama ve mekan kurgusu arasında bir eşik oluşturulabileceği belirtilmektedir. Birbirinden farklı ölçeklerde meydana gelen tasarım süreçlerinin belirli ölçülerde bir arada sürdürülmesi gerekliliği ifade edilmektedir. Yapı ve kent arasında kalan arakesite odaklanan ve kentte mekansal devamlılığı öneren bu çalışmanın mimarlık literatüründe bir sonraki çalışmalar adına bir altlık oluşturabileceği düşünülmektedir.

Şekil 1.1 Çalışma literatür izlencesi ve kavram diyagramı

2
KAVRAMSAL OLARAK KENT VE MEKAN

Yapı – kent etkileşiminden doğan mekanların arakesitte incelenmesi bağlamında etkileşimin ve arakesitin çok yönlülüğünün iki ucunu oluşturan yapı ve kent kavramlarının tanımlanması gerekliliği doğmaktadır. Mimari ürün olan ve mekanın varlığıyla tanımlanan yapının gerekliliği olarak mekan kavramı fiziksel ve algısal boyutta çeşitli disiplinlerde farklı şekillerde ele alınıp tanımlanmaktadır. Mekan kavramının çok boyutluluğu içinde değişen bu tanımlar yalnızca fiziksel bir temele oturan belirli bir mimari mekan tanımını yetersiz kılmaktadır. Arakesit durumunun ikiliğinin diğer ucu olan kent, kentsel mekanı oluşturmaktadır. Kentsel mekan ve kent insan dinamiğiyle birlikte tanımlanıp geçmişten günümüze kamusal alanla ilişkilendirilmektedir. Kent kavramının ortaya çıkışı ve dönüşümü incelendiğinde bu dönüşümden kamusal alanın da payını aldığı görülmektedir. Mekan kavramında olduğu gibi kamusal alan kavramı da insan ve onun devingenliği içerisinde değişmekte, zaman içinde farklı boyutlara taşmaktadır.

2.1. Mekan Tanımları Üzerine

“Mimarlığın herhangi bir tanımı, öncelikle mekan kavramının analizini ve izahını gerektirmektedir.” (Lefebvre, 2020).

Mimarlık, kent veya herhangi bir yapıdan bahsedebilmek için öncelikle ‘mekan’ kavramını anlayabilmeliyiz. Çünkü mekan var olmadan mimari bir ifade ve ürün söz konusu olamayacaktır. İnsanlık tarihinin en temel ve köklü güdüsü olan hayatta kalma dürtüsü ve ona bağlı olarak korunma ihtiyacı ortaya çıkmıştır. Söz konusu bu korunma ihtiyacı insanı kendine ait, güvende hissettiği bir alan yaratmaya teşvik etmiştir. Bu alan arayışının sonucunda insanlık önce mekanı yaratmış sonra da yapılaşmaya başlamıştır. Yapılaşma eyleminin devamlılığı ve birbiri üzerine eklenerek çoğalan edinimler sonucunda tarihte mekan, birbirinden beslenen birçok tanımla ifade edilmiştir. Var olan ve algılanan, fiziksel ve kavramsal mekan anlayışlarının sonucu olarak günümüz modern mekan kavramı ortaya çıkmıştır.

İnsanlığın yer yüzünde yapılaşmaktaki en büyük motivasyonu hayatta kalmaktır. Bunun sonucu olarak hareketlerinin tamamını korunma içgüdüsü ve kendine dünyada bir yer arayışı doğrultusunda yaptığı söylenebilmektedir. "Korunma içgüdüsü, bütün canlı varlıkları, doğal çevrenin yaşama ve gelişmeyi etkileyen koşullarına uyabilmek için özel bir yapı eylemine zorlamaktadır." (Kuban, 1990). Bu yapı eyleminin sonucunda mekan kavramı ortaya çıkmıştır. Mekan;

TDK Sözlüğünde "1. Bulunulan yer, 2.Belli bir işe ayrılmış olan yer, 3. Ev, 4. Uzay" şeklinde, Doğan Hasol'un 'Ansiklopedik Mimarlık Sözlüğü'nde "insanı çevreden belli bir ölçüde ayıran ve içinde eylemlerini sürdürmesine elverişli olan boşluk, boşun." şeklinde tanımlanmaktadır (Hasol, 1975).

Heidegger Antik Yunan'da mekan için bir sözcük kullanılmadığını, bunun yerine ne yer ne de mekan anlamına gelen 'khora' (kap) teriminin kullanıldığını, mekanı bu şekilde ifade edip algıladıklarını belirtmiştir. Platon'n mekanı olan 'khora' üçüncü türden olandır, 'idea' (varlık) ve algılanın dışındadır. Tam olarak maddi değildir ancak maddi bağlantılardan da yoksun olamamaktadır (Platon, 2001).

Aritoteles'a göre mekan Platon'un ifade ettiği gibi soyut bir şey değil, doğada fiziki bir şeydir. Aristoteles'in özellikle kullandığı yer kavramının bir uzay tariflemediği, O'nun mekan (yer) kuramının uzayda bir mekan ve pozisyon ifade ettiği görülmektedir. Her şeyin mekanda bir konumu vardır ve mekan her şeyi bir araya getirmektedir (Jammer, 1954).

Isaac Newton'a göre mutlak mekan hareketsizdir, herhangi bir iç veya dış etkenden etkilenmemekte ve değişmemektedir. Göreli mekan hareket eden boyuttur ve cisimlerin konumları olarak duyularımız tarafından belirlenir (Koç, 1985). Leibniz'e göre bir bağıntılar bütünüdür, içinde var olanlardan bağımsız değildir ancak onlardan ibaret de değildir, birlikte varoluşun düzeninden ortaya çıkan bağıntılardır. Kant'a göre ise mekan bir bağıntılar durumu değil bir doğrudan doğruya akılla kavranan sezgidir. İçindekilerden bağımsız düşünülebilir var olabilir, var olmadan önce ise zihinde var olması 'a priori' (önsel olarak var olan) olmalıdır.

Matematikçi ve teorik fizikçi Henri Poincare mekanı hareketlerle ve onların yarattığı duyumlarla ifade etmektedir. "Poincare'nin bu fikrinden hareketlerin mekân içindeki tasarımını değil, onlarla birlikte olan duyumların tasarımını

kastettiği anlaşılmalıdır. Çünkü O'na göre; zamandaş duyum bütünlerini göz önünde tutarak mekân kurulamaz, duyumlar dizisi de dikkate alınmalıdır." (Kahveci, 2017).

Erwin Panofsky Orta Çağ'da mekanın ve mimarinin toplumun yaygın ideolojisinin bir yansıması olduğunu öne sürmektedir. Rönesans'ta Alberti mekanı resim sanatındaki gibi 'insan bakışının aktarılması' aracılığıyla aktarmaya çalışmıştır. "Mimarlık sanatında mekân, inşa edilerek; resim sanatında mekân, tuvale çizilerek ifade edilmiştir. Ancak her iki sanatta da mekân, onu resme aktaran bir 'bakış' için yaratılmıştır." (Belting, 2020).

Mimar Bruno Zevi'ye göre "Gerçekte mekan, içinde yaşanan ve hareket edilen, bu elemanlarla (mekanı çevreleyen strüktürel elemanlar) çevrelenen, belirlenen boşluktur. Fakat bu elemanlarla oluştuğu anlamına gelmemektedir." (Zevi, 1959). Zevi bu strüktürel elemanların yarattığı şeyin bir mahfaza olduğunu ve mekanın bunun içinde ve dışında bireyin algısıyla oluşan esas şey olduğunu ifade etmektedir. Mekan mimarinin bütününe ilişkin bir olgudur; zaman ve hareketlilik çerçevesinde yaşamsal bir deneyimdir. Zevi'nin belirlenen ve çevrelenen boşluktan fazlası olarak tanımladığı mekanın varlığı, Doğan Kuban (1990)'nın Lao Tzu'dan ilettiği şekilde "mimariyi diğer yapı eylemlerinden ayırmaktadır." Kuban'a göre mekan biçimsel gerekliliklerinin yanı sıra deneyime dair nitelikleri de içermekte, yalnızca belirtilmiş ve ayrılmış boşlukla birlikte olası hareketlilik fırsatlarını da gerektirmektedir. Lao Tzu'nun 'mekanın ve binanın ruhunun kendisi iç mekandır' düşüncesi Frank Llyod Wright'ın 'organik mimarlık' fikrine öncülük etmiştir. Wright, mekanın kendi kendisini gerekli olduğu şekilde meydana getirdiğini ve bunun tasarımı şekillendirdiğini belirtmektedir. O'na göre mimari üründe önemli olan mekanların birbiri ile bağlılığı ve devamlılığıdır.

Hertzberger mekanı 'mekan fikri' olarak ele almıştır. Dinamik olan mekan genişler, dönüşür. Bütün olasılıklara açık ve değişkendir. Var olan bütün sınırlamaların ve kalıpların dışında, değişmeyen ve mutlak olanın karşısındadır. Bu karşıtlık ve olasılıklara açık oluşuyla var olmaktadır (Hertzberger, 1991).

August Perre mimarlığı mekan düzenleme sanatı olarak tanımlamıştır. Bundandır ki tarih boyunca mimarların mekana dair tanımlamaları sanatın ve mimarinin sürekliliği ve dinamizmi içinde farklılıklar göstermiştir. Modern mimarinin

öncülerinden Ludwig Mies Van der Rohe belki de bu değişken dinamizmden kaynaklı mekanı "çağın mekansal terimlerle ortaya konmuş istemi" olarak tanımlamıştır. Le Corbusier mimarlığın görevinin 'insanların maddesel ihtiyaçlarını ve düşünsel açlıklarını özenli bir şekilde karşılamak' olduğunu belirtmiştir (Le Corbusier, 2011). Mimarlığın ürünü olan mekan da bu paralelde maddesel ve düşünsel boyutta ele alınarak eylemlerin gerçekleştiği somut mekan ve eylemlerin kendisinin bir etkileşimi olarak düşünülebilmektedir. Bernard Tschumi, mekanların farklı olaylar yaratma potansiyellerinin olabileceğini 'olay mimarlık' anlayışıyla öne sürmüştür ve bunun insan ve mekan üzerinde sürekli bir değişim yarattığını söylemektedir. Mekan bütün bu tanımlamaların ürünü olarak fiziksel boyutunun yanı sıra eylemlerle var olmaktadır. Grup halinde yaşayan insan topluluklarında toplumsal mekan, bireyin günlük faaliyet ve deneyimlerinin yarattığı yaşanan mekan, bireyin mekanı deneyim ve algılamasına dayalı olan algılanan mekan, mekanın fiziksel somut kimliğinden ayrışan soyut boyutlarıdır ve bir arada ele alınıp mekanı oluşturmaktadır.

Ele alınan mekan tanımlarında da görülebileceği gibi mekanın temelde fiziksel ve algısal boyutları söz konusu olup insan ve zaman temelinde bir hareket ve sürekliliği mevcuttur. Tanımlarda yer alan eylemler ve bireyler mekanın farklı açılardan sınıflandırılmasını sağlamıştır. Birey tarafından algılanmasıyla var olması fikri, mekan kavramından yer kavramının türemesini sağlamıştır. Mekan'ın çok boyutluluğu ve disiplinler arası durumu düşünüldüğünde bütün sınırlarından ve fiziksel tanımlarından bağımsız, insanın algıları üzerinden şekillenen, farklı seviyelerde oluşan ve iç içe geçmiş mekanlar örüntüsünün ortaya çıkardığı, girift bir mekanın varlığı söz konusudur.

2.1.1 İnsan ve Deneyime Dair Mekan Söylemleri (Heidegger, Norberg – Schulz, Zevi ve Lefebvre)

Mimariyi diğer yapı yapma eylemlerinden ayıran temel şey insanı doğadan ayıran ve 'mekan' olarak tanımlanan boşluktur. (Tzu, 1946) .

Mekanın varlığının ve algısallığının temeli insandır. İnsanın doğada ve dünyada aradığı şey aslında kendi varoluşuyla var olan bir deneyimin parçasıdır. Heidegger bu varlık yapısının anlaşılabilmesi için 'Fenomenoloji' (Türk Dil Kurumu Sözlüğü'nde 'görüngü bilimi') yöntemini kullanmaktadır. Kendisi varlık

felsefesine dayanan yaklaşımını ‘hermeneutik fenomenoloji’ olarak belirtmektedir. “Heidegger hermeneutiği yaşanmış deneyimin yorumsal bir süreç olduğu ontoloji tezine dayandırır ve anlamanın gelişimini, yorumlama olarak adlandırır.” (Çüçen, 2000) .

Heidegger’e göre iki mekan türü bulunmaktadır: Dünya mekanı ve eylem mekanı. Eylem mekanının da iki yönü vardır: Alanlar ve Dasein’ın mekansallığı (Sirowy, 2008). Dasein, Almancada ‘orada olmak’ anlamına gelmekte ve insan varlığını ifade etmektedir. Dasein terimi Heidegger tarafından ‘varlığın anlamı nedir?’ şeklinde sorgulama yapabilen varlık için kullanılmıştır. Dünya mekanı somut, fiziksel bir mekanı tariflemektedir; Bu mekan içindeki varlıklardan bağımsızdır. Dünya mekanında somut varlıklar birbirlerine göre konum ve pozisyonlarına göre değerlendirilir. Şeyin içinde dışında olmak, yanında olmak gibi kartezyen konumlar söz konusudur. Bu durumda bile iki şeyin birbirine göre durumunu belirtebilmek için ikisinin de var olduğu kabulü gerekmektedir. Heidegger’e göre bu somut mekan ikincil mekandır. O’nun düşüncesindeki mekan bir deneyim ve etkileşimdir. Mekan tarihsel süreçte mekanik bir kavrama dönüşüp nesneleşmiştir. Heidegger’in dörtleme kavramı aracılığıyla bu mekanik ve donuk mekan varoluşsal olacak ve insanla algılanacaktır. Her mekanda yeryüzü, gökyüzü, tanrılar ve insanlar bir arada ve iç içedir. Bu dörtleme ne zaman deneyimle algılanabiliyorsa mekan kendini o zaman açmaktadır.

Heidegger “Şey” adlı makalesinde her şeyin tek biçimli bir mesafesizlik içinde kümelendiğini söylemektedir. Heidegger “nesne” kavramını kullanmaktansa “şey” kavramını kullanmaktadır çünkü nesne, insandan bağımsız olarak var olabilen, özneye karşıt bir yapıdır. İnsan ‘şey’in kendisini tasarlayamaz, kısıtlı bilgisiyle yalnızca kendi somut ölçümleriyle yarattığını tasarlayabilir. Burada tasarlanan mekan şey değildir; mekan, içinde barındırdığı ‘şey’ler aracılığıyla var olmaktadır. Mekan kendi kendini açığa çıkarır ancak tek başına var olamaz (Aras, 2010). Heidegger’e göre mekan bahsedilen dörtlemeyi sunmayı başardığında ‘şey’e dönüşmektedir. Şey insanın ilgisi, yaklaşımı ve deneyimiyle var olur. Barınma ihtiyacını karşılamak için yerleştiğimiz günden itibaren insanoğlunun kurduğu bu ilişkiler ve deneyimle mekan var olur. Bir konutu bir ev ’den ayıran da budur. Bir yapı kendi içinde bir nesne olarak varken onu dünyanın içinde kılan ve onu dünyaya sahip yapan Dasein’ın onunla kurduğu ilişkidir. Heidegger bulunduğu dönemin ve

modern mimarinin meydana getirdiği yapıyı eleştirmektedir. (Heidegger, 1971), "Öyle görünüyor ki iskân etmek yerine inşa etme eylemi ile uğraşıyoruz." derken kast ettiği inşa eylemi sırasında eksik kalan bir şeyler olduğudur. İnşa etmek iskan etmeye içkindir, iskan etmenin bünyesinde doğal olarak bulunmaktadır. İnsanoğlunun doğada en başından beri var olmaya çalışmasını ve yapmaya çalıştıklarını "İskan etmek ölümlülerin biricik eylemidir." şeklinde tanımlar. Bu tanım felsefe dünyasının ve insanın bu dünyadaki kendi 'yer'ini arama girişiminin de ona özgü bir eylem olduğunu nitelemektedir. İnsan iskan etme girişimiyle kendi içinde bir düşünce ve inşa süreciyle dörtlemeyi tamamladığını söylemektedir. Bir mimari yapı bir mekana yerleşmeden önce oranın yer olarak belirtilemeyeceğini söylemektedir. Bir ölümlü varlık Dasein ile ilişki kurmayan bir yapı veya varlığın 'yer' olamayacağını, mimari yapı ile Dasein'ın kurduğu ilişki ve deneyim durumundan 'yer'in meydana geleceğini dile getirmiştir. Yer mekandan farklı olarak konumdan ve fiziksellikten farklı bir şeydir. Heidegger'in modern mimarinin kaybettiğini düşündüğü ve eleştirdiği şey tam olarak budur. "Yer, insanların ilişki kurdukları, değdikleri, bağlandıkları mekanlar, anlamlı konumlardır." (Cresswell, 2004).

Heidegger'in yer kavramı üzerine dile getirdikleri Christian Norberg-Schulz ile devam etmiştir. Norberg-Schulz, Yerin Ruhu (İng.: Genius Loci) kitabında bu yaklaşımı benimsemesinde ana etkenin Heidegger'in felsefesi olduğunu ifade etmektedir. Genius Loci kavramı Roma mitolojisine dayanmaktadır. Yer kavramı olarak gündelik yaşama ait yalnızca somut veya yalnızca soyut olgulardan değil bunların bir araya getirdikleri yerin özü olan çevresel özelliklerin bir bütünü olma durumunu tanımlamaktadır. Mekanı yere dönüştüreni bu karşıt fenomenler arasındaki gerilim ve insan-yer ilişkisi olarak açıklamaktadır. Mekan kendisini oluşturan üç boyutlu unsurların bir araya gelerek oluşturduğu fiziksel bir varlıkken ruh, bir yerin en kapsamlı özelliği olan atmosferi ifade etmektedir. Norberg-Schulz'a göre eylem ve olayların gerçekleştiği yer var olmanın ayrılmaz bir parçasıdır, yerle ilişki kurmayan bir eylem veya olgu düşünülememektedir (Sirowy, 2008).

Norberg-Schulz mekana dair bir teori geliştirmede iki yöntem kullanmıştır. İlki "Öklid Mekanı", ikincisi ise algı ve gözleme dayalı mekan tanımıdır. Öklid mekanı fiziksel mekana karşılık gelirken algısal olan ise soyut mekana karşılık gelmektedir.

Mekanı farklı kriterlere göre sınıflandırmış ve tanımlamıştır:

-Pragmatik Mekan: Fiziksel boyutun tariflediği, günlük eylemlerin belirlediği, fiziksel elemanlarla koşulları sınırlandırılmış mekandır.

-Algısal Mekan: Kişiye göre değişen, kişinin duyuları ve izlenimleri ile oluşturduğu mekandır.

-Varoluşsal Mekan: Bireyin çevresiyle ilişkisinden oluşan ve her an var olan mekandır.

-Bilişsel (Kavramsal) Mekan: Mekan düşüncesiyle oluşan, fiziksel mekan üzerine düşüncesel şemalardır. Algılarımızdaki mekan düşüncelerle esas mekanı oluşturmaktadır (Norberg- Schulz, 1972, aktaran Ak, 2006).

İki düşünür de mekanı bireyin algısı ve deneyimiyle ilişkilendirmiş ve bunun üzerinden ele almıştır. İtalyan mimar Bruno Zevi mekan ve mimarlığa dair farklı bir bakış açısı sunmakta ancak mekanı tanımladığı nihai bakış açısı Heidegger ve Norberg-Schulz ile benzerlik göstermektedir.

Zevi, mimarlığın sanat olduğu tanımıyla onu diğer sanatlardan ayıran özgüllüğünün insanı kendisine dahil eden üç boyutlu mekanın varlığı olduğunu söylemektedir. Resim iki boyutta var olur. Heykel üç boyutta var olur ancak insan bunun dışında kalır. “Buna karşılık mimarlık içi boşaltılmış büyük bir heykel gibidir, insan bu heykelin içine girer, yürür, yaşar.” (Zevi, 1959). Zevi mimarlığı ve mekanı önce iç mekanla tanımlamıştır. Yapının bir kabuk olduğunu, gerçekte mekanın içinde yaşanılan ve hareket edilen ve strüktürel elemanlarla sınırlanan bir boşluk olduğunu ifade eder. Ancak bu boşluk yalnızca bu elemanlardan oluşmamaktadır. Zevi de diğer örneklerde görüldüğü gibi mekanın varlığını hareket ve zaman sürekliliğinde açıklamaktadır. İçinde var olan insanın deneyimlemesi ve hareketiyle mekanın dinamik bir olgu olduğunu söylemiştir. Zevi mekanın deneyimlenmesi durumunu “hiçbir mimari ürün, dördüncü boyut olmadan, içindeki keşif yürüyüşümüz için gerekli zaman olmadan deneyimlenemez ve anlaşılamaz.” şeklinde vurgulamaktadır (Zevi, 1957). Mekanın kendisi mimari ürünün dördüncü boyutunu oluşturmaktadır. Mekan, içine giren bireyin ‘devingenliği’ sayesinde durağan bir olgu olmaktan çıkmaktadır, zaman ve mekan içinde ardışık deneyimlere imkan veren canlı bir gerçeğe dönüşmektedir (Norberg- Schulz, 1972). Mekanın varlığı Zevi için mimarlığın bütününe ilişkin bir durumdur. Tarih boyunca mimari

ürününde aranan denge ve oranların tamamı mekanın kendisiyle bir araya geldiğinde anlam kazanan kavramlardır. Mekanın birey üzerindeki etkisinin önemine değinen Zevi mimarlıkta mekansal etkinin hareket ile oluştuğunu söylemektedir. İnsan dahil olduğu mekanı değiştirip dönüştürme dürtüsündedir, belki de böylece yerleşebilecektir. Orayı dönüştürecek, kendine benzetecek, kendi devingenliğini mekana aktaracaktır. İnsan deneyim ve devingenliğinden payını almamış hiçbir mekan yoktur (Zevi, 1959). Bruno Zevi de Heidegger ve Norberg-Schulz'a benzer şekilde mekanın kendisini ve oluşumunu bireyin deneyimi ve mekanın bireyle etkileşimi ile tanımlamaktadır. Zevi mekanın dördüncü boyutunu da bireyin deneyimsel ve algısal varlığına bağlamaktadır ve mimarinin tanımını bu algısal mekanı oluşturabilme sanatı üzerinden yapmaktadır. "Mimariyi üç boyutlu sanatlardan ayırırken yaptığı bireyi içine alan heykel tanımına ek olarak iç mekanın mimarinin tözü olduğunu söylemekte ve 'mahfazadaki mücevher' terimini kullanmaktadır." (Bachelard, 1957, aktaran Boudon, 2018). Zevi mimarlığın kendisini ve mekanı iç mekan deneyimiyle tanımladıktan sonra mimarlığa özgü bir mekan deneyimi için bir mimari yapının içinde olunması gerekmediğini aslında sınırlarla tanımlanmış bir mekan deneyimine ek olarak sokaklarda, parkta, kentte, algılanabilen boşluğun bir mekan oluşturduğunu söylemektedir. "Mekanı olmayan hiçbir yapı mimari değildir. Her bina aynı anda iki mekan yaratır: iç mekan ve dış mekan." Yapı kendisine ait olmasa veya doğrudan etkileşim kuramasa bile birlikte kent mekanı içinde yer aldığı ve diğer yapılarla arasında kalan bir başka dış mekan yaratmaktadır (Zevi, 1957). Boudon (2018) "Mimari Mekan Üzerine" kitabında Zevi'nin iç mekana odaklı mekan ve mimari tanımın ardından yaptığı bu mekan tanımını bir yanlış anlaşılmayı savuşturmak şeklinde nitelendirmiştir.

Henri Lefebvre'e göre ise mekan ne Heidegger ve Schulz'un tariflediği gibi şey'in kendisi ne de Zevi'nin iç mekan tanımında kullanıldığı gibi mahfazadır. Mekan şeyler arasındaki ilişkilerin kuruluşudur. Mekan toplumsal ilişkilerin bir ürünüdür ve mekanın yasası her birinin bir başka mekanla ilişki kurmasıdır. Mekan sınırların tariflediği bir boşluk değildir (Lefebvre, 2020). Mekanın soyutlanması veya sadece kartezyen mekan düzleminde tanımlanmasının, mekan kavramının girift dokusunu ifade etmeye çalışırken onu çok daha basit bir duruma indirgediğini söylemektedir.

Lefebvre modern mimarinin tanımladığı iki uçlu mekan tanımının mekanı ifade etmekte yetersiz kaldığını belirtmektedir. Mekanı üçlü bir diyalektik ile ele alır ve

tanımlar ve tartışır. Mekan üzerine asıl ilgisi ‘mekan üretimi’dir. O’na göre bu üretim toplumsal bir eylemin sonucudur. Bu üretim sürecini tanımlarken kullandığı üçlü diyalektik ile mekan üzerine farklı tanımlamalar yapsa da bunlar mekanın üretimi sırasında ayrı ayrı var olan süreçler değildir. Bu mekanlar toplumsallığın ürünü olan mekanın kendi içinde iç içe geçmiş yapısında eş zamanlı var olan bütünlüklü bir mekan teorisini tanımlamaktadır. Lefebvre’e göre mekan; her toplumda farklılaşan aidiyet ve bağlılıkla birlikte kendine özgü bir durum kazanan mekansal pratik, toplumun ideolojisinin ve birikiminin tasarlanmış bir ürünü olan mekan temsilleri ve kolektif bir algının meydana getirdiği nesneleşmekten uzak temsil mekanları; olmak üzere üçlü girift bir yapıdadır (Lefebvre, 2020).

Mekansal pratik bireyin günlük hayatı ile kentsel gerçekliği algılanan mekanın içinde birleştirmektedir. Her toplumun mekansal yaşayış ve kurgulayışları o toplumun kendi mekanını yaratmaktadır. Mekansal pratik tanımındaki bağlılık toplumsal mekan ile bireyin etkileşimi bağlamında düşünüldüğünde bireyin bir miktar yeterlilik ve performans göstermesi gerektiğini belirtmektedir. Kent ve toplumda bireyin gündelik yaşantısının tekdüzeliği içinde işe giderken, sosyalleştiği ve bireysel olarak deneyimlediği algılanan mekan içinde var olan ve fiziksel gerçekliğe ulaşan mekansal üretimleri kapsamaktadır.

Mekan temsilleri, bir başka deyişle tasarlanan mekan topluma hakim olan mekandır. Mimarlar, şehir planlamacıları ve üretim ilişkileri içinde topluma hakim olan bilgi ve ideolojinin mekanıdır. Yüzyıllardır uygulanan mekan mantığına göre mimarlık disiplini tarafından kurulan zaman içinde mekanın ve mimarlığın tarihini de oluşturan mekandır. Kenti ve toplumu düzenleyen, parçalayan ve tasarlayanların yaşayan ve algılananı tasarlananla özdeşleştirdiği mekanlardır. Bu mekanlar bir ideoloji ve toplumsal edim çerçevesinde düşünülmüş, tasarlanmış ve nesneye dönüştürülmüştür. Mekan temsilleri uygulamaya dayalı bir bağlamda değerlendirilebilir. Her dönem farklı bir katman şeklinde bu temsilin birikimini oluşturur, bu birikimin sonucunda her toplum ve kentte mekan kendi özgüllüğünü kazanır (Lefebvre, 2020). Mimari ürün imgesel veya sembolik olup kaybolmayan temsiller gerektirir, böylece mekansal bağlama dahil olup kendi özgüllüğü içinde var olabilecektir.

Temsil mekanları ise diğer iki kavrama göre çok daha karmaşıktır. Düşünceden veya nesneleştirilenden çok hissedilen mekandır. Bu mekanda imgeler ve

kodlamalar diğer iki mekanda olduğu kadar belirgin değildir, karmaşık sembolizmlerden oluşmaktadır. Başka bir deyişle yaşanan mekandır, kullanıcıların her günkü edimlerinin mekanıdır, bir kurumun değil öznenin mekanıdır ve bu yüzden öznelliği ile diğer mekanlardan ayrışmaktadır. Temsil mekanları tasarlanmış mekanlardan fazlasıdır, herhangi bir ispata dayanmadan bireyin ve bulunduğu toplumun birikiminden, tarihinden köken alır. Bir toplumun bireylerinin meydana getirdiği kolektif bir imgedir (Lefebvre, 2020).

Mekansal pratik, mekan temsilleri ve temsil mekanlarının tarih içinde ideolojilere bağlı dönemsel farklılıklar göstererek mekan üretimine, niteliklerine ve özelliklerine müdahale ettikleri var sayılmaktadır. Lefebvre toplumun ürettiği mekanın bu üçlü pratikler üzerinden değişen ama birbirinin zıttı olmayan bir denge içinde var olduğunu ve ancak böyle var olabileceğini öne sürmektedir.

Mekanın varlığını ve algılanmasını insan ve onun deneyimi üzerinden tanımlayan bu düşünürler mekanın, bireyin deneyimi olmaksızın var olamayacağını belirtmektedir. Yapılan bütün tanımlamalar göz önünde bulundurulduğunda mekanın varlığı ve algılanması mekanı öteki ile etkileşimine dayanmaktadır. Öteki mekanın içinde var olan nesne olabilmektedir; Mekanın fiziksel boyutunun algılanmasını sağlayan nesne diğer fiziksel unsurlarla göreli bir ilişki kurarak mekansal değerlendirmenin oluşmasını sağlamaktadır. Öteki, mekanı deneyimleyen kullanıcı olabilmektedir; Kullanıcı yani bireyin etkileşimi olmadan bir mekanın var oluşu bile belirsiz hale gelmektedir. Heidegger'in mekanın yere dönüşümünde de esas aldığı nokta kullanıcı etkileşimi ve onun meydana getirdiği aidiyet hissidir. Öteki, dışarıda kalan olabilmektedir; kendinden aşkın olanla, ayrıldığı şey ile etkileşim kurulmalıdır. Zıtlıklar doğada birbirleri ile kurdukları denge bağlamında var olmaktadır. Öyleyse mekan da fiziksel boyutta içindekiyle kurduğu etkileşimin bir benzerini dışındaki ile kurmalıdır. Mekanın dışındaki ona uzaktan yaklaşan bir birey olabilir, sınırlarla ayrıldığı bir diğer mekan olabilir veya kendisini de kapsayan daha büyük bir ölçekte var olan mekanlar bütünü olan kent olabilir. Mekan bütün bu "öteki" ihtimalleriyle ilişki kurmakta, fiziksel ve kavramsal boyutta da etkileşim temelinde var olmaktadır.

2.2. Mekan Dizisi Olarak Kent

Yapı- kent etkileşimi üzerine düşünmek gerektiğinde kent, kentsel mekan ve kamusal alanın modern mekanın oluşumundaki etkisi yadsınamaz. Bütün mekan tanımlarından yola çıkarak insanın dahil olmadığı bir mekan tanımının modern mekan için mümkün olmadığı görülmektedir. Bu bağlamda bir mekan dizisi olarak nitelendirebileceğimiz kent ve kentsel mekan da insandan bağımsız oluşmamıştır ve ondan bağımsız tanımlanamamaktadır. İnsanın bireysel bir şekilde yürüttüğü mekan yaratma eylemi, bir arada yaşayan insan topluluklarında bir bireysel mekanların etkileşimi ile daha geniş ve birbiriyle girift bağlar kuran mekanlar yaratarak ilerlemiştir. Etkileşim halinde olan bu mekanlar insanoğlunun sosyalleşme ihtiyacı adına kendi özel alanından çıkması ile önce kenti sonrasında da kamuyu ve kamusal alanı yaratmıştır. Mekan kavramının ortaya çıkışı tarih öncesi zamanlara dayanmakta ve günümüzde de mekan kavramının hem girift hem de içsel formu devamlılığını ve dönüşümünü sürdürmektedir.

Mimarinin ürünü olan yapı ve mekanın kültürel, toplumsal ve ekonomik düzeyde bir araya gelişlerinin mekansal karşılığı olan kent dönemler boyunca değişim göstermiştir. Antik dönemlerde çok daha merkezi bir kent formu mevcutken zamanla teknolojinin ilerlemesi ve imkanların iyileşmesiyle kent değişmiş ve farklı ihtiyaçlar için farklı formlar alarak dönüşmüştür. İnsanlar farklı kültürlerde ve dönemlerde çeşitli mekanları bir araya gelmek için kullanmıştır. Sosyal bir varlık olan insan, toplum içinde antik dönemlerde toplumda fikrini belirtmek, örgütlenmek veya sadece sosyalleşmek için kamusal alanı kullanmıştır. Kamusal alan formları da mekan ve kent gibi zaman içinde değişim göstermiştir. Kamusal alan tarih içinde farklı niteliklerde karşımıza çıkmış ve kentsel mekan içinde kamusal mekan ile özel mekanın ayrımı belirsizleşmiştir. Kamusal alanın fiziksel muğlaklığının yanı sıra kavramsal olarak da sorgulanmaya açık olması sosyoloji, felsefe ve siyaset gibi farklı alanlardan kuramcıların konu üzerinde farklı tezler öne sürmesine yol açmıştır.

2.2.1 Antikiteden Modern'e Kent, Kentsel Mekan ve Kamusal Alan

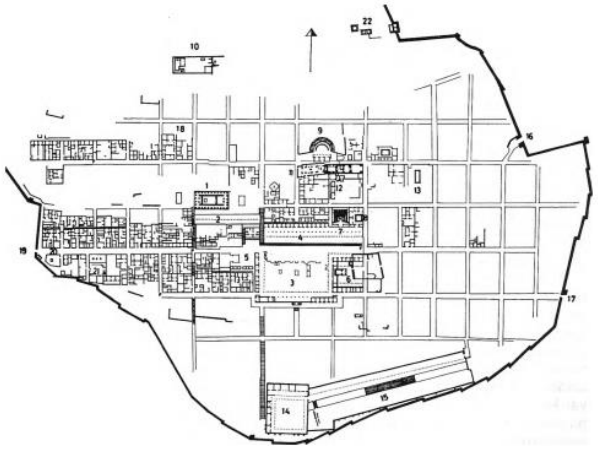
Kent, tarihin her döneminde coğrafi ve kültürel farklılıklarla birlikte farklı tanımlar alan dinamik bir kavramdır. Milattan önce Aristo, kentleri insanların daha iyi yaşamak için toplandıkları yer olarak tanımlarken, Orta Çağ'da kent tanımı

‘duvarlarla çevrili insan yerleşimleri’dir. Mimar Cengiz Bektaş’a göre kent ‘insanın en insan olduğu yer’dir. Kentler tarih boyunca görece nüfuslarına, coğrafi koşullarına ve kültürel farklılık boyutlarına ve ekonomik göreliliklerine göre farklı tanımlar almıştır. Bu kriterlerin hepsi insan toplumunun bir arada yaşamı esnasında toplumun genel yaşantısını belirleyen öncü unsurlar olmuşlardır.

Kentlerin ilk ortaya çıktıkları dönemi tam olarak saptamak (bu alan üzerine yapılan çalışmaların arkeolojik çalışmalar olması ve henüz keşfedilmemiş, açığa çıkmamış verilerin ihtimalinden kaynaklı) oldukça zordur. Ancak kent yerleşimlerinin Neolitik Dönem’de M.Ö. 4000 civarında ortaya çıktığı söylenebilmektedir. Bu dönemde insan toplumu avcı-toplayıcı bir yaşam sürdürmekten yerleşik hayata geçmiş, tarım ve hayvancılık faaliyetlerinin gelişmesi bunda çok önemli rol oynamıştır. Yerleşik hayata geçişe bağlı olarak yapılaşma ve bir arada kalıcı barınaklarda yaşamanın sonucunda ilk köy tipi yerleşim toplulukları ortaya çıkmıştır. Bu topluluklar günümüz kentine kıyasla oldukça küçük olmakla birlikte insanın sosyal faaliyetlerinin de başlangıcı niteliği taşıdığı söylenebilmektedir. Bugüne kadar yürütülen çalışmalar ve bulguları, öncül kent formlarının Nil Nehri, Fırat ve Dicle nehirleri, İndus Nehri gibi verimli alanların çevresi ve büyük nehirlerin rotası üzerindeki bereketli topraklarda bulunduğunu ortaya koymuştur (Ertürk & Sam, 1997). Tarımsal olarak verimli olduğu düşünülen bu bölgeler her ürün ve malzeme açısından bereketli değildir bunun sonucu olarak insanlar takas sistemi kullanarak kendi aralarında alışveriş yapmaya başlamıştır. Ticaretin başlangıç noktası olan bu dönemde toplumun belirli bir kesimi, kontrol altına aldığı bu sosyal faaliyeti bir güç unsuru olarak kullanmış ve topluluk içinde yönetici bir sınıf ortaya çıkmıştır. Bu dönemlerde Anadolu ve Mezopotamya’da bu ticareti denetleyecek ve güvenliğini sağlayacak yapılar ortaya çıkmıştır. Denetleme ve güvenlik ihtiyacı ile toplum içinde farklı sınıfların oluşması kentin de planlanması gerekliliğini doğurmuş, köy tipi yerleşmelerden kent tipi yerleşmelere geçiş geniş bir zaman dilimi içerisinde meydana gelmiştir.

Kent kavramının ve ‘devlet’ yapısının ilk ortaya çıkışı Antik Yunan şehir devletlerinde (polis) görülmektedir. Polis kavramı şehrin kendisi için kullanıldığı gibi yönetim yani devlet için de kullanılmaktadır. Literatürde şehir devletleri olarak kullanılmaktadır (Ağaoğulları, 1994). Polis’lerin kendi içinde dini, ticari ve toplumsal örgütlenmeyi oluşturduğu ve bunlar çerçevesinde kentsel yerleşimin

planlandığı görülmektedir. Polis devletlerinde kent, yukarı kent ve aşağı kent olmak üzere iki yapılaşma grubu şeklindedir. “Akropol kralın ve üst sınıfın yaşadığı, içinde dini ve yönetim faaliyetlerinin gerçekleştiği yukarı kenttir. Güvenli ve savunmanın kolay olması için polisin kurulduğu yamacın tepesinde yer alan akropol bir kale şeklindedir; kentin geriye kalan kısmı bu yamacın eteklerinde kümelenmiştir.” (Wycherley, 1994). Aşağı kent halkın yaşadığı konutların ve gereksinimlerini karşılamak için kullandıkları yapıların bulunduğu bir merkez halindedir. “Bu merkezin önemli bir kent vasfı taşıması için gereken temel unsur ise eski Yunanca bir kelime olan ve “toplanmak, bir araya gelmek” fiilinden köklenen ‘agora’dır.” (Ersoy, 1995). Agora temelde her toplumda yer alan ‘halkın toplandığı açıklık’ fonksiyonuyla ızgara planlı Antik Yunan kentinde yolların kesiştiği merkezi bir konumda yer almaktadır (Şekil 2.1).

Şekil 2.1 Priene Antik Kenti, Aşağı kent agora çevresi kent planı (Akurgal, 1990)

Halkın günlük ihtiyaçlarını karşıladığı, ticaret yaptığı ve bunun yanında sosyalleşip kültürel faaliyetlerde bulunduğu bir kent merkezi konumundadır. Barındırdığı bu fonksiyonlardan kaynaklı kentte halkın bilgi paylaşımı ve fikir alışverişi yapabildiği ilerleyen süreçte örgütlediği ve ‘kamu’yu oluşturduğu yerdir. Günümüz kamusal alanının temellerinin burada atıldığı söylenebilmektedir. Agoralar etrafındaki sütun dizisi şeklinde tanımlanabilecek ‘stoalar’ bu kent merkezinde ayakkabıcı, tamirci, manav gibi birçok dükkanı barındırmaktadır. Seyyar satıcıların bulunduğu açıklıkta kalıcı düzenlemeler yapılarak oluşturulan stoalar başlarda ahşap malzemeden, daha sonra taş ve mermer gibi daha dayanıklı ve kalıcı malzemelerden yapılmıştır. Bir saçak altında oluşturulan bu alanın kentlinin bireysel varlığıyla kamusal bir mekana dönüştüğü görülmektedir. Helenistik

Dönemin sonunda polis özelliğini ve kimliğini kaybetmeye başlamıştır bununla birlikte Roma Siteleri kentsel gelişimde önemli rol oynamıştır.

Roma İmparatorluğu Akdeniz'de birçok şehir devletinin hakimi olmuş ve yenilerinin kurulmasına öncülük etmiştir. Bu şehir devletlerindeki planlı ve disiplinli yapıyı devam ettirmiştir. Eyalet sistemi ile yönetilen imparatorlukta her bir şehir devleti kendi içinde özerk bir kent konseyi tarafından yönetilmektedir. Roma'da kentler Antik Yunan medeniyetlerine benzer şekilde tepelere ve yamaçlara kurulmaktadır. Kent kurulduğu zaman çevresi kalın duvarlarla çevrilmekte, bu güvenli bölgede kent sıkı bir plan içinde düzenlenmektedir. Birçok Roma kenti bu düzenden kaynaklı form ve işleyiş açısından birbirine benzemektedir. Kent'in işleyişinde söz sahibi kent meclisi toplanmakta ve toplumsal düzenin sağlanmasında büyük rol oynamaktadır. Yunan agorasının devamı niteliğindeki 'forum'larda halk toplanıp örgütlenmekte, fikirlerini paylaşarak kamusal hayatı bu bölgede sürdürmektedir. Forum yapıları agoralara benzer şekilde ticaret ve kültürel ögeleri çevresinde barındıran bir merkez niteliğindedir.

Roma'da devlet her şeyin kontrolüne hakimdir, dini ve kültürel aktivitelerde dahi devletin kontrolü bulunmaktadır. Halk içinde yaratılan sınıfsal düzenlemeler ve denetimin devletin elinde bulunması durumu, kamu ve devlet arasındaki ayrımı belirlemekte, devlet soyut bir şahıs şeklini almaktadır. Kurumsallaşan devlet yapısı ile 'halkın ortak kullanımına açık şeyler' anlamına gelen 'Res Publica' ve 'Res Privati' kavramlarının ortaya çıktığı süreçte sivil toplum ile devlet giderek farklılaşmaktadır. Devlet ve sivil toplumun bu kadar ayrışması, siyasi yapı ile halkın özel alanının keskin çizgilerle ayrılmış yapısı bu iki formun bir araya gelip etkileşim kurduğu alanlarda kamu alanını yaratmıştır (Habermas, 2003).

Birey, Antik Yunan devletinde kendini toplumun ve devletin bir parçası olarak görmekteyken Roma'da birey devlete aidiyet bağıyla bağlı ve bu soyut yapının denetimi altındadır. Devletin yaratığı bu hakimiyet dili mimaride de kendini göstermektedir. Kentin planlanmasının yanı sıra sosyal ve kültürel faaliyetlerini sürdürdükleri tiyatro, hamam ve kütüphane gibi yapılar standartlaşmakta, tek tipleşmektedir. Bu yapılar ve kamu yapılarının mimari dilinde devletin ihtişamı ve denetimci dili hissedilmektedir. Roma kentinde mimari formların belirli bir sistematik plan doğrultusunda kontrol altına alındığı gibi halk da bir parçası olduğu

bu devlet yapısı içinde kamusal ilişkileri sürdürse de Antik Yunan polise kıyasla büyük ölçüde denetim altındadır.

Roma İmparatorluğu'nun çöküşünün ardından yoğun istila altında olan büyük kentler yok olmaya yüz tutmuş, kentsel otorite ortadan kalkmış ve halk kırsal bölgelerde yaşamaya yönelmiştir. Kentlerdeki bu olumsuz koşullardan dolayı kamusal alanın bir anda neredeyse yok olduğu görülmektedir. Orta Çağ'da halk kırsal bölgelerde tarımsal arazi yakınlarında küçük köy yerleşimlerinde yaşamaya yönelmiş, Avrupa'da gelişmiş kent kavramı neredeyse ortadan kalkmıştır. Nüfusu azalan kentler duvarlarla çevrilidir. Agora, forum gibi kavramların ortadan kalkmasıyla meydanlar farklı fonksiyonlar etrafında oluşmaya başlamaktadır. Yönetim binası önünde, kentin soylu sınıfının konutlarıyla çevrili idari fonksiyonlu meydanlar bulunmakta, yönetime dair yapılar ve ticaret yapılarının bir arada bulunduğu ve meydana getirdiği pazaryerlerinde küçüklü büyüklü meydanlar oluşmaktadır (Şekil2.2). Bu iki meydana ek olarak dönemin toplumsal dinamiklerinde oldukça fazla etkili olan dinin temsilcisi kiliseler önünde meydanlar oluşmaktadır (Özdeş, 1984). Kamu binaları, katedral ve kiliseler, pazar yerleri çevresinde oluşan spontane meydanlar din ve ticaretin kamusal yaşantının odağı olması durumu sürmektedir. Orta Çağ'ın bu kendiliğinden oluşan organik kentsel yapısı 15. yüzyılda Rönesans ile başlayan değişim ile çok daha planlı hale gelmiştir.

Şekil 2.2 Orta Çağ'da Pazar Yeri (Fair in Ghent in the Middle Ages) Felix de Vigne (1806-1862) (Url-1)

Rönesans hareketi toplumun genelini etkilemiş, görsel sanatlar ve teknik bilimleri ve dolayısıyla mimariyi de etkisi altında almıştır. Mimaride estetik ve oran ve ölçü arayışı kentlerin ve kentsel mekanların oluşumunu etkilemiştir. Kamusal alanın

odağı olan meydanlar artık kendisini doğal olarak yaratan kamusal fonksiyonlardan bağımsız şekilde geometrik mükemmellik aranarak, planlı ve estetik kaygı güdülerek yapılmaktadır. Meydanlarda ve kentsel açıklıklarda oran aranmış estetik kaygı güdülerek resimdeki perspektif şehirlerde aranmıştır. İlerleyen dönemde Barok akımının etkileri kentin açık alanlarını da etkilemiştir. "Barok Dönemi meydanları son derece görkemli ve gösterişli nitelikteyken; meydanlar bütün kentlilere değil seçkin sınıflara hitap etmiştir. Nitekim bu meydanlar saray avlusunun bir uzantısı haline gelmiştir. Rönesans meydanlarına göre bu dönemin meydanlarının en önemli farkı mekânsal olarak açık olmalarıdır." (Akman, 2020). Dönemin meydanlarının, park ve bahçeler gibi açık alanlarının belirli bir sınıfa hizmet etme durumu göz önünde bulundurulduğunda günümüzde "yarı kamusal alan" kavramına karşılık geldiği görülebilmektedir.

Rönesans'ta kentler rasyonel bir yaklaşımla bütünlüklü sanat eserleri olarak düşünülmektedir. Sanayi ve ticaretin gelişmesiyle birlikte kentler artık dünyaya açılmaya ve küresel kentler olmaya başlamıştır. Bu dönemde 'ideal kent' arayışları ortaya çıkmıştır. Planlanmış geometrik biçimlerin kullanıldığı kentlere sınır ve düzenlilik gibi kavramlar dahil edilmiş, bu bağlamda ideal kent ve ideal toplum arayışını ortaya çıkarmıştır. İdeal kent fikrinin temelini atan dönemin teorisyeni Leon Battista Alberti'ye göre ideal kentler;

> "-Muntazam, rasyonel bir plana ve mimariye sahip olmalı,
>
> -Kent çevresi dairesel formda olmalı,
>
> -Meydanlardan ışınsal yollar ile ulaşım olmalı,
>
> -Bina yüksekliklerinde eşitlik gözetilmeli,
>
> -Yollar düz bir aks halinde uzanmalı ve önemli bir yapı ile sonlanmalı,
>
> -Kent içinde açık alanlar bulunmalı ve meydanlar perspektife uygun simetrik ve görkemli olmalı çevresiyle bir uyum oluşturmalı,
>
> -Merkezde kamu binaları yer almalı, ilkelerini benimsemelidir." (Moughtin, 1992).

İlerleyen dönemde bu ilkeler birer kural haline gelmiş, kentin oluşumunu etkilemiştir. İdeal kent fikri kenti bir bütün olarak ele alması ile kent planlaması için bir temel unsur oluşturmaktadır. Alberti'nin ardından Howard'ın 'bahçe şehir'

planının da dahil olduğu birçok ideal kent formu ortaya çıkmıştır. Birçoğu şema halinde kalan bu tasarımlardan bu dönemde yalnızca Scamozzi tarafından tasarlanan 'Palmanova' kenti İtalya'da hayata geçmiştir (Şekil2. 3).

Şekil 2.3 Palmanova Kenti, Kuş Bakışı Görünümü (Url-2)

Sanayi devrimi öncesi Avrupa'da olduğu gibi Osmanlı İmparatorluğunda da kentin ve kentsel mekanın oluşumunda sosyal, dini ve ticari faktörler önemli rol oynamıştır. Osmanlı'da kentsel oluşumun iki boyutu vardır. Birincisi toplumsal sürekliliğin ve dönüşümün sağlanması için fethedilen bölgelere genellikle de bölgenin yerlilerinden boş kalan konutlara yerleşilmesidir. İkincisi ise kentin genişlemesi göz önünde bulundurularak kırsal ve kentsel bölgeler arasında yarı kentsel bölgeler oluşturmaktır. Kent genişledikçe ve kırsal kente yakınlaştıkça bu iki bölge arasındaki yarı kentsel alan geçiş bölgesi oluşturmaktadır (Tanyeli, 1999).

Osmanlı kentinin oluşumunda fetihler sonucu fethedilen kentlerde bir sentez kültürü oluşmak önemli rol oynamaktadır. Fethedilen kent merkezine sosyal hayatın da merkezi olan cami, pazar ve hamam gibi imaretler inşa edilmektedir. Bu devletin hizmete özen gösterdiği, halkı düşündüğünün işaretidir (Koç Y., 2005). Osmanlı'da bütün büyük şehirlerde şehri müdafaa eden hisar, surlarla çevrili kale ve varoş denilen üç fiziki kısım vardır;

> "-Hisar en son savunma yapılacak savunulması en kolay olan kale kısmıdır, şehrin en sarp yerine yapılır. (Ankara'da kale içinde bulunan hisar buna örnek verilebilir.)
>
> -Şehir büyüdükten sonra hisarın altında asıl şehri çevreleyen ikinci bir hisar bulunmaktadır. Halkın oturduğu konutlar ve çarşı, pazar gibi ticaret

bölgeleri bu surun içinde kalmaktadır. (İstanbul için bu ikinci hisar Yedikule'dir.)

-Şehir büyüdükten sonra şehrin dışında kalan varoş denilen bölge. Varoş savunma surları ile çevrili olmadığından dışardan gelen saldırılara açıktır." (İnalcık & Arı, 2005).

Şehir fethedilince hisarda yaşayan kişiler varoşa gönderilmekte, hisara ise saray ve resmi devlet büroları yerleştirilmektedir. Varoşlarda yani kentin eteklerinde fetihten önce kentte yaşayanlar ve kente sonradan göç ederek gelenler yaşamaktadır.

Osmanlı'da kamusal yaşantının pazar yerleri etrafında şekillendiği söylenebilmektedir. Bunun yanında camileri merkezine alan külliyeler de kamusal hayatın merkezi konumundadır. Külliyeler cami, medrese, türbe, hamam, han, çarşı, imarethane, kütüphane ve mektep gibi sosyal dinamiğin yüksek olduğu yapıların topluluk halinde, bazen de ortak bir çevre duvarı ile çevrili şekilde yapılaşmasıyla ortaya çıkan yapı topluluklarıdır. Görülebileceği gibi Osmanlı kültüründe de Avrupa'dakine benzer şekilde kamusal alan din, ticaret ve politika çevresinde meydana gelmektedir. 16.yüzyılda Osmanlı'da ilk örneğini gördüğümüz kahvehaneler ve Tanzimat sonrasında kulüpler insanların bir araya gelerek dönem içinde kamusal amaçlarla toplandıkları mekanlardır. Kent içindeki kahvehanelerin de bulunduğu, küçüklü büyüklü meydanlar ve çarşılar ticari amaçlar etrafında toplanan insanları bir araya getirmektedir. Çarşılar, meydan etrafında dizili veya bir sokağın iki yanında karşılıklı sıralanan arastalar şeklinde karşımıza çıkmaktadır. Ticarete hizmet eden alanların geçiş mekanları olarak kullanılması 19. yüzyılda Fransa'da ortaya çıkan ve Fransızca "geçit" anlamına gelen "Pasaj/passage" kavramıyla karşımıza çıkmakta ve döneminde Osmanlı'da da benzer alanlarda satış yapan ticari birimlerin bir araya gelmesi şeklinde görülmektedir.

18.yüzyılda İngiltere'de ortaya çıkan ve zaman içinde küresel bir etkiye sahip olan Sanayi Devrimi'nin kent planlamasını da fazlasıyla etkisi olmuştur. Sanayinin ortaya çıkışı küçük ölçekte kendi merkezi etrafında şekillenen kentlerin hızla değişip büyüyerek merkezi odağını kaybetmesine yol açmış ve böylelikle sanayi kenti ortaya çıkmıştır. Sanayi devrimi sonrası kentlerde endüstriyel üretim, tüketim ve ticaret odak noktası oluşturmuş, din ve politika eski önemini kaybetmiştir

(Aslanoğlu, 2000). Sanayi Devrimi'nin ardından değişen ideolojiler sonucunda merkezi otorite değişmiş, kent üzerinde denetimsizlik hakim olmaya başlamıştır. Değişen merkezi otoritenin ve gelişen teknolojinin sonucunda büyüyen sanayiye iş gücünün istihdam edilmesi ve iyi koşullarda yaşama arayışı sonucunda kırsal bölgelerden yoğun göç alan kent, dış çeperlerinden büyük bir hızla denetimsiz şekilde genişlemiştir. Serbest piyasa koşullarının sonucu fabrikaların konumları ve buna bağlı işçi konutlarının yapımı kontrolsüz hale gelmiştir. Artan nüfusun ve işçilerin bir arada yığınlar halinde yapı topluluklarında yaşaması planlanmış ve niteliksiz koşullar oluşmaya başlamıştır. Sanayi öncesi kentlere göre oldukça fazla genişleyen kentte sınıf ayrımı iyice belirgin hale gelmiştir. Kentin dış çeperlerinde üst ve orta sınıf konutları yer almakta, kentin merkezi ve çeperlerdeki konutlar arasında kalan geçiş bölgesinde alt sınıf yaşamakta ve olumsuz yaşam koşulları ortaya çıkmaktadır.

Sanayi kentinin gelişiminde etkili olan üretim, ticaret, bilim, kültür ve sanat gibi faktörler kentin içinde yapısal, sınıfsal, ekonomik değişimleri ortaya çıkarmıştır. Bu alanda çalışan Robert Park ve Ernest Burgess gibi sosyologlar Chicago kentinden yola çıkarak kentsel yapı modelleri ortaya koymuştur. Burgess'in 'Ortak Merkezli Bölge Modeli' kenti oluşturan dinamikleri değerlendirmektedir. Kent birbirini takip eden eş merkezli dairesel kent bölgeleri şeklinde ifade edilmiştir. Burgess'e göre kentin merkezinde ana iş alanı bulunurken çevresinde ise üretim bölgesi yer almaktadır. Üretim bölgesine yakın olması gerektiği düşünülen iş gücü için alt sınıf konutları üretim bölgesi ile üst sınıf konutların arasında, geçiş bölgesinde, yer alması düşünülmüştür (Burgess, 1925). Model incelendiğinde kentlerdeki coğrafi koşullar ve politik dinamiklerin kent gelişimine etkisinin göz ardı edildiği görülmektedir (Keleş, 1972).

Ekonomist Homer Hoyt, Burgess'in eş merkezli bölge modelini geliştirmiş ve 'Sektör Modeli'ni öne sürmüştür. Sektör modeli zaman içinde arazi değerlerinin artacağını ve ulaşım olanaklarının değişimini göz önünde bulundurmuştur. Kentin benzer şekilde bir ticaret merkezinden yayıldığını ancak bu yayılmanın ulaşım yolları boyunca uzandığını dile getirmiştir. Üretim bölgesine yakın bölgelerde benzer şekilde alt sınıf konutları bulunmaktadır. Kent yine sınıflara göre ayrılmış, birbiri ile benzer ekonomik koşullara sahip insanların yakın bölgelerde bir arada yaşaması planlanmıştır. 1945 yılında Harris ve Ulman tarafından geliştirilen 'Çok

Merkezli Gelişim Kuramı' kendinden önceki kuramların gözden kaçırdığı çok merkezli olması durumunu ele almaktadır. Bu yaklaşıma göre kent büyüklüğü ile merkez sayısı doğru orantılıdır. Bu kentsel yaklaşımlarda kentlerin özgün kimlikleri, gelenek ve kültürleri, tarihsel gelişim bağlamları göz ardı edilmektedir. Sosyal ilişkiler basite indirgenmiş ve yüzeysel bir değerlendirme yapılmıştır (Serter, 2013).

1950'lerde orta ve üst sınıfın kent çeperindeki konut alanlarının yakınlarında onların ihtiyaçlarını karşılamasına yönelik inşa edilen ticaret mekânları, daha sonraları süpermarketler ve zincir mağazaların birbiri ardına eklenerek çoğalmasıyla birlikte önemli ticaret odakları haline gelmiştir. Bu alanlar, genelde kent dışında yaşayan ailelerin hem alışveriş hem de eğlence ihtiyaçlarını karşılayan önemli kamusal mekânlar olmuşlardır. Ortaya çıkan bu içe dönük kentsel mekanlar kamusal alanlar olsa da sonraları zayıflayarak yarı kamusal alanlara dönüşmüştür. Kentin açık alanları ve kamusallığı tam olarak sürdürebilen parklar, gündelik yaşamın içine dahil olmaktan çıkıp elverişsiz ortamlarda hayatlarını sürdüren halk için günlük hayatın ve işin arasında nefes almak için bir mola verebileceği geniş kent açıklıkları haline gelmiştir.

Kentsel planlama üzerine yapılan çalışmalar ve ulaşımın gelişmesiyle yapılan düzenlemeler sonucunda sanayi ve üretim bölgeleri kent merkezlerinden kent dışına taşınmıştır. Küreselleşen sermaye ve tüketim toplumunun bir sonucu olarak kent merkezleri üretim bölgelerinden tüketim odaklarına dönüşmüştür. Yüzyıllardır din, politika ve ticaretin domine ettiği kamusal alan bu değişimler sonucunda ağırlıklı olarak ticarete yaslanır hale gelmiştir. Ticaret ve sosyal ilişkiler arasında kentsel mekanın kamusal alan niteliği dönüşmüş, yarı kamusal ve özel kentsel mekanlar ortaya çıkmıştır. Şüphesiz ki kamusal alanın bu evrimi bizi kamusal alan kavramının kuramsal olarak neyi nitelediği ve sosyal anlamda kentliye hangi olanakları sağlaması gerektiği konusunda düşünmeye itmektedir.

2.2.2 Kent ve Kamusal Alan Üzerine Tanımlamalar

İnsanın tarih boyunca barınma ve diğer ihtiyaçlarının yanı sıra 'yer' edinme arayışıyla mekan düzenlemeleri yaptığı, kuramsal temelde bu mekanların insan ve onların deneyimiyle, insanın varlığıyla tanımlandığı görülmektedir. Mekanların etkileşimi ve insanın topluluk halinde yaşayan sosyal bir varlık olması sonucu bu

mekanların bir arada bir hiyerarşi ve düzen içinde planlanmasının sonucunda toplu yerleşimlerin ve nihayetinde kentlerin oluştuğu söylenebilmektedir. Kentlerin ortaya çıkardığı kentsel mekanlar ise yapılar ve insan ilişkilerinin bütünüyle şekillenmekte ve toplumun tamamı tarafından deneyimlenip kamusal bir alanın mekansal yansımasını oluşturmaktadır. Kentin yapılar dışında kalan bölümleri olarak ifade edebileceğimiz kentsel mekanlar genellikle, yollar, sokaklar, meydanlar gibi kentlinin tamamının deneyimlediği kentsel açık alanlar üzerinden örneklendirilmektedir. Tarih boyunca örneklerinin görülebileceği gibi kent kurgusunda önemli yere sahip olan bu mekanlar Antik Yunan'dan itibaren toplum tarafından kamusal alanın yaratılmasını sağlayan fiziksel oluşumlar olarak karşımıza çıkmaktadır. Değişen kent formu ve toplumsal yapıyla birlikte kentsel mekanların tamamının kamusal alan olarak nitelendirilmesi yanlış bir yaklaşım olmaktadır. Kentsel mekan bünyesinde kamusal ve yarı kamusal mekanları, özel ve yarı özel mekanları barındırmaktadır.

Kentsel mekan içinde ortaya çıkan kamusal alanlar fiziksel mekana dayanan yaklaşımlar ve kuramsal bir kamusal alanın varlığına dayanan yaklaşımlar şeklinde iki grup şeklinde ele alınabilmektedir. Fiziksel mekanın varlığına dayanan yaklaşımlar kent içerisindeki açık kentsel mekanlar ve algılanabilir fiziksel unsurlar üzerinden kamusal alanı değerlendirmiş, kuramsal kamusal alan yaklaşımları ise insanın ve toplumsal ilişkilerin varlığına dayanarak sosyal ve sanal alanlarda 'kamu' kavramıyla ilişkilendirerek tanımlamıştır. Kamusal alanın varlığında bu iki durumun da bir arada yer aldığını günümüz çerçevesinden bakarak söylemek zor değildir. Ancak günümüz dünyasında giderek belirsizleşen kamusal alan kavramı göz önünde bulundurulduğunda iki yaklaşım metodunda yapılan çalışmalar ayrı ayrı oldukça değerlidir.

Kamusal alanın tanımı söz konusu olduğunda Jürgen Habermas'ın 'Kamusal Alanın Yapısal Dönüşümü' kitabının kendinden sonraki çalışmaları ve günümüz kamusal alanını oldukça etkilediği söylenebilmektedir. Habermas tarihsel bir perspektiften kamusal alana bakarak çalışmalarda bulunmuştur. Kamusal alanın varlığını bireyin toplumda varlığına dayandırmaktadır. "Kamusal alan kavramıyla, her şeyden önce, toplumsal yaşamımız içinde, kamuoyuna benzer bir şeyin oluşturulabildiği bir alanı kastederiz."(Habermas, 2004). Kamusal alandan bahsedildiğinde halkın tamamının bir sınırlama olmaksızın bir araya gelerek ortak

bir fikri oluşturarak kamuyu ortaya çıkardığı söylenebilmektedir. Habermas'a göre Orta Çağ'da kamusal alan temsili bir kamusal alandır. Bireyler fikirlerini özgürce ifade edemez ve kamusal alanda iktidar ve yönetim halkı temsil etmektedir. Reform hareketi ile kamusal ve özel unsurlar ayrılmıştır. Birey artık din ve vicdani fikirlerinde otoriteden bağımsızlaşmıştır. Kamusal otoritenin kurumları olan ordu ve yönetim iktidardan ayrılıp kurumsallaşmıştır. Ticaret ve benzeri işlerle uğraşan kesim ayrılıp kendi topluluklarını kurmuş, bu noktada burjuva toplumu ve otorite ile özel kamu arasında burjuva kamusu ortaya çıkmıştır. Habermas burjuva kamusunu ifade ederken örgütlenen özel kamular sonucunda toplumun belli bir kesimin kendini ifade edemez hale geldiğini, kamusal alandaki varlığın bu örgütlerin otoritenin çıkarları doğrultusunda oluştuğunu ve işlevsel bir kamusal alanın böylece ortadan kalktığını dile getirmektedir.

Burjuva ailesinin mahremiyeti üzerinden özel kamusal alanın varlığını belirtmekte aslında kamusal alan ve özel alanın ne kadar geçirgen olduğunu belirtmektedir. Özel alan olarak görülen ev içerisinde yer alan odalar bile farklı kamusallık seviyeleri içermektedir. Salonlar yatak odasına göre kamusal alanlardır. Ailede bireyler salonda bireysel özel alanlarını kamusal alana taşımaktadır. Burada birey kendini özgür ve denetimsizce ifade edebilmektedir. Habermas dönemin iletişim şekli olan mektupları özel alan içinde kamusala açılma eylemi olarak görmekte, ilerleyen süreçte kamusal alanı yazınsal iletişim araçlarıyla ilişkilendirmektedir. Daha sonra yazılı basın araçları ile güçlenen kamusal alan yazınsal üretimin kurumsallaşması ile otorite kontrolüne girmiştir. Kamusal olan basın yayın araçları taraflı reklam araçları haline gelmektedir. Habermas bunu kamusal alanın özelleşmesi olarak tanımlamıştır. Habermas'ın kamusal alanında otorite kontrolü ve denetim olmaması durumu en önemli bakış açılarından biridir. Habermas ne olursa olsun toplumdaki herkesin kamusal alanda denetimsize fikirlerini ifade edebilmesi gerektiğini söylemektedir. Bu söz konusu kamusal alana basın yayın araçları da dahildir.

Habermas'ın kamusallığının en dikkat çeken yanı politik zeminde oluşuyor olmasıdır. İnsanların bir araya gelerek yaptıkları eylemlerle meydanlar, caddeler, sokaklar, kahvehaneler, kulüplerde otoriteye karşı konulabilecek, politik bir kamusallığın zeminini oluşturmaktadır. Giderek özelleşen kamusal alanda basın ve yönetimin de özelleşmesiyle rasyonel kamu ve kamusal alan yok olmaktadır. Bütün

bunlara karşın Habermas, devlet ile toplum arasındaki sınırın ortadan kalkması ve demokratik bir kamusal alanın oluşması için toplumsal olarak örgütlenmenin ve rasyonel düşüncenin yol gösterici olacağını öne sürmektedir. Habermas'a göre kamusallık nihayetinde bireysel düşüncelerin toplumda rasyonel düşünceyle tartışılıp kamuoyuna dönüştüğü bir demokrasi ilkesidir, toplumda tartışılmayan fikir ve görüşler bireysel varlıklarını sürdürseler de kamusallığın doğmasına neden olamazlar (Habermas, 2003). "Habermas'ın kamusal alanı bir uzlaşma ya da toplumsal bütünleşme ortamıdır." (Çulha Zabcı, 1997).

Siyaset felsefecisi Hannah Arendt siyasal eylemi yeniden keşfetmek istemektedir. Kamusal alana dair yaklaşımları bu amaç doğrultusunda gelişmiş, politik olmanın görünür olmak olduğunu belirtmiştir. Arendt'in modern toplumunda ortak anlam ve amaçlar yitirilmiş, bireyler arasında etkileşim ve haliyle anlama da ortadan kalkmıştır. Toplum modern hayatta Antik dönemlerde peşinde olduğu erdemi kaybetmiştir. Kamusal alanın nosyonu ise bu erdem ve ahlakın yeniden açığa çıkarılması için bir yoldur. Kamusal alanı tarihsel bağlamda ele alan Arendt kamusal alanın kökenini Habermas'tan çok daha eskiye, Antik Yunan'a, dayandırmaktadır. Polis kendisine ait bir kamusal alan oluşturmaktadır. Polis Arendt'e göre "insanların birlikte eylemde bulunmalarından ve konuşmalarından doğan, özgürce seçilmiş çok özel bir örgütlenme biçimini ifade eder." (Arendt, 1994). Antik Yunan'da bireyin özgürce kamuya dahil oluşunu evden, mahremiyetten ve insani zorunluluklardan sıyrılmak, var olmak olarak görmektedir. Arendt'in buradaki yaklaşımı Aristo'nun 'siyasetin dışında kalan ve siyasetle ilgilenmeyen insan idiottur' düşüncesine dayanmaktadır. Sosyal bir varlık olan insanın temel amacı diğerleriyle bir araya gelmek ve kamusal alana dahil olmaktır, böylece benliğini topluma yansıtabilecek ve varlığını ölümsüzleştirecektir

Kamusallığı iki fenomen ile ifade etmektedir; açıklık ve dünya.

Kamusal alandaki açıklık insan görünür olmayı vermektedir, görünür olmak ise gerçekliği. Arendt'e göre özel alanı kamusal alandan ayıran en net ayrım budur. Kamusal alana çıkmayan özel alanda yaşanan deneyimler gerçekçi bir varoluşa dönüşemezler. Mahremiyet Modern Çağ'a özgü bir durumdur Antik Yunan'da özel alan ev ile ilişkilendirilmişken Agora'da kamusal alan oluşmakta ve kamusal alanda olan ve konuşulan her şey herkes tarafından bilinebilmektedir. "İnsanlara dünyanın gerçekliğini garanti eden başkalarının bulunuşu, herkese görünmesidir; çünkü

herkese görünen şeye varlık deriz ve bu görünümden yoksun olan her ne varsa, sıkı sıkıya ve bilhassa bize ait ama gerçeklikten uzak, bir hayal gibidir; gelir ve geçer." (Arendt, 1994).

Dünya ise bu açıklık halini tamamlayan ortaklaşa bir dünyayı ifade etmektedir. Somut varlığından bağımsız, insanların bir arada yaşararak ve paylaşımda bulunarak oluşturduğu bir dünyayı ifade etmiştir. Bu anlamda kamusal alan insanları bir araya getiren ve aynı zamanda farklılıklarından doğan bir dünyadır. İnsanın tek başına bildikleri paylaşılmadıktan ve üzerine konuşulmadıktan sonra bir şey ifade etmemektedir. İnsanlar uyum içinde yaşamayı çözmedikleri müddetçe kamusal alanın varlığından ve sürekliliğinden söz edilememektedir. Kamusal alanın varlığını fiziksel bir mekana değil, eylemler ve diyaloga dayandırmaktadır. Bu bağlamdan bakıldığında bireylerin bir araya gelerek paylaşımda bulunabildikleri ve eylemde bulunabildikleri her alan kamusal alandır. Kamusal alana çıkmayı Antik Yunan'daki politik olmak kavramıyla ilişkilendirmektedir. Siyasal veya kamusal bir alan bireylerin birbirlerinden farklılıklarına ve eşitliklerine dayanmaktadır. Arendt'e göre özel alan zorunluluklar ve baskı ile ilişkilendirilirken, kamusal alan bireyin kendini gerçekleştirebileceği özgürlükçü mükemmel bir alandır. Kamusal alan ve özel alan ayrımı modern öncesi zamanlarda bu kadar nettir. Arendt'in kamusal alan önerisi aslında bir modern çağ eleştirisi olup insanın toplumda kendini gerçekleştirebileceği bir alan arayışı olarak görülmektedir. Arendt'in kamusal alan yaklaşımının Habermas'ın yaklaşımına göre çok daha felsefi olduğu söylenebilir. İki düşünürün de kamusal alan tanımlamaları fiziksel boyutta düşünüldüğünde büyük benzerlikler göstermektedir.

> "İki düşünürün de kamusal alan modeli eşitliğe dayalı açık bir ortam içerir. Bunun yanında iki yaklaşımda da benimsenen kamusal alan modeli farklılıkların diyalog yoluyla ifade edildiği çoğulcu bir yapıyı sunmaktadır. Dolayısıyla iki düşünürün de benimsediği kamusal alan modeli bireyi özgürleştirici bir anlayışa sahiptir." (Çulha Zabcı, 1997).

Kamusal alanın niteliğini kaybetmesine rağmen döngüsel yapısını ve toplum tarafından inşa edilebilir oluşunu vurgulayan bu iki düşünüre ek olarak sosyolog Richard Sennett, 18. yüzyılın başlarında modern topluma geçişin başlangıcı ile bahsi geçen Antik Yunan'dan beri ayrı kavramlar olarak nitelendirilen kamusal alan ve özel alan ayrımının belirsizleşmeye başladığını öne sürmüştür. Habermas'ın

kamusallığı nihai olarak ekonomi ile ilişkilendirmesi perspektifini eksik bulmakta, Onun yaklaşımının içinden geçtiği psikolojik dönüşümü göz ardı ederek bireyi sistem içinde atıl bir pozisyona koyduğunu belirtmektedir. Sennett'e göre kamusal alan en basit haliyle 'yabancıların bir araya geldiği yer'dir. Burada yer tanımının kullanılması Sennett'in kamusal alanının Arendt ve Habermas'ın kamusal alanına görece fiziki mekansal fonksiyonlara dayandırıldığı görülmektedir. Bu tanım bağlamında kamusal alan bölüm başında bahsedilen fiziksel mekanın varlığına dayandırılmıştır. İki düşünürün de öne sürdüğü bireylerin bir araya gelerek oluşturduğu farklılıklara ve ortak paylaşımlara dayanan kamusal alanlarını mekansal bir zemine oturtmaktadır. Ancak 'yabancıların bir araya geldiği yer' tanımı günümüz bakış açısından bakıldığında sanal bir mekanda meydana gelen bir aradalığı da kapsayabilmektedir.

18. yüzyılda kamusal alan bireylerin bir araya geldiği ve kültürel aktivitelerde bulunduğu, kahvehaneler, kulüpler ve salonlar gibi fiziksel mekanlarda fikir alışverişi yaptıkları ve döneme dair paylaşımlar tartışmalar yaptıkları alandır. Sennett bu kamusal alana çıkan, kendini geliştirmiş, bireysel dünyasından ve evinden çıkıp yabancılar ile temas halinde bulunan insanı 'kozmopolit' insan olarak tanımlamakta ve kamusal insanın ideal örneğini oluşturmaktadır (Sennett, 2010). Kozmopolit insanın düşüşü ile kamusal alanın düşüşü doğrudan bir şekilde ilişkilidir.

18.yüzyılın sonunda kozmopolit insan kamusallığını yitirmeye başlamıştır. Önceleri bireylerin kendini gerçekleştirme amacı topluma dahil olmak ve kamusal alanda varlık göstermekti (Arendt'in de düşündüğü gibi) ancak moderniteyle birlikte bireyin asıl amacı içsel benliğini bulmaya ve böylelikle kendini gerçekleştirmeye dönüşmüştür. Sennett modern dünyada ortaya çıkan sosyo-ekonomik faktörler ve piyasa koşullarının bireyi muhtaç ve zayıf hissettirdiğini ve bu hissiyatın sonucunda kamusal alana çıkmaktan kaçındıklarını hatta korktuklarını belirtmektedir. Bu kaçınma hali toplumsal bir duruma dönüşmüş kentsel mekanda kamusal alanın içi boşalmıştır. Birey artık topluma dahil olmadan, kamusal alanda fikirlerini ve eleştirilerini toplumla paylaşmadan özel alanına odaklanarak yaşamaktadır. Olduğu gibi özel alanına dönmeyenler yabancı olandan korkmuş, nispeten kendi gibi olan ortak fikirleri benimsedikleri kişilerle bir aradalıklar yaratmıştır. Bunun sonucunda cemaatler oluşmuştur. Kamusal alanda farklı

fikirlerin konuşulup tartışılması niteliğini kaybeden cemaatler Sennett'e göre sınırlayıcı ve ötekini dışlayıcıdır; insanı kamusallıktan uzaklaştırmaktadır. 19. yüzyıldan itibaren yabancı ve farklı olan sorun olarak görülmeye başladığı için toplumsal ilişkiler ihmal edilmeye başlanmış ve kamusal alan rengini kaybetmiştir (Sennett, 2010).

Sennett kamusal alanın varlığının kentlerdeki mekansal kurgu ile desteklendiğini ve yakından ilişkili olduğunu belirtmektedir. Ancak günümüz dünyasında gerek toplumun ideolojileri gerek sanal kamusal alanın gelişmesiyle agora ve kent meydanları gibi fiziki kamusal alanların niteliğini ortadan kaldırmış, bu alanlar kent içinde bireyin hareket alanı haline gelmiştir. Sennett, kentsel mekanların ve kentin düzenlenmesi ile kamusal canlılığın geri kazanılabileceğini, kimliklerini kazanan kentlerin ise yeniden insani ve toplumsal yaşantının bir parçası haline gelebileceğini öne sürmektedir.

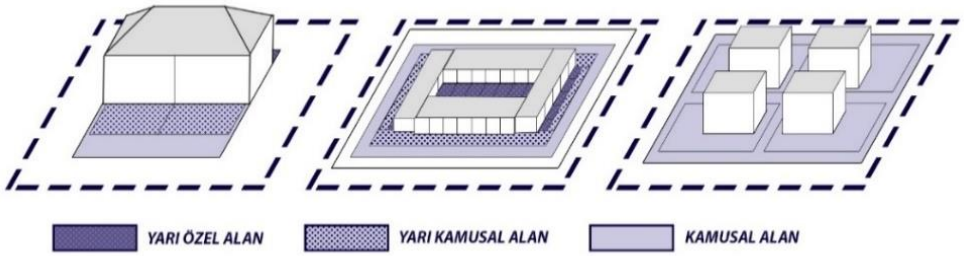
Özellikle günümüzde kentsel mekanlarda kamusal ve özel alanlar arasındaki sınırın belirsizleşmesi, insanın kenti deneyimlemek ve sosyalleşmek için değil yalnızca hareket etmek için kullanması Sennett'in düşüncelerini destekler niteliktedir. Bu noktadan baktığımızda Sennett'in kamusal alan ve insanın çöküşü tezini yaşayarak deneyimlediğimiz söylenebilmektedir. Bütün bu düşünürlerin tasarladıkları kuramsal kamusal alanlar ile birlikte kamusal alanın fiziki boyutundan çıkıp belki de Habermas'ın dile getirdiği basın-yayın aracılığıyla gelişen soyut bir mekana dönüştüğünü söylemek yanlış olmayacaktır. Fiziki boyutunda kent içindeki kamusal alanın niteliğini kaybedip yok olmaya yüz tutması, tarafımca toplumsal olarak çözüm bulunması gereken ve üzerine çalışılmaya değer bir konudur.

2.3. Mekan, Kent ve İnsan Üçgeninde Kamusallık Katmanları

Mekan ve kent kavramları incelendiğinde bu kavramların tanımı ve gelişiminde insanın önemi net şekilde görülebilmektedir. İnsanın barınma ihtiyacından doğan yapı yapma eylemi dönüşüp mimari bir boyut kazanmış, insanın sosyalleşme ve bir arada yaşama ihtiyacından da kentsel oluşumlar ve bu oluşumlarda meydana gelen örgütlenme sonucunda ise kamusal alanlar ortaya çıkmıştır. Bir önceki alt bölümlerde insanın bu ihtiyacından doğan fiziksel yapım ve kavramsal ürünler olan mekan, kent ve kamusal alan kavramlarının ortaya çıkışı ve gelişimi incelenmiştir. Kullanıcı deneyimiyle şekillenen kentsel mekan kamusal alanla ilişkilendirilmiş

ancak ilerleyen süreçte kent ve toplumda yaşanan dönüşümün sonucunda Sennett'ın da belirttiği gibi kamusal insan yok olmaya başlamıştır. Özel alanına çekilen insan kamusal alandan uzaklaşmış, bireysel eylemlerinde dönmüştür.

Kullanıcının erişilebilirlik seviyelerine göre şekillenen alanlar kamusal alan, yarı kamusal – yarı özel alan ve özel alan olarak sınıflandırılabilmektedir. Herkes tarafından erişilebilir olan kamusal alanlar Habermas'ın da belirttiği gibi herhangi bir denetim olmaksızın toplumun her kesiminden insanın deneyimleyebildiği mekanlarken yarı kamusal alanlar sınırlı ve nispeten denetimli bir erişilebilirlik düzeyindedir. Özel alan bireyin mahremiyet ihtiyacının karşılandığı ana alanken, yarı özel alanlar bu özel alana geçiş esnasında çok daha sınırlı bir kullanıcı erişilebilirliğine sahip olmasının yanı sıra özel olanı kamusaldan ayıran tampon bölge işlevi görmektedir (Newman, 1972). Newman "Savunulabilir Alan Teorisi"nde (İng: Defensible Space Theory) kentte ve tasarımda bu alanların kullanımını ve planlanmasını savunmakta, suç oranı yüksek New York konut bölgesi üzerinden yaptığı değerlendirmede bu tanımlı alanların kullanıcıda aidiyet oluşmasında ve kullanıcı güvenliğinin sağlanmasında bir adım olacağını düşünmektedir. Bu noktada ortaya çıkan planlama ve mekansal hiyerarşi, kentsel mekanın deneyimlenmesinde önemli rol oynamaktadır (Şekil 2.4). Geçiş alanları insanoğlunun ihtiyaçlarından doğan diğer mekan çeşitlemeleri gibi kendine güvenlik ve mahremiyet gibi iki önemli ihtiyacı referans noktası almaktadır.

Şekil 2.4 Newman'ın farklı konut çözümlemelerinde kamusallık incelemesi görselleştirilmesi (Newman, 1972 üzerinde yazar tarafından düzenlenmiştir.)

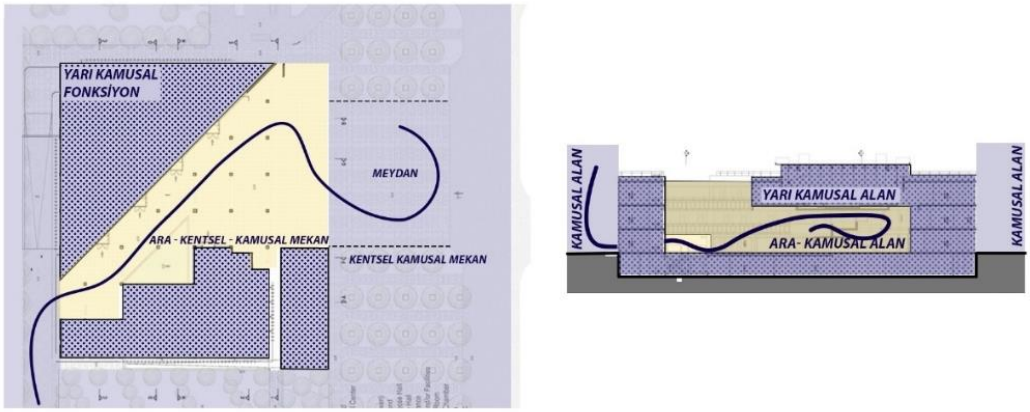
Kentin kullanıcı tarafından algılanmasında ve deneyimlenmesinde kent imgelerinin önemine ve işlevine bir önceki bölümde değinilmektedir. Kevin Lynch (2010)'in de dile getirdiği gibi nitelikli bir kentsel mekan deneyimlenirken okunabilir olmalı ve kentli için anlam oluşturmalıdır. Geçmişte ve günümüzde öne sürülen kent planlama modelleri kentsel mekan kurgusunu ele alırken kültürel değişimler ve

tarihsel arka plan gibi kentten kente değişen etkenleri göz ardı edebilseler de tamamı kullanıcı etkileşimini göz önünde bulundurmuş ve bu etkileşime bağlı mekansal ilişkilerin kurgusu adına bölgesel çözümler öne sürmektedir. Kentsel mekanlarda okunabilirliğin sağlanması için kent içerisinde kullanıcıların mekansal nitelik ve işlevleri algılayabilmesi aynı zamanda bu unsurları kentsel bir aidiyet geliştirmek için kullanabilmesi gerekmektedir. Kentte yer alan ulaşım ve etkileşim aksları kentsel mekanın hiyerarşisine göre kurgulanmalı, kamusal alan akışı kullanıcı için devamlılık sağlamalıdır. Nitelikli kentsel mekan kurgusunda mülkiyet kavramıyla ortaya çıkan ve işleviyle kentsel mekandan ayrılan özel alanlar, kamusal alan ile keskin sınırlarla ayrılmamalıdır. Bu alanlar arasında geçiş görevi görecek yarı kamusal ve yarı özel mekan kurguları oluşturulmalıdır.

Habermas'ın Burjuva Kamusal Alanı'nı ele alırken tanımladığı göreceli kamusallık durumları günlük hayatımızın içinde farklı boyutlarda yer almaktadır. Bir konutun içinde bile farklı kamusallık katmanlarının gözlemlenebildiğinden bahsedilmiştir. Söz konusu bu kamusallık katmanları içinde Habermas'ın Burjuva Kamusal Alanın aslında yarı kamusal alan var sayılabildiği, bir sınıfa özel olan kamusal alanın varlığından çıkarılabilmektedir. Toplumsal olan kamusal alan ile özel alan arasında bir geçiş bölgesi oluşturmaktadır.

Kent içinde farklı şekillerde karşımıza çıkan yarı kamusal alanların genellikle güvenlik ihtiyacının sonucu bir denetim altında olduğu görülmektedir. Modern kentte kamusal alanların eski dönemlerde olduğu gibi yalnızca açık kentsel mekanlardan ibaret olmadığı görülebilmektedir. Günümüz kentlerinde kamusallık katmanlarında önceden yer alan keskin ayrımların olmadığı, bu kamusallık katmanlarının birbiri arasında dolaştığı söylenebilmektedir (Şekil 2.5). Kamusal alan sokak boyunca yürüyüp yapıların içine sızdığı durumda yarı kamusal alana dönüşebilmektedir. Öyle ki çalışma kapsamında incelenecek olan ara mekanlar bu dönüşümün meydana gelişini sağlamak ve keskin sınırlar arasında geçiş bölgeleri yaratmak için tarih boyunca kullanılmıştır. Kamusallık katmanları arasındaki sınırın keskinliğini yitirmesi, modern mekan anlayışında yatayda sınırlayıcı elemanların hapsettiği mekanların ortadan kalkması ve kullanıcıya mekansal devamlılığı hissettiren geçişli ve sürekli mekan anlayışı bir araya gelerek yeni bir kamusallık boyutu yaratmaktadır. Yapının kendi sınırının netliğini yitirmesi ve yapı – kent sınırının belirsizleşmesiyle kentsel mekan ile iç mekan arasındaki, kamusal

alan, yarı kamusal ve özel alan arasındaki sınırların tamamı belirsizleşmiştir. Bu belirsizlik düzleminden kullanıcının ihtiyaçlarının göz önünde bulundurulmalı; yapı ile kent etkileşiminde yapı işlevi belirleyici unsur olarak ele alınmalıdır. Yapı, belirli sınırlar çerçevesinde tasarlanmış ara mekanlar ve geçiş mekanları kullanmasının ötesinde hem kente hem de yapıya ait olan alanlar yaratabilmektedir.

Şekil 2.5 Uygur Mimarlık tasarımı "Diyarbakır Yenişehir Belediye Binası" mekan kurgusunda yarı kamusal ve kamusal alan arasında geçiş mekanı örneği

Özel alandan daha kamusal, kamusaldan daha özel olan bu alanlar yarı kamusal ve yarı özel mekanlarda olduğu gibi bir denetime sahip olmak zorunluluğunda değildir. Kamusal alan yapının içine girip dolaşabilmekte, özel alan ile kamusal alan arasında kalan bu bölge, geçişlilik sağlarken yapı – kent etkileşiminin mekansal bir yansıması olarak belirmektedir. Kentsel mekan ile yapı arasında kalan bu ara durum yapının bünyesinde oluşmakta, yapı sınırının belirsizleşmesinden meydana gelmektedir. Kullanıcı deneyiminde hem kente hem de yapıya ait olan bu alanlar yapının kentle bütünleşik bir tasarım ürünü olarak ele alınmasıyla yapı – kent etkileşiminin arakesitte meydana geldiği yeni, girift bir katman yaratmaktadır. Kamusal alan ile özel alanın denetim olmaksızın mekansal ilişkiler kurgusu ile düzenlendiği bu yeni katman, nitelikli kentsel mekanlar yaratmakta, kentsel devamlılığı sağlamakta ve yapıyı kent içinde tekil bir nesne olmaktan çıkartmaktadır.

3
YAPI – KENT ARAKESİTİNDE MEKANLAŞMALARIN KAVRAMSAL AÇILIMI

Mekan kavramının tanımlarında sıklıkla karşılaştığımız ‘sınırlandırılmış ve tanımlanmış boşluk’ ifadesinin belirleyici elemanı olan ‘sınır’ mekanın algılanması ve oluşumunda önemli rol oynamaktadır.

TDK Sözlüğü’nde “1. İki komşu devletin topraklarını birbirinden ayıran çizgi; hudut, 2. Komşu il, ilçe, köy veya kişilerin topraklarını birbirinden ayıran çizgi, 3. Bir şeyin yayılabileceği veya genişleyebileceği son çizgi.” Şeklinde tanımlanan sınır fiziksel ve çizgisel bir durumun yanı sıra soyut bir kavramın limitini de ifade etmektedir. Somut oluşumların yanı sıra iç ve dış, kamusal ve özel, açık ve kapalı gibi birbirine zıt veya birbirinden farklı durumları birbirinden ayıran sınır bu farklı durumlar arasında ilişki kurmayı da sağlamaktadır. Kevin Lynch ‘Kent İmgesi’ adlı kitabında sınır ve kenarların ‘ayırıcı engeller olmalarından ziyade birleştirici bağlantı yerleri olma niteliği’ taşıdığını ifade etmektedir (Lynch, 2010).

Mimarlıkta bir mekanı ifadeli ve algılanabilir kılmak için kullanılan sınır elemanları, modern mimarlık anlayışıyla birlikte farklı bir anlam kazanmıştır. Modern mimarlığın öncülerinden Mies Van der Rohe’nun mimari dilinde iç mekanda sınırsızlık ve esnekliği ararken, yapıtlarında iç mekan ve dış mekanın ilişkilendirirken algısal bir boyutta ayrı olduklarının hissedilmesine özen göstermiştir. Le Corbusier, benzer şekilde iç mekanda sınırlayıcı elemanlar kullanmayı tercih etmemiş yapının kendisinin bir süreklilik içinde çalışmasını hedeflemiştir. Frank Llyod Wright ise iç mekanda fonksiyonel ayrımlara gitse de bunları ayırıcı unsurlarla değil mekan hiyerarşisi ve iletişimini sürdürerek planlamıştır. Postmodernizmin öncüsü Robert Venturi modernizmin dayattığı bütün net çizgi ve sınırlamaları reddederken ikonik yapısı Vanna Venturi Evi’nde iç mekan ve dış mekanı ayırmaktadır. Bu karmaşıklık ve karşıtlık ‘iç mekanın kendini dış mekanda anlatmasını’ ve sürekliliği sağlamakta ve mekansal kesişimlere olanak vermektedir.

Sınır kavramının mekansal kesişimler üzerinden değerlendirilmesi ile mimari ürün olan yapının kendisi dışında kalanla (kentle) kurduğu ilişki bağlamında bu etkileşim alanlarının değerlendirilmesi sırasında iki kavram karşımıza çıkmaktadır; arayüz ve arakesit.

Arayüz kavramı hayatımıza bilişim teknolojilerinin gelişimi ile girmiş bir terimdir. Genel kullanım anlamıyla bir sistemin tasarımının dışarıdan bakıp nasıl göründüğü ve nasıl algılandığına dayanmaktadır. Bu bağlamda düşünüldüğünde karşımıza çıkan 'kullanıcı arayüzü' "Çeşitli program seçeneklerini temsil eden görsel ikonlar aracılığıyla kullanıcıların bilgisayar ile etkileşime geçmelerini sağlayan yazılım" şeklinde tanımlanmaktadır (Denning & Metcalfe, 1997). Kullanıcı, sistemi arayüz aracılığıyla deneyimlemekte ve etkileşime geçmektedir. Sistemin işleyişinin dışarıya ve kullanıcıya temsili olarak düşünülebileceğimiz arayüz, mimaride mimari ürünün yani yapının dışarı ile olan ilişkisini ve temsilini oluşturmaktadır. Yapı kendisi dışındaki ile yani kentsel mekan ile bu arayüz aracılığıyla etkileşim kurmaktadır. Taşıdığı niteliklere kamusal ve özel, iç ve dış mekanların ilişkisinin boyutunu belirleyen arayüz, bu mekanlar için hem ayırıcı hem de birleştirici niteliğe sahiptir. Günümüz mimarisinde arayüz ticari, sosyal veya kültürel amaçlar için bir iletişim alanı veya yapının kendisinin kentle ilişki kurması için geçirgen bir alan vasıflarını bünyesinde barındırmaktadır. Sınırın vurgulanan ayrıştırıcı niteliği ve Arayüz'ün etkileşim temelli tanımını ele aldığımızda mimari ürünün bu iki niteliği de bir arada taşıdığı ve kendisi dışında olan kentle hem ayrışıp hem de etkileşim kurduğu görülmektedir. Bu etkileşimi kentin ve yapının dilini paylaşan kesişim alanları aracılığıyla gerçekleştirdiği görülmektedir. Arayüz kavramı ele alınan bağlamında ve tanımında bir kesişim ve etkileşim alanı oluştursa da kullanıcı algısında bir mekanlaşma oluşturmamaktadır. Kullanıcının mekanların birbirine dönük yüzlerinde görsel boyutta deneyimlediği etkileşim mimari mekanın ve kentin etkileşimi durumunda yüzeysel kalmaktadır.

Modern mimari ile birlikte mekansal dönüşüm yaşanmış ve yapılarda sınır kavramı da dönüşmüştür. Mekanın etkileşim ve dinamizmle tanımlanmasının yanı sıra mimari mekanda sınırın tanımı farklı boyutlar kazanmıştır. Bu dönüşümde etkili olan birçok faktör ve kavram mevcuttur. Sınırdan doğan arayüz ve arakesit kavramlarından mekanlaşmaya olanak sağlayanı ve yapı ile kent arasında bir geçiş bölgesi olan arakesit gittikçe karmaşık ve fonksiyonel bir hal almıştır. Mekanın

mekan ile, yapının kent ile iletişimini ve ayrımını belirleyen arakesit kavramı alt başlıklarda tanımlanacak ve detaylı şekilde ele alınacak, dönüşen sınırı da kapsayan arakesitin değişimi ve mekanlaşmaları incelenecektir.

3.1. Arakesit Kavramı

Arakesit kavramı (Ing: Intersection) Oxford Sözlüğü'nde "çizgilerin, yüzeylerin ve katı cisimlerin birbirine rastlayıp kesiştikleri yer." olarak tanımlanmaktadır. İki farklı şeyin ortak bir alanda kesişip etkileşiminden meydana gelen bu kavram mimaride ise birbirinden farklı iki mekanın etkileştiği alanlara karşılık gelmektedir. Birbirinden farklı olan ikilinin birbiriyle, için dışla, kamusalın özelle, yapının da kentle etkileşim kurduğu bu alanlar sınır niteliği de taşımakla birlikte birbirinden ayırdığı iki kavramın ikisinin de bir arada bulunabileceği bir alan yaratmaktadır. Söz konusu bu bir aradalığın meydana geldiği mekanlar çalışma kapsamında arakesit mekanı ya da etkileşim mekanı olarak kabul edilmektedir.

Arakesit kavramı modern mekanın tanımının temelinde yatan eylem ve etkileşimin oluşumu için bir mekan yaratmakta ve sınırları "algılanamayan doğrusal ögeler" olmaktan ve ayrıştırıcı niteliğinden kurtarmaktadır (Lynch, 2010). Elbette mimari ögenin kente ve kullanıcıya vermesi gereken mesajın 'mahremiyet' olduğu durumda yapı bu etkileşim alanı yerine net sınırlarla ifade edilebilmekte ve arakesit sınırlaşmaktadır. Sınırlaşmanın meydana geldiği durumda kesişimin tam olarak ortaya çıkmadığı görülmektedir. Sınır kavramı iki şeyi ayrıştırma üzerinde ilerlerken arakesit işleve göre şekil almakta, gerektiğinde sınırlaşabilmekte, gerektiğinde ise etkileşim alanı yaratabilmektedir. Sınır ve arayüzü bünyesinde barındıran arakesit aslında iletişim, mahremiyet, açıklık, kapalılık gibi niteliklerin hepsinin ihtiyaçlar halinde denge içinde buluşma noktasıdır. Sınırlaşma ve arayüz üzerinden etkileşim kurma durumu arakesit kapsamında meydana gelmektedir. Etkileşimin temelinde yatan sosyalleşme arakesit mekanlarının kullanıcı için dinamik deneyim alanları yaratmasını sağlamaktadır.

3.2. Arakesitte Mekanlaşmalar

Sınır kavramı mimarlık disiplininde mekanın oluşumunda ve algılanmasında kullanılan kısıtlayıcı ve belirleyici bir unsur olarak yer almakta; sınırdan bahsedildiğinde birbiri ile ilişki kurması veya kurmaması planlanan iki mekandan

bahsetmek gereği düşünülmektedir. Mimariyi ve mekanı yalnızca içerisiyle tanımlayan Bruno Zevi mekanın varlığının ve sınırlarının dışarıda bir mekan oluşturduğunu kabul etmektedir. Le Corbusier'in 'dışarısı hep başka bir içerisidir' (Boudon, 2018), sözü içerisi ve dışarısının görelilikten oluştuğunu belirtmektedir. Kevin Lynch 'Kent İmgesi' kitabında sınır ögelerinin keskin bir ayrımı ifade etmesinin yanı sıra iki bölge veya alan arasında birleştirici bağlantılar oluşturduğunu da belirtmektedir. Bu noktada sınır iki mekan arasındaki görsel ilişkiyi tamamen sürdürebildiği gibi kısmen de devam ettirebilir. Görsel ilişkinin tamamen kesildiği durumlarda bile içerisi ve dışarısı arasındaki bağlamsal ilişki sürdürülebilir. Sınırların ve arakesitin iki mekanı ayırdığı düşüncesinden çok daha karmaşık bir kavram olduğu bölümün bir önceki kısımlarında tanımlanmıştır Sınır arayüz ile birlikte arakesiti oluşturmakta ve yapı ile kent, içerisi ile dışarısı arasında etkileşim kurmaktadır.

Birbirinden farklı iki şeyin kesişimi veya geçişi noktasında meydana gelen arakesit, mekanı çalışmanın önceki bölümlerinde ele alınan ara kamusallık seviyelerine benzer şekilde mekan hiyerarşisinde ve planlamasında gerekli görüldüğü taktirde ayrılabilir veya birleştirilebilir. Arakesit mekanı mekanlar arasındaki düzeni yarattığı gibi düzensizliğe de imkan vermektedir. Bu kesişim alanında iki şeyin birleşmesinden doğan bir toplamdan ziyade bir dönüşüm meydana gelebilmektedir. Farklı kültürlerin, tarihlerin, işlevlerin, dokuların ve deneyimlerin kesiştiği bu alanda kullanıcı bir geçiş alanını deneyimlerken meydana gelen mekanlaşmadan kaynaklı, var olan ve etkileşim kurması istenen mekanlardan fazlasını tecrübe etmektedir. Mekanlar arası etkileşimin sağlandığı bu geçiş alanındaki mekanlaşma algısı farklı ara durumlarla değerlendirilebilmektedir; Bunlar literatürde eşik, geçiş mekanı, aralık ve üçüncü mekan ve liminal mekanlar olarak tanımlanmıştır. Bu ara mekanlar temelde arada olma durumuyla ilişkilendirilmektedir. Birbiri arasında geçişli ve girift kavramlar olsalar da kavramsal düzeyde farklılıklar göstermekte ve farklı çözümlemeler ile tanımlanmaktadır.

3.2.1. Bir Geçiş Mekanı "Eşik"

Eşik (İng: Threshold) genel anlamıyla bir mekanın girişi şeklinde tanımlanmaktadır. Christian Norberg- Schulz (1972)'a göre bir geçiş mekanı (İng: Transition Space) olan giriş, yani eşik mekan ile kurulan etkileşimin temelini oluşturan kısımdır. Algılama eşikte başlamaktadır. "Boettger (2014) "Eşik

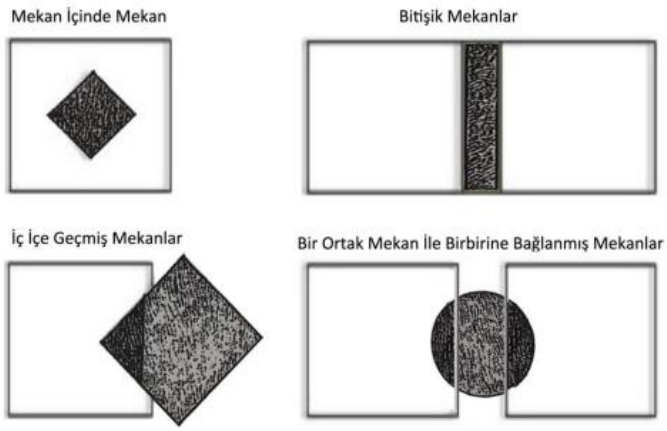
Mekanları" kitabında eşiği, bir alandan diğerine geçişi sağlayan, sınırı kesintiye uğratan açıklıklar olarak tanımlar. Eşik, mekan için bir önsözdür ve sadece geçişi sağlamaz, aynı zamanda o mekanı tanımlar."(Polat, 2019). Özel olanla açık kamusal ve erişilebilir olanın, iç ve dışın sınırdaki geçiş ve etkileşim mekanıdır. Habermas'ın burjuva kamusal alanı, kamusal alan ile özel alan arasında zıtlığın içinde var olan bir eşik denilebilmektedir.

Eşiğe sınır denilecekse eğer Heidegger'in tanımladığı şekilde 'Bir şeyin bitişi değil başlangıcıdır; Bir deneyim alanıdır.' Herman Hertzberger (1991), eşiğin varlığının farklı düzenlere sahip alanlar arasındaki iletişim ve etkileşimin mekansal koşulu olduğunu belirtmektedir. Eşikte olmak durumuna en iyi örneğin 'par excellence' (bir evin eşiği) olduğunu dile getirmektedir. Evinin önünde eşikte oturan çocuk hem dışarıda hem de evinde hissetmektedir. Eşik burada bir sınır değil dışarısı ve içerisinin kesişiminin mekansal yansımasıdır (Şekil 3.1).

Şekil 3.1 Eşikte Oturanlar (Hertzberger, 1991)

Francis Ching (2002)'e göre mekanın planlanmasında belirli tasarım ilkeleri olduğu gibi mekanların birbirleri ile ilişkileri ve birleşimleri de belirli ilkeler üzerinden şekillenmektedir (Şekil 3.2). Birbiri içinde, içi içe geçmiş, bitişik veya bir mekan ile birbirine bağlanan bu mekanların tamamı arasında geçiş mekanları ve eşiklerin varlığından söz edilebilmektedir.

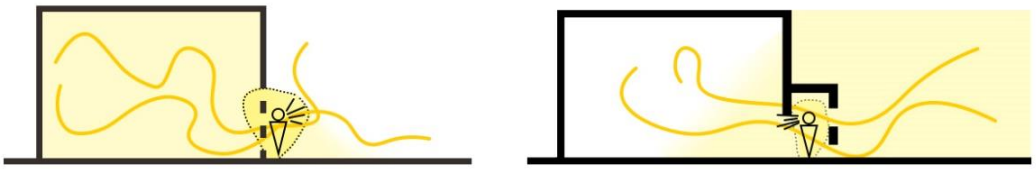

Şekil 3.2 Mekan Birleşimleri (Ching, 2002)

Mekan içinde mekan kurgusunda alt mekanın bir üst mekanın içinde bulunması söz konusudur. Kent içerisindeki bir yapı örnek verilirse bu iki mekan arasında yapının sınırları iki mekan arasındaki geçiş mekanını ve eşiği tariflemektedir. Birey yapı içindeyken kente de aittir, bu aidiyet yapının sınırlarının etkileşime imkan sağladığı ölçüdedir. İç içe geçmiş mekanlar kurgusunda karma fonksiyonlu bir konut yapısının kentsel mekan ile kurduğu ilişki ele alınırsa iki mekanın kesişim alanında yer alan yarı kamusal giriş iki mekana da aittir, yapı kullanıcılarının tamamı tarafından deneyimlenebilse de net bir kamusallıktan ve net bir özel alandan bahsedilememektedir.

Bitişik mekanlar kurgusunda yapı ve kent arasında tam olarak sınırda oluşan bir geçiş mekanından bahsedilebilmektedir. Antik Yunan'dan beri Avrupa ve Doğu kültürlerinde sıkça kullanılan 'portik ya da revak' buna iyi bir örnektir. Yapı ve kentin arasındaki sınırda oluşan bu mekanlar birbirine bitişik iki mekan arasında ara bir eşik oluşturmaktadır.

Ortak bir mekan ile birbirine bağlanmış mekanlara verilebilecek en güzel örnek 'avlu'dur. Bir mekanın girişindeki bu tanımlanmış ve sınırlı açık alan kentle yapı arasında tanımlanmış geçiş mekanıdır. Kendi kendine mekansal bir algı yaratmasa bile kullanıcıyı yapının ana mekanına girişe hazırlamakta, keskin bir geçişi önlemektedir. İki mekan arasındaki ani bir geçişi engelleyerek bir orta mekan yaratan geçiş mekanları kamusal ve özel alan arasında bir kontrol noktası niteliği taşımaktadır.

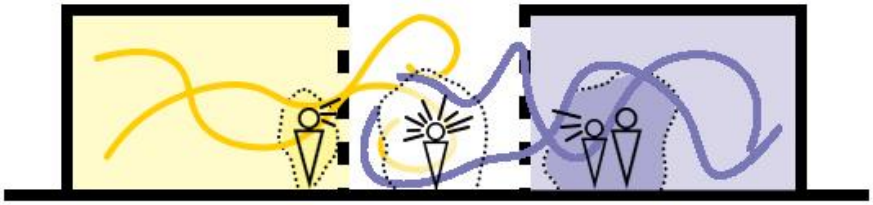

Şekil 3.3 Eşikte meydana gelen akış

Geçiş mekanlarının mimari planlama içerisinde sınırları düzenleme, mahremiyet sağlama, temizlik algısı oluşturma, kendini dışarıya açma veya kapama fonksiyonel ve ihtiyaca yönelik nitelikleri bulunmaktadır. Rashmi Singh (2015)'e göre eşikler olmadan mimaride geçişten bahsedilemez, sürekli devam eden tek bir mekan söz konusu olur. Bütün bunları yaparken geçiş mekanı olan eşikler mekanlaşmakta ve geçişte bir ara mekan oluşturmaktadır. Öyle ki bu geçiş esnasında kullanıcı iki mekana da ait olabilir aynı zamanda iki mekana da ait olmayabilir (Şekil 3.3). Bünyesinde hem bir uyum hem de karşıtlık barındırmaktadır. Geçiş mekanı iki mekanı birbirinden net bir şekilde ayırdığı gibi mekanları bağlayıcı işlevinden kaynaklı kullanıcı için kentte veya evde algısal bir devamlılık üzerinden geçişi sağlamaktadır. Geçiş mekanlarının iki mekan arasında 'arada'lık ve 'liminal' bir olgu yarattığı söylenebilmektedir.

3.2.2. Liminal Mekanlar ve Arada Olmak

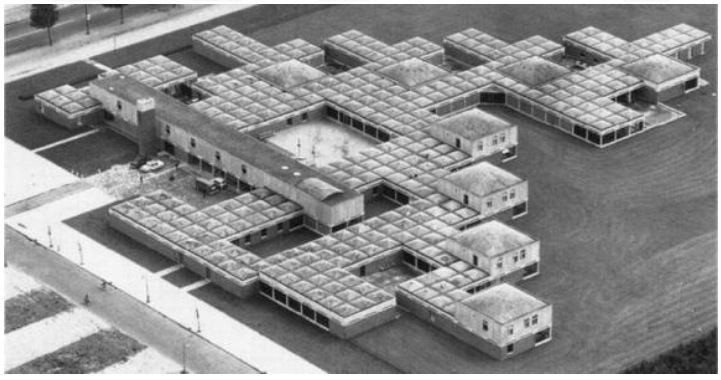
Liminal (Tr: Eşik) teriminin kökeni Latince 'limen'den yani eşik kelimesinden gelmektedir. Arnold van Gennep eşik geçmenin yeni bir dünyaya geçmek olduğunu belirtmektedir. Antropoloji alanında çalışan Van Gennep 'Les Rites de Passage' adlı eserinde ilk kez liminal kavramını kullanmıştır. Olasılıkların ihtimalini barındırmak ve arada olmak, iki tarafa da ait olmamak ve değişecek bir duruma geçiş anında olmak anlamına gelmekte olan liminallik geçici ilişkilerin bulunduğu bir geçişi ifade etmektedir; Bir çeşit muğlaklıktır (Denning & Metcalfe, 1997). Liminalliğin temellendiği fikirde sınırın kendisi olmasına karşın keskin bir sınırdan değil muğlak ve değişken bir sınırdan bahsedilmektedir. Liminalliğin belirttiği aradalık durumu geçiş mekanları, üçüncü mekan gibi bütün ara mekan tanımlarında bulunmaktadır. Ancak liminal mekanların vurguladığı durum bir tür melezlik ve bir aradalık değil, iki şeyin arasında kalmaktır, belirsizliktir (Şekil 3.4). Liminal mekanlar hareketle var olur, özne ve nesne arasındaki hareket ve zıtlıktan doğmalarına rağmen bu ikisi arasındaki etkileşimin de kaynağıdır (Dündar, 2015).

Şekil 3.4 Arada olmak, liminal mekanda etkileşim ve belirsizlik

Aldo van Eyck bir diğer ara mekan kavramı olan ‘arada’ (İng: in-between) kavramına geçişi sağlayan kişidir. Martin Buber’in ‘das Zwischen’ yani arada olarak tanımladığı kavramı genişletmiş, dönüştürmüştür. Van Eyck’e göre aralık zıt kutupları bir araya getirerek uzlaştırır ve etkileşim alanı sağlar. Arada olmak iki mekanın da en iyi niteliklerini bir araya getirip sergilediği ortak bir alanken zıtlıklarını da vurguladığı yerdir. Mimari sınırları genişleterek aralık bölge aracılığıyla mekanları birbirine bağlamalıdır (Lammers, 2012).

Van Eyck tarafından tasarlanan Amsterdam Yetimhanesi (Şekil 3.5), mimarın ‘arada’ görüşüne dair düşüncelerinin fiziksel temsili olarak yorumlanabilmektedir. Kimsesiz çocuklara ev sahipliği yapan yapı; yatakhane, çamaşır odası, kütüphane, spor salonu ve yönetim birimleri gibi birçok birimi barındırmaktadır.

Şekil 3.5 Aldo van Eyck tasarımı, Amsterdam Yetimhanesi (Url-3)

Birimler yerleştirilirken geçişli bağlantılar kurulmuş, böylece birimlerinin tamamının birden fazla cephesi dış mekanla ilişki kurabilmiştir. Yapının ana girişi bir avluya açılmakta, birimlerin tamamı bu avlu veya açık mekanlarla ilişki kurmaktadır. Yapının içinde yaratılan açık mekanlar dış mekan izlenimi vermekte, birimlerin tamamı yaratılmış iç sokakla birlikte dış mekanla görsel ilişki kurmaktadır. Kisho Kurokawa aralık kavramını Symbiosis (İng) (T: ortak yaşam) kavramı ile ilişkilendirmiş, karşıtlıkların ilişki kurarken karşıtlıklarını

sürdürebildiğini belirtmiştir. Kurokawa'ya göre mekan arada olduğunda fiziksel bir varlık belirtmez, bir sınamadır ve değişkendir.

> "Arada olan mekan, somut bir nesne olarak var olmaz, kendisi deneme niteliğinde ve dinamiktir. Bu mekanın varlığı zıtlıkları bir arada barındıran bir simbiosisi oluşturmaktadır. Birbirine zıt iki şey birbiri içine geçer, birlikte var olur ve anlaşmanın bir yolunu bulur, arada olan mekan sürekli bir akış halindedir" (Lökçe, 2001).

Elizabeth Grotz "Architecture From the Outside: Essays on Virtual and Real Space" kitabında arada olmayı bütün toplumsal ve güdüleri bir aradalığı reddeden sosyal ve kültürel devingenliğin yeri olarak tanımlamaktadır. Farklı kimlik ve kültürlerin bir arada olduğu bu mekan tasvirinde ortak hareketler, zaman, mekan ve bireyin dönüşümselliği kendi içinde ele alınmamakta, bir arada meydana getirdikleri ilişkiler üzerinden yeniye dönüşebilmeleri üzerinden yorumlanmaktadır. Henri Bergson arada olmayı sabit tanımlar arasındaki bağlantılar değil de bu bağlantılar arasında tek başına var olan olarak belirtmektedir. Gelişme ve dönüşme potansiyeli bulunan aradalık onu çevreleyenin de keskin sınırlarında bozulma ve çözünme yaratmakta, onu dönüştürmekte ve yeniliğe açık hale getirmektedir (Grotz, 2001).

Şekil 3.6 Sou Fujimoto tasarımı, N Evi (Url-4)

Sou Fujimoto 'aralık' kavramına odaklanan ve kamusal ile özel arasında bir mekan yaratma durumuna değinen bir başka önemli mimardır. Ev ile kent arasında bir bütünleşme ve daha zengin bir geçiş alanı yaratmak isteyen mimar 'N Evi' konut yapısında iç içe konumlandırdığı 3 kabukta açıklıklar yaratarak hem mekanın algılanması hem de dış mekan ve kentle ilişki kurması dikkat çekmektedir (Şekil

3.6). Açılan bu açıklıklar farklı akslarda planlanmış ve mahremiyet sağlanmıştır. ‘NA Evi’nde bu geçişi bir adım ileriye götüren Fujimoto konutu bir ağaç izlenimi uyandıracak şekilde planlamakta, farklı kotlarda yaşam alanları oluşturarak mekanda akışkanlığı ön plana çıkarmaktadır (Şekil 3.7).

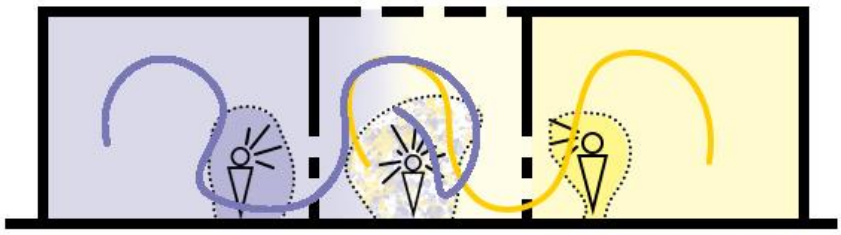
Şekil 3.7 NA Evi (Url-5)

Ön cephesi tamamen transparan ve geçirgen olan yapı sokağın kendisiyle direkt etkileşim halindedir. Mahremiyet için bazı plakalar arasında perdeler kullanılmaktadır. Farklı kotlara yerleştirdiği plakaları fonksiyonlarına göre ilişkilendiren mimar mekan kurgusunda da bir akış yaratmaktadır. Fujimoto konut ölçeğinde ortaya koyduğu bu bütünlükçü yaklaşımın kent ölçeğinde de uygulanması gerektiği, kullanıcıların hem birbirleri ile hem de kent ve doğa ile etkileşiminin artırılabileceğini öne sürmüştür.

Kent içinde planlanmamış olan ara mekanlar ilk bakışta görünmemekte, ikinci bir bakış gerektirmektedir. Mimarinin genel tutumu nitelikli mekanlar yaratıp bunları eşikler ve geçiş mekanlarıyla bağlamaktır. Toyo Ito kentin bütün elemanlarıyla birlikte sürekli bir akış ve geçicilik durumu olduğunu ve mimarın bu farklı akışları bir araya getirecek, düzenleyecek ve kendi akışında vurgulayacak bir tasarım uygulaması gerektiğini ifade etmektedir.

3.2.3. Üçüncü Mekan, Heterotopya ve Yok – Yer

Üçüncü mekan (İng: Third Space) ara mekan kavramları arasında fiziksel varlığına nispeten az değinilen en kavramsal örnektir. Bazen bir eşik olarak mimari ögenin kendisi bazen aralık veya sanal bir mekan olarak değerlendirilmiştir. Hannula üçüncü mekanı iki karşıt grubun buluşup anlaşmaları sonucu yarattıkları mekan olarak ifade etmektedir. İki taraf için de aynı geçicilikte ve iki tarafa da tam olarak ait değildir (Şekil 3.8). Sosyolojide ise üçüncü mekan bireyin günlük hayatında ev ve iş gibi olağan sosyal ortamları dışında deneyimlediği sosyal mekandır. Ray Oldenburg'un ortaya koyduğu üçüncü mekan bireylerin bir araya gelip sosyalleştikleri mekanları kapsamaktadır. Kahvehaneler, kiliseler gibi sosyalleşme mekanları modernizmle birlikte farklılaşmış, paylaşımlı çalışma mekanları ile ikinci ve üçüncü mekan arasında bir geçişlilik sağlanmıştır.

Şekil 3.8 Bir uzlaşma mekanı olarak üçüncü mekan

Kurokawa mimarlıkta çeşitliliğin ve uyum içinde var olmanın koşulu olarak üçüncü bir mekanın varlığının geliştirilmesi gerekliliğini vurgulamıştır. Edward Soja "Thirdspace" kitabında üçüncü mekanı Lefebvre'nin yaşanan mekanı ile ilişkilendirmiştir. Soja'ya göre yaşanan mekan, somut ve bireye dair olanla soyut ve toplumsal olanın çeşitli olasılıklarda bir arada var olduğu üçüncü bir dünyadır (Soja, 1996, aktaran Polat, 2019). Üçüncü mekan bireyin kendi algısı ve deneyimiyle var olmaktadır. Bireylerin bir araya gelip kesiştikleri noktada oluşan kümülatifliğin radikal bir farklılığa yol açtığı bu alan bütün farklılıkları bünyesinde barındırarak genişlemektedir. Soja birikerek çoğalma durumu kamuyla ilişkilendirilmekte ve ortaya çıkan bu paylaşımlı alanın bir müzakere alanı yarattığını belirtmektedir. Var olan bu üçüncü mekan ikiliğin birbirinin fiziksel konum ve etkilerinden bağımsız şekilde bir araya geldiği, bir uzlaşmaya ve dengeye ulaştığı mekandır (Şekil 3.9). Homi Bhabha benzer şekilde üçüncü mekanları farklı kültürlerin bir araya geldikleri sınırdaki etkileşimleri ile tanımlamaktadır.

Şekil 3.9 Üçüncü mekanın fiziksel ilişkiden bağımsızlığı

Soja Foucault'ın heterotopi kavramı ile üçüncü mekan kavramının benzerliğine değinmektedir. Foucault'ın 'heterotopya'sı farklı fiziksel, sosyal ve kültürel ögelere ve düzenlemelere sahip iki mekanın karşılaşması sonucu ortaya çıkan bir kavramdır ve toplumsal normlar tarafından şekillendirilir. Somut olanla olmayanın etkileşim kurduğu, zıtlıkların bir araya geldiği ve toplumsal normlardan fazlası olan heterotopya algısal boyuttan öte fiziksel bağlamında yorumlandığında farklı mekanların karşılaşıp iletişim kurdukları ve nerdeyse çekiştiği; bu çekişmeye rağmen bir arada var olabildikleri alanlardır (Foucault, 2005). Foucault'n heterotopyası zaman ve algı üzerinde parçalara yarılmış, belirli bir tarihsel birikime oturmayan ve kullanıcı tarafından farklı zamanlarda farklı algılanabilen mekanlardır. Diğer bütün mekan oluşumlarıyla ilişkilidirler ancak hepsinden bağımsız, özgül bir varlıkları mevcuttur.

Heterotopyalar ile birlikte zamandan ve algıdan bağımsız oluşan, başka mekanlarla ilişki kurmasına karşın ayrık bir varlığı olan başka bir mekan tanımı karşımıza çıkmaktadır; Yok-yer'ler.

İlk kez Mark Auge'nin 1992 yılında yazmış olduğu "Non-Lieux, Introduction à une Anthropologie de la Surmodernité" adlı kitabında kullanılan 'yok-yer' kavramı aslında yer olmama hali değildir. Türkçe'ye başlangıçta çevirmen Turhan Ilgaz tarafından 'yer olmayan' olarak çevrilse de Tanyeli tarafından yok-mekan olarak adlandırılan bu kavramın en son hali Diamon Yayınları'nın 2016 çevirisinde 'yok-yer' olarak kullanılmasıyla meydana gelmiştir. Yok-yer mekanın fiziksel boyut ve nitelikleri ile değerlendirilmemekte, kavramsal boyutu ile ele alınmaktadır. Yok'tan kasıt bir olumluluk – olumsuzluk durumu değil, bir tür anlam yitirilmesi ve yabancılaşmadır. Koçyiğit'in Ötkünç'ten alıntıladığı şekilde ise mekanın yer olması için barındırması gerekli olan durumları içermediği, fiziksel anlamda tam olmasına karşın toplumsal hayatın antropolojik bağlamına dair nitelikleri barındırmadığı durumdur (Ötkünç, 2016) aktaran (Koçyiğit, 2018). Mekanın

deneyim, algı ve zamanla birlikte aidiyet barındırdığı noktada yere dönüştüğüne dair yaklaşım literatür analizi kısmında ele alınmıştır. Bu noktada mekanın aidiyet barındırmadığı, kullanıcının ve toplumun tarihsel kümülatif birikiminden kaynak almadığı alanlar ve mekanlar yok- yer olarak tanımlanabilmektedir. Bu açıklamaya bakıldığında havaalanları, garlar, kullanıcıların uzun süreli olsa da deneyimlediği taşıtlar, alışveriş merkezleri, lobiler, fuayeler kullanıcının duraksadığı, bir geçiş esnasında deneyimlemesine karşın bağ kurmadığı mekanlar olarak ele alınabilmektedir. Bu mekan yere özgü olma durumunu yitirmekte, nerede nasıl olursa olsun aynı vasıfları üzerinde taşıyabilmekte ve yalnızca kullanıcının fiziksel ihtiyacını karşılama noktasına odaklanmaktadır. Kullanıcılar bu mekanda kendi varlıklarıyla yenilik katmaktansa var olan işlevsel tanımlamaya uyar ve sonrasında geçip giderler, herhangi bir özgüllük barındırmadıkları gibi yok-yerler kullanıcı için özgür faaliyet alanları da olamamaktadır.

3.3. Arakesitte Mekan Formlarının Dönüşümü

Tarih boyunca süren insanlığın sürdürdüğü yapılaşma eyleminde özel ve kamusal alanda farklı fonksiyonlarda ara mekanlar kullanılmıştır. İki mekan arasında temelde geçiş fonksiyonunu sağlayan bu alanlar mekan olarak algılanmış ve kullanılmıştır. Yapıların kendi dışındaki ile kurduğu ilişkilere ve etkileşimlere olanak sağlayan bu alanların gelişimi tezin etkileşim mekanları başlığı ile ilişkilendirildiğinde değerli bulunmaktadır.

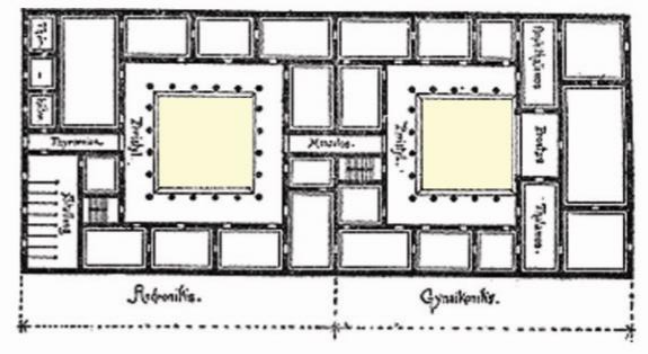
Antik Yunan ve mimari dilde onun mirasçısı diyebileceğimiz Roma mimarisinde geçiş mekanları sıklıkla kullanılmıştır. Konutlarda ve tapınaklar gibi diğer dini ve kültürel ögelerde karşımıza çıkan bu mekanların bir kısmı kentli ve kullanıcı için mekansal deneyim unsuruna dönüşmüştür

Peristil (Yun: Peristylon) peri: ’çevre’ ve stylon: ‘sütun’ terimlerinin birleşiminden meydana gelmektedir; sütunlu koridorlar şeklinde tanımlanabilir. Konutlarda ve dini mekanlarda görülen peristil dört tarafı sütunlarla çevrili bir avlu şeklinde karşımıza çıkabilmektedir. Yunan tapınaklarında tapınağı çevreleyen sütun dizisi ile ana mekan arasında kalan koridor şeklindeki açıklık da ‘peristil’ olarak tanımlanmaktadır. Tapınağa halkın girişi olmadığı için tapınağın mekansal olarak deneyimlendiği ve halkın bir araya geldiği alan bu alandır (Şekil 3.10).

Şekil 3.10 Pompeii Antik Kenti Vettii Evi'nde Peristil ve Avlu Kullanımı (Url-6)

Prostas bölgesel Yunan konutlarında bulunan avlulu kolon dizisi (pro: ön stas: konum, pozisyon) önde duran anlamını taşımaktadır. Priene kentinde karşımıza çıkan bu ön kabul mekanı konutun girişi ve ana mekanı arasında kalan bir kabul mekanıdır (Şekil 3.11).

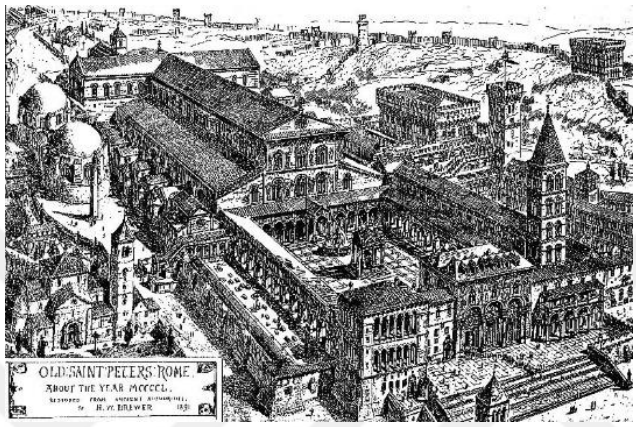
Şekil 3.11 Vitrivius'un Yunan Konutu Tasvirinde Prostas (Url-7)

Propilon (Yun: propylaea) Antik Yunan şehir devletlerinde yukarı kent olan Akropolis'in girişini tanımlamak için kullanılan anıtsal bir geçittir (Şekil 3.12). Giriş yapılan bölgenin kutsallığını ifade etmek ve algılatmak için ihtişamlı yapılan bu giriş bir geçiş mekanı niteliği taşımaktadır.

Şekil 3.12 Atina, Nike Tapınağı Propilonu (Url-8)

Rönesans döneminde ve sonrasında Gotik mimaride kolon dizileri ile sağlanan geçiş mekanları sıklıkla görülmektedir. Bu zaman diliminde konutlarda ve dizi yapılarda 'kolonlarla çevrili avlular' giriş mekanı olarak ana mekandan önce bir geçiş mekanı olarak kullanılmaktadır (Şekil 3.13). Barok dönem meydanları ve bahçeleri sıklıkla kolan dizileri ile çevrilmiş, dış mekandan, kentten kısmen ayrılmış ve arada bu kolonlu koridorlar ile sınırlar yumuşatılmış, geçiş mekanları sağlanmıştır (Şekil 3.14).

Şekil 3.13 Aziz Petrus Bazilikası Sütunlu Avlu (Url-9)

Şekil 3.14 Vatikan Saint Peter Meydanı Sütunlu Yol (Url-10)

Arkat/ Revak/ Portik gibi farklı kültürlerde farklı isimler alan bu kolon dizisi ile tanımlanan mekanlar temelde kemerli geçitlerdir. Antik Yunan ve Roma dönemlerinin ardından kültürel etkileşimlerle Rönesans dönemi Avrupa'sında ve doğuda Selçuklu Devleti ile birlikte sonrasında Osmanlı'da görülmektedir. (Tablo 3.1). Bir sırtı yapıya yaslanmış ön cephesi açık bu mekanlar fiziksel dış koşullardan korunmayı sağlayan yaya yolları olup avlular ve iç mekan arasında geçiş mekanları da olabilmektedir.

Tablo 3.1 İspanya Elhamra Sarayı Revağı, İtalya Portico di San Luca ve İstanbul Sultan Ahmet Camii Revağı (Url-11), (Url-12), (Url-13)

Benzer şekilde dönemin Osmanlı ve İslam kültüründe 'avlu' kullanımı sıklıkla görülmektedir. Konutlarda kent ile konutun iç mekanı arasında bir karşılama mekanı görevini üstlenen avlular konutun özel alanları ile kentin kamusallığı arasında yarı özel ve açık bir mekan tanımlamaktadır. Osmanlı döneminde kamu ve ibadet mekanlarında sıklıkla kullanılan avlular bu mekanların girişinde bir ara mekan görevi üstlenmekle birlikte arkatlarla çevrili olabilmektedir. Arkatlar camilerde kalabalık olması durumunda namaz kılanların hava koşullarından korunarak ibadet etmesini sağlamaktadır.

Şekil 3.15 19. Yüzyılda Mısır Çarşısı İç Görünüş (Cezar, 1985)

Arasta Osmanlı kültürünün ticaret alanlarının iyi bir örneği olmasıyla birlikte Osmanlı'da kamusal hayatın merkezi olan meydanlar ve kent arasında ilişki kurmaktadır (Şekil 3.15). Sokağın iki yanına dizili benzer ticari ürünleri satan dükkanların bir araya gelmesi şeklinde oluşan arastalar satılan ürünün ismine ya da niteliğine göre isimlendirilmektedir. Fiziksel koşullardan korunmak amaçlı sonradan üzeri kapatılan sokaklar kent ile yapı arasında bir mekan halini almıştır.

Şekil 3.16 19. Yüzyılda İnşa Edilen Passage des Princes, Paris (Url-14)

Pasaj ise 19. Yüzyıl Fransa'sında ortaya çıkmış ve oradan bütün Avrupa'ya yayılmış bir kavramdır. Ortak ticaret ürünlerinin bir arada satılması amacıyla ardışık şekilde sokak boyunca dizilen dükkanların meydana getirdiği yapı, dönemin ticaretinin odağı haline gelmiştir. İki yanı dükkanlarla sıralı olan bu sokak hem kente ait hem de ticaret birimlerine hizmet eden bir mekandır (Şekil 3.16). İlerleyen dönemde pasajlar kendileri bir yapı halini almış ancak sokağın iki ucu arasında ulaşımı ve kamusal devamlılığı sağlamaya devam etmiştir.

Arasta ve pasajlar günümüz alışveriş merkezlerinin öncüleri olmakla birlikte birer geçiş ve eşik mekanıdır. İlerleyen süreçte iki mekan da tamamen kapalı planlanmıştır. Bunun sonucunda kapalı ticaret birimleri Avrupa'da çarşı ve ilerleyen süreçte alışveriş merkezlerine, Osmanlı'da ise bedesten, kapalı çarşı ve sonrasında alışveriş merkezlerine dönüşmüştür.

Sanayi Devrimiyle teknolojinin gelişmesi ve kullanılan malzemelerin sonucunda taşıyıcı sistemler değişmiş, yapılarda geniş açıklıklar ve cam kullanılmaya başlanmıştır. Modernizm sonrası mimari akımlarda aranan yalınlık kendini yapı girişlerinde ve eşiklerde de göstermektedir. Le Corbusier'in modern mimarlık ilkelerinde birinci sırada yer alan 'pilotiler üzerinde yükseltilmiş mekan' tanımında yükseltilen mekan dış mekan ile arasında bir geçiş mekanı oluşturmaktadır.

Şekil 3.17 Villa Savoye, Paris. Yükseltilmiş yapıda ara katman (Url-15)

Modern mimari ve uluslararası üslubun önemli örneklerinden olan Villa Savoye'n zemin kotu aslında yapı ve dış mekan arasında bir ara mekandır (Şekil 3.17). Le Corbusier, benzer şekilde Ulusal Batı Sanatları Müzesinin ön cephesinde zemin kotunda geri çekilerek Antik Yunan'dan 18. Yüzyıla kadar kullanılan portik ve revaklarla girişin vurgulanması ve iç mekan ile kent arasında bir geçiş, güvenli bir alan yaratılması durumunu canlandırmıştır. Müze zemin kotunda önünde yer alan açıklıkla birleşmekte, kullanıcı için yapı ve kent arasında bir mekan yaratmaktadır (Şekil 3.18).

Şekil 3.18 Ulusal Batı Sanatları Müzesi, Tokyo (Url-16)

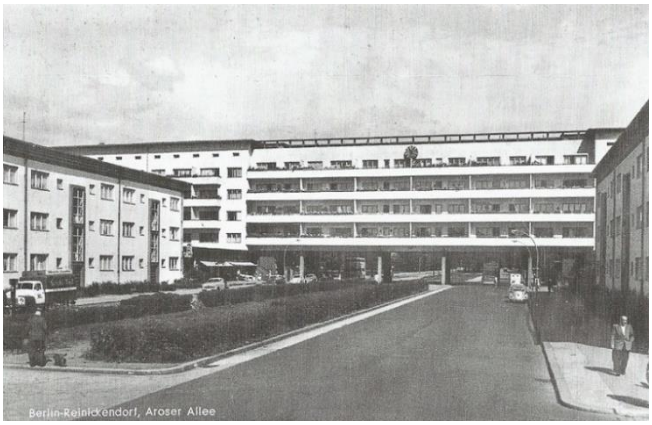
Sokaklar insanlığın her döneminde ara mekanlar olarak kullanılmış, yapı ile kent arasında geçiş mekanları yaratmıştır. Kullanıcının deneyimine göre kamusal veya yarı kamusal alanlar olan bu bölgeler modern mimarinin ulaşılabilirlik yaklaşımıyla yapının tasarımına dahil olmakta, kullanıcıya yapı ile kent arasında bir ara mekan tanımlamaktadır. İkinci Dünya Savaşı sonrası Berlin'in yeniden planlanması

sırasında yoğun konut ihtiyacını sağlamanın yanı sıra kentlinin kent deneyiminin devamlılığını sağlayan konut formları ortaya çıkmıştır. Bunlardan en bilineni Le Corbusier'in Marsilya'da yer alan "Unite d' Habitation" (Tr: Konut Ünitesi) yapısı konut ihtiyacını karşılarken zemin kotunda kente dokunabileceği en az şekilde dokunmakta, kentin devamlılığını sağlarken kullanıcılarına bir ara mekan yaratmaktadır (Şekil 3.19).

Şekil 3.19 Unite d' Habitation, Marsilya. Konut altındaki kamusal geçiş (Url-17)

Benzer şekilde Berlin'de yer alan "Beyaz Kent" (Almanca: Weiße Stadt) Otto Rudolf Salvisberg, Bruno Ahrends ve Wilhelm Büning tarafından tasarlanan ve modernizmin temsilcisi olarak görülen konut toplulukları arasındadır (Şekil 3.20). Konutlar arası sokak geçişlerinin yapılarla birlikte planlanması kent ve kullanıcı için bir devamlılık sağlamıştır. Aroser Allee caddesindeki ikonik köprü evi altından geçen caddeyi kesmeyecek şekilde tasarlanmış ve bölgenin simgesi haline gelmiştir.

Şekil 3.20 Beyaz Kent, Berlin. Konut bloğu altından geçen cadde (Url-18)

Geçmişten günümüze mimari mekanda iç açıklıklar sıklıkla kullanılmakta ve bir geçiş alanı yaratmaktadır. Rönesans ve batılılaşma öncesi Osmanlı mimarisinde sıkça karşımıza çıkan avlular modern mimaride atrium gibi geniş iç açıklıklar olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu açıklıklar avlular gibi üzeri açık olabildiği gibi üzeri çatı pencereleri ile de örtülebilmektedir.

Şekil 3.21 DZ Bank Binası, Berlin. Banka içerisinde yer alan atrium ve konferans salonu (Url-19)

Frank Gehry'nin Berlin Pariser Meydan'ında bulunan DZ Bank Binası dış cephesinde meydanın tarihi dokusuna uyum sağlarken iç mekanda bankanın ana birimlerine geçmeden önce kullanıcıyı devasa bir atrium ile karşılamaktadır (Şekil 3.21). Konferans salonunun içinde yüzer vaziyette bir heykeli andıran kabuğuyla yer aldığı atriumun üzeri oldukça yüksek cam bir tavan ile kapatılmıştır. İç mekanda diğer birimlerde doğal ışık kullanımını da sağlayan atrium kent ile yapının ana birimleri arasında bir geçiş bölgesidir.

Kentleşme ve yapılaşma devam ettikçe mimari ikisi arasındaki sınırları belirlemeye ve aynı zamanda kentle yapıyı bağlamaya devam edecektir. Bunu yükseltilmiş alçaltılmış düzlemlerle, saydam cephelerle, yapı bünyesinde boşaltmalar-doldurmalarla ve bazen de doğrudan ara mekan kullanımlarıyla yapabilmektedir. Elbette bu ara mekanların tasarlanmasının yanı sıra spontane şekilde ortaya çıkması da mümkündür. Meydana gelen bu ara mekanlar çeşitli kamusallık seviyelerinde olup kentli ve kullanıcı için ulaşılabilirlik noktasında farklılaşmaktadır.

3.4. Yapı Arakesitinde Muğlaklık

Yapının kentle etkileşimini sağlayan yüzü, mimari mekanın tarifleyicisi sınırlar, modern mimari ve değişen zamanla birlikte ayırıcı unsurlar olmaktan çıkıp birleştirici etkileşim alanları olarak ele alınmaya başlanmıştır. Sınırlarda meydana gelen dönüşüm arakesit kavramını ortaya çıkarmıştır. Arakesitte meydana gelen etkileşim sınırların fiziksel netliğini yitirmesine yol açmakta, etkileşime dayanmaktadır. Giderek belirsizleşen fiziksel sınırlar arakesitte muğlaklık yaratmakta, mekansal algının ve imgenin oluşmasında farklı söylemler ortaya koymaktadır. Bu söylemler yapı – kent arakesitinde meydana gelen muğlaklık kavramsal ve işlevsel anlamda farklı zeminlere oturmakta, yeni mekansal yaklaşımlarla arakesitte ve sınırda yeni kavramlar ortaya çıkarmaktadır.

3.4.1. Esneklik

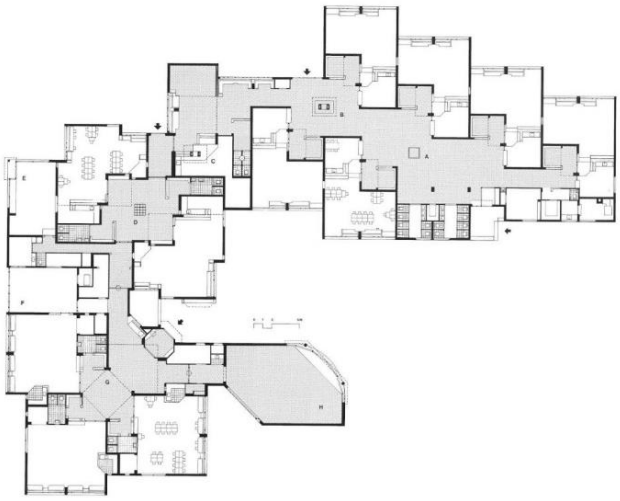
Esneklik (İng: Flexibility) temelde "Bir dış gücün etkisi altında uzama, kısalma, eğrilme vb. biçim değişikliklerine uğradıktan sonra, etkinin kalkmasıyla eski biçimini alabilme özelliği." olarak tanımlanmaktadır (Türk Dil Kurumu, 2023).

Mekanın insanla bir arada tanımları modernizm öncesine kadar dayanmaktadır. Buna karşın modern mekan tanımı bireyin deneyimi üzerine kurulmuştur. Kevin Lynch kent içinde dahi bireyin eylem ve hareketlerinin sabit fiziksel bölümler kadar önemli olduğunu ve kent imgesini etkilediğini belirtmiştir (Lynch, 2010). Le Corbusier'in mimarlığı görevini insanın fiziksel ve düşünsel ihtiyaçlarını karşılamakla tanımlaması modern mekanın kullanıcıyı merkezine alışının bir örneğidir. Bu düşüncenin ışığında mimari mekanın değişen zaman ve kullanıcının ihtiyaçlarına uyum sağlaması tasarımcının hedefi haline gelmiştir. Le Corbusier, Mies Van der Rohe ve Wright gibi modernizm öncülerinin iç mekanda sınırlayıcı olmaksınız özgür plan düzlemi kullanma çabası iç mekanın kullanıcı inisiyatifine bırakılmış fonksiyona dayalı bir esneklik arayışı olarak görülebilmektedir. İç mekan kurgusundaki bu özgürlükçü yaklaşıma De Stijl mimari akımının ikonik yapısı olan Schröder Evi (Şekil 3.22) ve Le Corbusier' Villa Savoye'u önemli örnekler olarak gösterilebilmektedir.

Şekil 3.22 Schröder evi (Url-20)

Hermann Hertzberger bu dönemde mimarlık literatürüne giren esneklik kavramının 'yapının farklı bir fonksiyona hizmet edebilir hale gelmesi' olmadığını, bunun yalnızca bir adaptasyon olabileceğini dile getirmiştir. Hertzberger'e göre esnek bir yapı en başından bu kurgu ile tasarlanmalıdır. Bu yaklaşımla mimari kurguyu müdahaleye ve yeniden düzenlemeye açık, kullanıcı odaklı bir şekilde planlamıştır. "Hertzberger yapının kullanıcı tarafından ihtiyaçlara göre doldurulabilecek bitmemiş şekilde tasarlanması gerektiği fikrini savunmuştur. Yapının taşıyıcı sisteminin kullanıcının şekillendireceği biçimde esnek mekan kurgularına imkân sağlayacak kapasitede olması gerektiğini vurgulamıştır." (Özinal, 2021). Özellikle eğitim yapılarında modüler eklenebilir bir tasarım öne sürmektedir (Şekil 3.23).

Şekil 3.23 Hertzberger tarafından tasarlanan 'Montessori Okulu' Genişletilmiş Planı (Url-21)

Bu tamamlanabilir mimari dil Anadolu evlerinde de görülebilmektedir. Cengiz Bektaş, Anadolu evlerinde evin bir odayla başlayıp nüfus arttıkça ve farklı fonksiyonlara ihtiyaç halinde odalar eklenerek genişlediğini dile getirmektedir. Yapı, hane halkının değişimiyle birlikte değişip gerekliliklere uyumlu hale getirilmekteydir (Bektaş, 2008). Teknolojik gelişmeler ve hızlı ihtiyaçların karşılanması durumunda bu eklenebilir modüler yaklaşım günümüz mimarisinde örneklerini oldukça sık görebildiğimiz bir hale gelmiştir. 'Gluck+' ofisinin 2014 yılında New York'ta uyguladığı apartman projesi buna örnek verilebilmektedir. Orta gelirliler için konut tasarımını hedef alan proje kent merkezinde inşa zorluğunu saha dışı üretimle aşmıştır. Konut yapısında 56 adet modül kullanılmış, 28 adet farklı boyut ve fonksiyonda konut ünitesi elde edilmiştir. Modüler esnek sistemler yalnızca geçici çözümler için değil farklı amaçlarda da kullanılabilmektedir. Günümüz mimarisinde modüler tasarım yaklaşımlarına daha birçok örnek verilebilmektedir.

3.4.2. Şeffaflık

Şeffaflık yani saydam olma niteliği, açık görünür olmakla tanımlanıp fiziksel açıdan ışık ve hava geçirebilir olmakla ifade edilmektedir. 20. Yüzyılda yekpare cam parçaların üretilmesinin başlaması ve Crystal Palace örneği ile mimarlık tarihinde önemli bir dönüm noktası olmuştur. Cam kullanımı malzemenin mimari dile etkisini ortaya koymuş ve şeffaf bir tasarım anlayışı mimarlıkta kullanılan bir dil halini almıştır. Cam ve metalin taşıyıcı strüktürle birlikte kullanımıyla Dessau'daki Bauhaus Binası Walter Gropius'un dış mekanı iş mekanla ilişkilendirme çabası olarak iyi bir örnektir. Ludwig Mies Van der Rohe'nun Farnsworth Evi (Şekil 3.24), şeffaflığın modern mimaride önemli bir örneği olup Mies Van der Rohe yapıda doğa ile ev arasındaki güçlü ilişkiyi sürdürmeyi amaçlamaktadır. Mahremiyeti çevredeki ağaçlarla sağlayan yapı iç mekan kurgusunda da ayırıcı ve sınırlayıcı elemanlardan kaçınmakta bütünleşik bir mekan algısı oluşturulmaktadır. Farnsworth Evi'nden ilham alan Philip Johnson 1949 yılında Cam Ev'i tasarlamıştır. Benzer şekilde iç mekanda duvar kullanılmamış, bütünleşik bir mekan algısı yaratılmıştır. Dış duvarlarının tamamı cam olan yapı çevreyle yapının kusursuz bir uyum göstermeyi amaçlamaktadır. Malzeme kullanımının mimariye etkisini önemli ölçüde yansıtan bu iki yapı iç mekanda dışarıyla görsel ilişkiyi hiç kesmeden sürdürmektedir.

Şekil 3.24 Farsworth Evi (Url-22)

Konut mimarisinde sorgulanabilir bir tercih olan şeffaflık kamusal yapılarda verilmesi istenen bir mesaj niteliği taşıyabilmektedir. Yenilenmesi sırasında yarışma ile seçilen 'Reichstag' binasının Norman Foster tarafından tasarlanan cam kubbesi, dönemin hükümetinin halka vermek istediği 'şeffaf yönetim ve demokrasi'nin bir simgesi olarak yorumlanmaktadır. Bu sembolizmin haricinde kamu yapılarında oldukça sık gördüğümüz şeffaf cam cepheler kullanıcıyı içeriye çağırmak ve ulaşılabilir olmak mesajlarını da vermektedir. Orijinali Hayati Tabanlıoğlu tarafından tasarlanan ve Murat Tabanlıoğlu'nun tasarımıyla yeniden inşa edilen Taksim'deki Atatürk Kültür Merkezi'nin ikonik şeffaf cephesi iç mekanda nitelikli bir aydınlatma sağlarken taksim meydanını kapsamak ve yapı ile ilişkisini sürdürmeyi amaçlamaktadır.

Şüphesiz ki şeffaflık yapının çevresi ile kurduğu ilişkiyi sürdürme konusunda fiziksel ve bilişsel bir devamlılık sağlamaktadır. Bu şeffaflık tam şeffaflık olabileceği gibi yarı şeffaflık da olabilmektedir. Ancak dış mekanla ve kentle görsel iletişimin sürdürülebilmesi noktasında cam kullanımı daha nitelikli sonuçlar ortaya koymaktadır.

3.4.3. Bulanıklaşma

Mimaride bulanıklaşma (İng: Blurring) terimi Peter Eisenman tarafından kavramsal olarak ele alınmıştır. Eisenman mimarinin bulanıklaşarak alışkanlık ve arzulanan netliği kırabileceği ve özgürleşerek beklenenin ötesinde bir mekan deneyimi sunabileceği düşüncesini öne sürmektedir. Eisenman'a göre mimaride bulanıklaşma netliğin yitirilmesi ile meydana gelir. Mekanın beklendiği şekilde tanımlanmaması, planlanmaması ve kullanıcının eylemlerinin de öngörülemezliği bulanıklığı meydana getirmektedir. Gültekin'in Peter Eisenman'ın tasarımı olan

“Berlin Katledilen Avrupalı Yahudiler Anıtı”nın beklenmedik kullanım şekillerine hizmet edişi üzerinden yaptığı bulanıklaşma okumalarının neticesi mimari uygulamaların belirlediği mimarlık sınırında kullanıcıya doğrudan bir direktif vermemesinin kullanıcıyı özgür bıraktığını ve farklı potansiyellere açık alanlar yaratmasının mimari ürünün beklenmedik kullanımlarını ortaya çıkarmasını sağlayan alanlar yarattığıdır (Gültekin, 2014). (Şekil 3.25) Eisenman “Blurred Zones” kitabında bulanıklaşmayı ‘arada’ olmak ve sınırın sorgulandığı bir durum olarak ifade etmektedir (Dinçer, 2016).

Şekil 3.25 Berlin Katledilen Avrupalı Yahudiler Anıtı, Anıt blokları üzerinden atlayan çocuk (Url-23)

Toyo Ito bulanıklaşmayı hem kavramsal hem de somut uygulamalara yönelik olarak ele almaktadır. Bulanıklaşmayı bir çeşit soft mimari olarak tanımlamaktadır. Bulanıklaşmanın meydana gelmesi için üç unsurun mevcut olması gerektiğini öne sürmektedir;

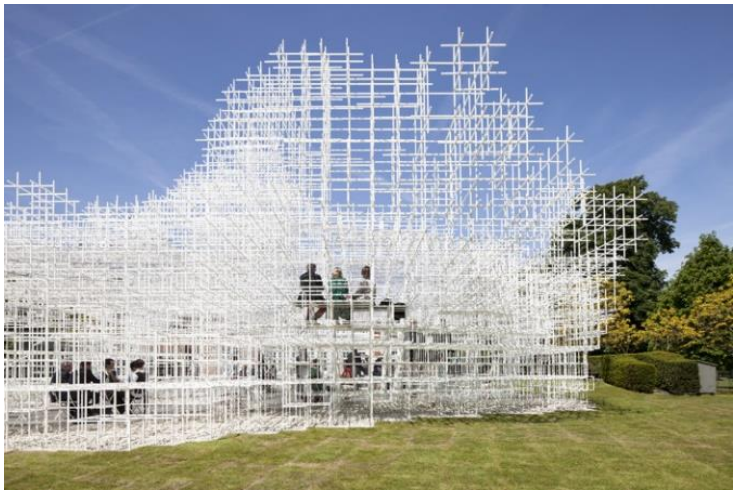
1. Doğal çevreye etkileşim halinde yumuşak (İng: soft) sınırları olan mimari,
2. Mekandaki programı dönüştürebilen mimari,
3. Bulunduğu yerin olanaklarını göz önünde bulundurarak homojenlik ve şeffaflığı amaçlayan mimari.

İlk unsur modern mimarlık ile hayatımıza girmiş, doğa ile yapı arasındaki ilişki ve denge göz önünde bulundurulmuştur. Benzer şekilde ikinci unsur da modern mimarinin de benimsediği katı program ve sınırları olan mekansal düzenlemelerden kaçınma durumudur.

Şekil 3.26 Toyo Ito tasarımı, Sendai Mediatheque (Url-24)

Sendai Mediatheque, Toyo Ito'nun Sendai kentinde kütüphane projesi (Şekil 3.26), iç ve dış ayrımı olmaksızın geleneksel mekan anlayışına karşı koymuş ayırıcı elemanlar kullanmadan yumuşak bir sınır elde etmiş ve bir aradalık durumu yaratmıştır. "Blurring Architecture" sergisinde bu projenin plan kesit ve çizimleri üst üste sunulmuştur. Mediatheque, Ito'nun bulanıklaşmadan bahsederken koşul olarak sunduğu nitelikleri taşımakta; İç mekan ve dış mekan arasındaki ilişkiyi sürdürmekte, çevresiyle uyum içinde bir şeffaflık yakalamakta ve bunu taşıyıcı sistemde dahi sürdürmektedir. Farklı taşıyıcı sistem tercihinin de yardımıyla iç mekanda dönüştürülebilirlik ve özgürlük sağlanmıştır.

Şekil 3.27 Sou Fujimoto tasarımı, Cloud (Url-25)

Bulanıklaşma deyince akla ilk gelen yapılaşma örneklerinden birisi Sou Fujimoto'nun 2013 Serpentine Pavyonu için tasarladığı "Cloud" adlı yapısıdır

(Şekil 3.27). Doğal olanla insan yapımı olanın kaynaştırıldığı yapı, insan ölçeklerinde bir küp formunun tekrarlanarak sınırları bulanık, yumuşak kenarlı bir yapı elde edilmiştir. Genişleyerek 'bulut' benzeri bir form alan yapı yarı şeffaf ve düzensiz tavrıyla kullanıcılara belirsizlik hissini yaşatmakta.

Şekil 3.28 Diller+Scofidio tasarımı, Blur Building (Url-26)

Diller + Scofidio tarafından İsviçre'de expo 2002 için tasarlanan "Blur Building" Bulanıklaşmanın bir başka önemli örneğidir (Şekil 3.28). Çevresini saran borularla göldeki suyun su buharına dönüştürülmesi ile sis tabakası yapıyı sarmaktadır. Basınçlı suyun yarattığı ses dış seslerini örter ve işitme duyusunu etkiler. Bu sis tabakasına yaklaştıkça görsel ve işitsel referanslar ortadan kaybolmakta, mekanın kendisi bile algılanamamaktadır. Kullanıcı binanın kendisini ve mekanı algılayamamakta ve tam manasıyla aralıktadır ne içerde ne dışarda hissedebilmektedir.

3.4.4. Sınır Aşımı

'Transgression' (İng) kelime karşılığı olarak ihlal, sınır aşımı anlamına gelmektedir. Diğer değişim ve dönüşüm kavramlarına görece aktivist bir yaklaşım içermektedir. Mimari bir eylem olarak sınır aşımının ön görülmesi veya genellenmesi mümkün değildir. Bernard Tschumi "Architeture and Transgression" başlıklı makalesini mimarları mimarlığın kurallarını keşfetmek ve zorlamak için bir teşvik olarak yazmıştır. Mimarlıkta sınır aşımı mimarlığın olası sınırlarını zorlamaktadır. Herhangi bir yapının belli bir fonksiyona göre tasarlanması ve kullanılması mimarinin sınırları içinde kalan bir eylemdir. Tschumi karma programlamanın zaman içinde değişen sınırlara iyi bir örnek olduğunu dile getirmektedir. Ayrı ayrı yapılar içinde bulunması beklenen fonksiyonların bir arada planlanması sıra dışı ve sınırı aşan bir eylemdir (Mosley & Sara, 2013). Jane

Nouvel sanat yapıtında farklılaşmanın ve tekilliğin mimaride de meydana gelebileceğini, Renzo Piano ve Richard Rogers tarafından tasarlanan 'Pompidou Centre'n mimaride tekil bir olay olarak karşıtlık oluşturduğunu söylemektedir. Bina çevresinin total kültürel üretimine karşıt bir duruş göstermektedir. Nouvel' göre göre bir canavara dönüşür çünkü standart mimari koşullanmaları reddeder. Bu reddediş iç mekanda modern mekan anlayışının sürekli mekan algısı bakımından ifade edilişinde ve strüktürel elemanların cephede kullanılmasında da yansımaktadır (Dinçer, 2016).

3.4.5. Geçişlilik

Geçişlilik temel prensipte şeffaflık ile benzer işleyip geçirgenlikle (Ing: Transmissivity) ilişkilendirilse de yapının dış mekanla ilişkisini farklı bir açıdan sağlamaktadır. Geçişlilik (İng: Transitivity) kavramında karşımıza çıkan mekansal etkileşimin görsel yolla sürdürülmesi değildir. Mekansal süreklilik (Ing: Continuity) ile karıştırılan geçişlilik süreklilik kavramının kapsadığı zamansal bir algı sürekliliği ve birikimi kapsamında değil, fiziksel erişilebilirlik düzeyleri bağlamında bir etkileşimi ele almaktadır. Yapının fonksiyonuna bağlı olarak kullanılabilecek bu yaklaşım yapı cephesi ya da kabuğunun yapı ve kentsel mekanın sınırını belirlediği fikri bağlamında ele alındığında iç ve dış arasında fiziksel etkileşimin bir bütün şekilde sürdürüldüğü görülebilmektedir. Sınırın belirsizleşip kabuğun bir etkileşim alanı olarak kullanılabildiği görülebilmektedir. Mies Van Der Rohe'nin Barselona Pavyonu'nda ele aldığı ve en önemli örneğini sunduğu bu yaklaşım Venturi'nin de tanımınla mekansal etkileşimlerin odağında gelişen modern mimari de mekanlar arası bir akışkanlıktan bahsetmektedir (Şekil 3.29).

Şekil 3.29 Barselona Pavyonu (Url-27)

Sınırlayıcı elemanların minimum ölçüde kullanılması ve geniş şeffaf yüzeyler tercih edilmesiyle yapının iç mekanı ve dışı arasında ilişkinin sürekliliği sağlanmaktadır. Benzer şekilde yapının kendisi ve kent arasındaki sınırı özellikle yatay düzlemde belirsizleştiren bu durum mekansal akışkanlığı ve devamlılığı sağlamaktadır (Düzgün, 2010). Barselona Pavyonu modern mimaride mekanın sınırlarının ortadan kalkışını temsil etmekte, yapının iç mekanı ile dış mekanı arasında etkileşimin sürekliliğini vurgulamaktadır. Sınırlayıcı elemanların minimum düzeyde kullanıldığı yapıda gerekli noktalarda ayırıcı olarak şeffaf cam yüzeyler kullanılmıştır.

UAD tasarım ofisi tarafından tasarlanan spor salonu kamusal bir fonksiyonu barındırması nedeniyle yapının kentle maksimum etkileşim kurmasını amaçlamaktadır (Şekil 3.30). Yatayda minimum ayırıcı eleman kullanan yapı dış çeperi ve iç mekanının da büyük kısmında taşıyıcı kolonlar dışında düşey bir ayırıcı eleman kullanılmamaktadır. Yapının bu yaklaşımı çevresinde ve içerisinde mekanın ve kentin akışkanlığını devam ettirme amacı taşıdığı görülebilmektedir.

Şekil 3.30 Shaoxing Üniversitesi Kapalı Spor Salonu (Url-28)

Arakesitin kavramsal olarak meydana gelişi ve mekansal oluşumlar yaratma sürecinde işleyişi incelendiğinde tanımından da anlaşıldığı gibi ‘etkileşimli olma’ durumu ön plandadır. Farklı mekansal örneklerle tarih boyunca karşımıza çıkan bu ara düzenlemeler ara mekan zeminine oturan farklı tanımlamalarla ifade edilmiştir. Modern mimari ve kentte yeni mekansal yaklaşımlar sınırların ayırıcı keskin niteliğini yeniden kurgulamakta, yapıyı kentle sürekli etkileşim halinde olan tasarım ürünü olarak görmektedir. Önceleri mekanın kendisinden fiziksel açıdan ayrılan yeni bir ara mekan oluşumu şeklinde planlanan bu geçiş alanları modern

mekan anlayışıyla sınırın içine nüfuz ederek mekanlaşmakta, yeni bir etkileşim alanı yaratmaktadır. Kentsel ve kamusal alanın fiziksel temsilinin azaldığı günümüz kentlerinde gerek mekansal devamlılığın sağlanması gerek nitelikli kentsel mekanların kurgulanması gerekse kentte güvenli kentsel açıklıklar yaratılması için kullanılmaktadır. Yapı bünyesine entegre şekilde işleyen bu yeni ara mekanlar kentle etkileşim kurmaya çalışsa da nitelikli sonuçlar doğurup doğurmadığı tartışmaya açık bir konudur. Tezin bir sonraki bölümünde tasarlanan bu ara mekanların niteliği, kullanıcı deneyimi ve kentle kurduğu ilişkiler bakımından değerlendirmeler yapılacaktır.

3.4.6. Deneyim

Mimari mekanın var oluşunda en temel unsur kullanıcının algısı ve bundan oluşan deneyim faktörüdür. Deneyim, Ruhbilim Terimleri Sözlüğü'ne göre "kişinin duyuları ile algıları ile bir süre veya hayat boyu kazandıkları bilgi, beceri ve edinimlerdir." (Türk Dil Kurumu, 2023). Mimari mekan tanımlamaları incelendiğinde kullanıcı ve deneyime dayalı mekan tanımları göze çarpmakta ve önemli görülmektedir. Heidegger, Lefebvre, Norberg Schulz ve Zevi gibi düşünürler mimari mekanın, kullanıcının algısı ile fiziksel olanın oluşturduğu bütüncül bir deneyim durumu olduğunu belirtmektedir. Kullanıcı beden ve duyular aracılığıyla mekanı algılamakta ve bir deneyim oluşturmaktadır. Mekanın algılanmasında beden ve zaman faktörleri kullanıcı algısının oluşmasında önemli rol oynamaktadır. Mekanın algılamasında bedensel deneyim oldukça önemlidir. Mekan bedensel deneyim olmaksızın kavranamamaktadır (Merleau-Ponty, 2005). Bedenin mekanla kurduğu etkileşim kullanıcının eylemleri etrafında şekillenmektedir. Mekanın eylemlerle deneyimlenmesi noktasında Tschumi'nin mimarlığın sınırlarını zorlamak olarak tanımladığı eylemlerden ve fonksiyondan bağımsız mimari planlama Eisenman'ın yaklaşımında mimari mekanın belirli işlevsel kalıplara sokulmadan özgürce tasarlanması olarak karşımıza çıkmaktadır. Mekanın herhangi bir işleve özgü tasarlanmamış oluşu kullanıcıyı eylemleriyle mekanı yeniden yaratmakta, mekanın bütün olasılık ve potansiyellerini ortaya çıkartmakta özgür kalmasını sağlamaktadır. Aldo Van Eyck Amsterdam'da çocuklar için tasarladığı oyun alanlarında mevcut belirli tanımlara ve işlevlere uyan park yaklaşımından sıyrılarak park elemanlarını sade ve çocukların yaratıcılıkları ile işlevlendirebileceği şekilde tasarlamıştır (Şekil 3.31 ve Şekil 3.32).

Şekil 3.31 Aldo Van Eyck, Amsterdam oyun alanları (Kanıpak, 2015)

Şekil 3.32 Aldo Van Eyck, Amsterdam oyun alanları (Kanıpak, 2015)

Juhanni Pallasma (2011) Tenin Gözleri kitabında mekansal deneyimin kullanıcı duyuları ile yakın ilişkisini vurgulamaktadır. Elbette görme duyusu kullanıcını algısında önemli rol oynasa da Pallasma duyuların tamamının dokunmanın bir varyasyonu olduğunu dile getirmektedir. Ona göre her mekansal deneyim duyuların bir araya gelerek oluşturduğu bir dokunsallıktan doğmaktadır. Kullanıcı bedeninin tamamıyla mekanı deneyimlemektedir. Pallasma'nın ele aldığı bu çoklu duyu deneyimi Peter Zumthor'un mimarlık yaklaşımında görülebilmektedir. Zumthor 'atmosfer'i çoklu duyu deneyimiyle oluşturmakta, böylece mekanın insana dokunabileceğini belirtmektedir. Zumthor mekanda atmosferin malzeme uyumu, ses, ısı, iç-dış gerilimi, ölçek etkileşimi ve ışık gibi ögeler aracılığıyla oluştuğunu vurgulamaktadır.

Almanya'da yer alan Bruder Klaus Şapeli yalın dış kabuğunun yanı sıra Zumthor'un kullanıcıya hissettirmek istediği atmosferi oluşturmayı

amaçlamaktadır (Şekil 3.33). İç mekanda bir çadır şeklinde birleştirilen 112 adet ağaç gövdesinin oluşturduğu çerçevenin üzerine dökülen beton kalıp kuruduktan sonra yakılan bu ağaç kabukları mekana bir koku ve doku bırakmakta. Yapının iç duvarlarında oluşturulan bu dokunsallığın yanı sıra çadır tipolojisi ile oluşturulan çatı açıklığına yönelen mekan ışığı tek bir noktadan alarak şapelin içinde o ilahi ışığın mekanı deneyimleyen için yol gösterici olmasını amaçlamaktadır (Şekil 3.34).

Şekil 3.33 Peter Zumthor, Bruder Kalus Şapeli. Dış mekan (Url-29)

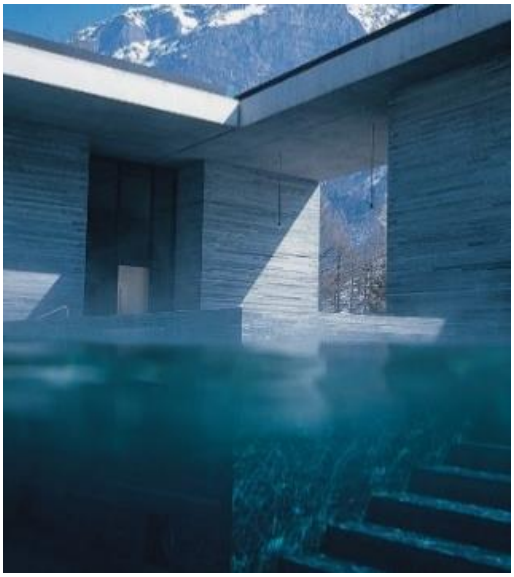
Şekil 3.34 Peter Zumthor, Bruder Kalus Şapeli. İç mekan (Url-29)

Zumthor'un atmosfer adına bir diğer önemli örneği oluşturan örneği Therme Vals Hamamı İsviçre'de Vals kasabasının yamaç arazisine yerleşirken eğimle bütünleşerek yeşil çatısı aracılığıyla peyzajla bütünleşmektedir (Şekil3.35). Zumthor yamaca bedenlenmesini istediği bu mekanın iç hacimlerinde ise su ile bütünleşen gri ve mavi mermerler ile suyun yumuşak ve soft yapısının taşın sert ve keskin hatlarıyla birleşerek bir denge yarattığı görülmektedir (Öktem Erkartal & Ökem, 2015). (Şekil 3.36).

Şekil 3.35 Therme Vals, Dış mekan (Url-30)

Mekanda kullanılan müzik suyun taş zemine damladığında çıkardığı seslerden esinlenilmiştir. Kullanıcı bu ses aracılığıyla mekanla bütünleşmektedir. Mekanın dışındaki soğuk iklim ve ona uygun taş kullanımı iç mekanda taşın devamlılığı sağlanırken ışık, ses ve ısı ile sıcak bir atmosfer yaratılmış ve iç dış arasında hem bir ilişki hem de gerilim sağlanmıştır. Yapının iç mekanında ışıklandırmayı etkili şekilde kullanan Zumthor mekanın deneyimlenmesi sırasında duyuların tamamına hitap etmeyi amaçlamaktadır.

Şekil 3.36 Therme Vals, su kullanımı (Url-30)

İspanya Zaragoza'da 2008 Expo için Claudio Bonicco, Matteo Lai, Walter Nicolino ve Carlo Ratti tarafından tasarlanan Dijital Su Pavyonu, su ögesinin yapının ana tasarım elemanı oluşu ve kullanıcıya yapıyı bu öge ile deneyimletmesiyle dikkat çeken etkileşimli bir yapıdır. Pavyonun tek elemanı olan yükseltilmiş düzlem kullanılmadığı sırada zemine inerek bir havuz oluşturmaktadır (Şekil 3.37).

Şekil 3.37 Dijital Su Pavyonu (Url-31)

Dijital olarak kontrol edilen su yapıyı çevrelemekte ve kullanıcı yaklaştığı sırada açılarak bir giriş oluşturmaktadır (Şekil 3.38). Yapının her cephesi giriş olabildiği gibi su da yapının hem girişi hem de duvarıdır. İç mekanda kullanıcı sayısına göre su ile yani duvarlar ve bölmeler oluşturulmaktadır.

Şekil 3.38 Dijital Su Pavyonu, Su ögesi kullanımı (Url-31)

4
YAPI – KENT ARAKESİTİNDE MEKANLAŞMALARIN ÖRNEKLER ÜZERİNDEN ANALİZİ

Yapı-kent arakesitinde etkileşim mekanlarında kamusallıktan bahsedebilmek için mekan, kent ve kamusal alan kavramlarının kuramsal tanım ve yorumlamaları üzerinde durulmuş, fiziksel formunun dönemler boyunca değişimi incelenmiştir. Etkileşim mekanlarının oluşumunu meydana getiren bu kavramların incelenmesi, mekanlar arası sınır ve arakesit kavramının yanı sıra mekanların etkileşimi durumunda var olan ara mekan formlarına dair tanımlamalar değerli görülmüştür. Modern mekana kadar tarihte bu ara mekanların kullanımı örneklerle belirtilmiştir.

Günümüze ulaşıldığında modern sonrası mekan ve yapılaşma anlayışında yapının kentle arakesitler aracılığıyla kurduğu ilişki önemli ve gelişmeye açık görülmektedir. Modern mimari mekanın sınırlayıcı unsurlarının gittikçe belirsizleştiği, mekansan devamlılık ve iç-dış etkileşiminin ön plana çıktığı görülmektedir. Bu etkileşim ve devamlılık amacı güden yaklaşımlarda yapı arakesitinde muğlaklıklar ortaya çıkmış, yapı sınırı farklı unsurlar aracılığıyla belirsizleştirilmiştir. Yapının ve kentin bütünsel bir tasarım olduğu ve mekansal devamlılığın sağlanmasına dair yaklaşımlar pozitif değerlendirilmektedir. Bu bağlamda iç-dış etkileşiminde fiziksel varlığı belirsizleşen kamusal alanların ve kentsel mekanın yapı ve kent arasındaki var oluşu durumu fonksiyonel çeşitliliği sağlamayı amaçlayan örneklem grubu üzerinden değerlendirilmektedir. Yapıların her biri bu duruma farklı bir kamusallık seviyesinde farklı çözümler üretmekte, kentte yok olmaya yüz tutan fiziksel kamusal alanın varlığını korumaya yönelik adımlar atmaktadır.

Çalışmada arakesitte kentsel alanlar etkileşim kurmak adına farklı çözüm yolları izleyen yapılar mekansal devamlılık ve iç-dış ilişkisini ele alırken sorunu çözüş şekillerine ve var olan mekansal fonksiyonlarına göre ele alınmıştır. Maksimum örnek çeşitliliği güdülen örneklem gruplarında mekansal işlevleri adına farklı fonksiyonlara sahip yapılar özellikle tercih edilmiştir. Etkileşim mekanı kurgusunun örneklem grubu içerisinde alt gruplar oluşturacak şekilde benzer çözüm yolları aracılığıyla sağlandığı görülmüştür. Bu doğrultuda farklı mekansal

fonksiyonlara sahip on yapı seçilmiş, yapılar kentle arasında kurmayı amaçladığı kamusal mekanın devamlılığında arakesitte yer alan etkileşim mekanlarını oluşturuşlarının fonksiyonlarıyla etkisi incelenmek adına yapı örnekleri beş farklı mekan işlevinden belirlenmiştir. Belirlenen bu beş farklı işlev kapsayıcılıklarına göre en kamusaldan en özele doğru ele alınmış ve değerlendirilmiştir. Kamusal fonksiyonun kamu projelerinde ele alınışının incelenmesi bağlamında 'Park'n'Play' ve 'Yokohama Uluslararası Yolcu Terminali' projeleri incelenmiştir; Halihazırda kamusal bir fonksiyon olan kültür merkezlerinin kentsel mekan ile etkileşimi ve oluşturdukları ara mekanların irdelenmesi bağlamında 'Bergama Kültür Merkezi' ve 'MECA Kültür Merkezi' projeleri ele alınmıştır. Bu iki kamusal işleve kıyasla daha fazla denetim ve güvenlik ihtiyacı duyulan eğitim fonksiyonu gören okul yapılarının kamusal alanla etkileşimi bağlamında 'Güney Limanı Okulu' ve 'Gökçeada Lise Kampüsü' projeleri incelenmiş, eğitim fonksiyonunun kentli ve kentle ne derecede ara mekan oluşumları yarattığı incelenmiştir. Doğrudan kamusal olan işlevlerin yanı sıra özel kurum ve kuruluşların kentsel mekanla ilişkisi ve kamusal alanla etkileşiminin incelenmesi için 'Milli Reasürans Kompleksi' ve 'The Atrium' projeleri incelenmiş, özel kurumlara ait olan bu yapıların kentle ilişki kurma yöntemleri belirlenmiştir. Kamusal-özel alan ikileminde belki de en özel olarak düşünebileceğimiz konut fonksiyonun kentli ve kamusal alanla etkileşiminde meydana getirdiği ara mekan ve durumların incelenmesi adına 'Moriyama Evi' ve 'Terassenhaus' projeleri incelenmiştir. Her bir örnek hali hazırda kent içindeki durumu, kamusallığı ele alış şekilleri ve oluşturdukları ara mekanları değerlendirmek adına bölüm içinde diyagramlar ve görseller ile tablolar aracılığıyla ifade edilmiştir. Farklı kamusallık seviyeleri renk değişimleriyle belirtilmiş, kamusallığın yapı ve kent arasında akışı kırmızı akışkan figür tercih edilerek görselleştirilmiş ve tablolarda belirtilmiştir. Ele alınan örnekler Bölüm 3'te kavramsal açılımı yapılan ara mekan oluşumları ve arakesitte meydana gelen muğlaklık durumları referans alınarak değerlendirilmiştir.

4.1. Hizmet Yapıları

Kentsel mekanın devamı olarak düşünülebilecek olan kamusal hizmet yapıları, kentlinin tamamı tarafından kullanılmaktadır. Fiziksel açıdan ele alındığında kentsel açık alanlardan ayrışan özelliği mekanın fiziksel sınırlayıcılar aracılığıyla kentin kendisinden ayrılmasıdır. Hali hazırda kamusal bir işlevi sürdüren yapıların kentin kamusal alanlarının

deneyimlenmesi noktasında mekansal devamlılık ve etkileşimi sürdürmesi oldukça mümkün görünmektedir. Kamusal hizmet yapıları kendisi ve kent arasında kamusallık seviyesi bağlamında bir fark görülmediğinden örneklem grubu içerisinde yer alan yapılar açık kamusal alanlar ile yapı sınırları içerisinde kalan alanın kullanıcı deneyimi sırasında etkileşimi bağlamında ele alınmaktadır.

- **Park'n'Play (2016)**

Jaja Architects tarafından tasarlanan karma fonksiyonlu park-otopark yapısı Danimarka'nın Kopenhag kentinde yer almaktadır. Yapının tasarım yaklaşımında mevcut bulunan otopark yapısının yeniden değerlendirilmesi ile yapıyı dönüştürerek kentlinin kullanımı için nitelikli bir kamusal alan yaratmak amaçlanmaktadır. Liman bölgesinde yer alan yapı, yoğun yapısal doku içinde park alanı ihtiyacını karşılamak için tasarlanırken yapının en üst kotunda kent içindeki yoğunluktan kaçan ve liman manzarası sunan kamusal bir spor alanı tasarlanmıştır (Url-32). Yapının kabuğunda iç mekandaki fonksiyonla etkileşimi sağlayan geçirgen levhalar kullanılmış yarı şeffaf bir yapı sınırı elde edilmiştir (Şekil 4.1).

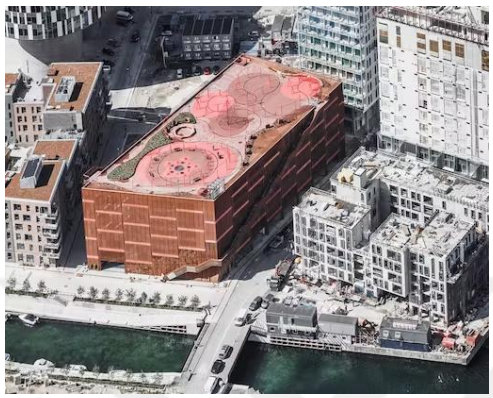

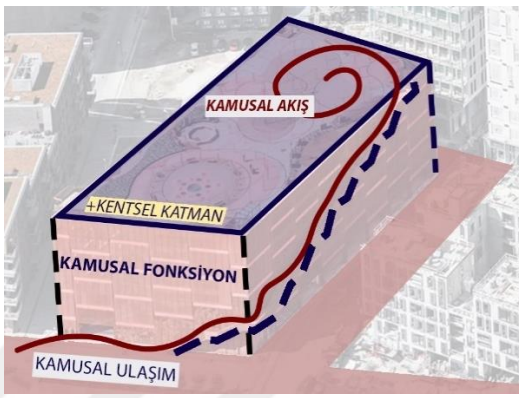
Şekil 4.1 Park'n'play, Çatı spor alanı (Url-32)

Her kentte yer alan otopark ihtiyacı karşılanmak istenirken kentte niteliksiz kamusal alanların oluşmasının önüne geçilmesi adına otopark yapısının cephesinde yarı geçirgen levhalar kullanılmış düşey sirkülasyon boyunca sanat enstalasyonları ve yeşil cepler kullanılmış, yoğun beton dokuda bir aykırılık yaratılmıştır. Kullanılan sanat enstalasyonları kamusal bir mekanda geçiş esnasında kentliye

düşey sirkülasyon amacından öte bir sergi deneyimi yaratmaktadır. Kentin zemin kotundan 24 metre yükseklikteki spor alanına kadar otopark fonksiyonunu sürdüren yapı kendi bünyesinde kentin bir uzantısını taşıyarak iki büyük merdiven ile kentliyi çatıdaki spor alanına götürerek kesintisiz bir kamusallık oluşturmaktadır.

Tablo 4.1 Park'n'Play, Yapının yeni bir kentsel katman yaratma yöntemi

(Url-33)

şeffaflık • geçişlilik • sınır aşımı • deneyim •

Yapının çatısında bulunan spor alanı aracılığıyla kentsel mekan ve kamusal dolaşım katmanını zeminden 24 metre yukarı taşımış, sıkışık doku içinde ulaşılabilir bir dinlenme ve sosyalleşme alanı yaratmıştır (Tablo 4.1). Yapının üst örtüsünde yaratılan bu etkileşim mekanı yapının kentsel mekanı kendisi ile ilişkilendirmesini sağlamıştır. Öyle ki yapı bütünüyle kentlinin kullandığı bir unsur haline gelmiş, zemininden cephesine ve çatısına kadar kentlinin farklı işlevlerde kullandığı kamusal bir nesne haline gelmiştir. Yapı çatısında yer alan spor ve rekreasyon alanı gündüzleri kent sakinleri için spor ve buluşma alanı olarak kullanılırken gece mahalle gençlerinin toplandığı ve manzaraya karşı oturdukları bir seyir terası işlevi görmektedir. Park'ın kullanımında herhangi bir sınırlayıcı, denetleyici eleman bulunmaması ve yapının giriş çıkış noktalarından çatıdaki katmana kadar kamusal akışın bozulmamasıyla bulunduğu bölgedeki açık kamusal alan ihtiyacını karşılar ve kentsel devamlılığın sağlanmasında yenilikçi bir çözüm sunar nitelikte görünmektedir. Otopark gibi toplumsal olarak ihtiyaç duyulan kamusal bir alt yapı projesini kentlinin sosyal işlevi ile birleştirerek fiziksel ihtiyaçlarını yanı sıra kentlinin psikolojik ve kültürel ihtiyaçlarını da karşılama amacı gütmektedir.

- **Yokohama Uluslararası Yolcu Terminali (2002)**

Şekil 4.2 Yokohama Uluslararası Yolcu Terminali, Kentsel kabuk (Url-34)

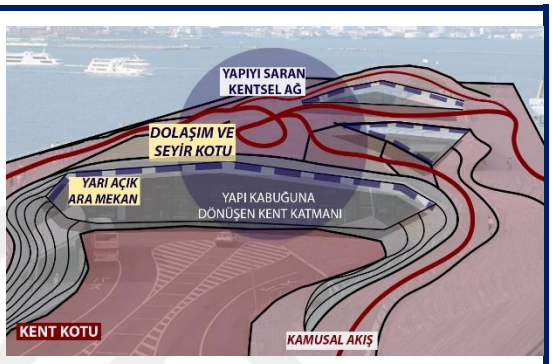
FOA tarafından tasarlanan yapı Japonya'nın Osanbashi limanında yer almaktadır. 1994 yılında açılan yarışma ile seçilen proje 2002 yılında tamamlanmıştır (Şekil 4.2). Tasarım ekibinin metodolojik ve sosyal açıdan bilinçli yaklaşımla mimari formun sınırlarının yeniden düşünüldüğü proje döneminde büyük eleştiriler alsa da günümüz mimari klasikleri arasında yer almaktadır (Url-34, 2014).

Büyük ölçekli projelerin ortak kentsel mekanları zenginleştirmesi fikrini destekleyen proje topografyayı baştan düzenlemiş, kentsel mekanı kıvırıp birbiri üzerine bükülen katmanlar yaratarak açık ve yarı açık kentsel mekanlar yaratmıştır. Proje en altta otopark, ortada terminal yönetim ofisleri, bilet gişeleri, bekleme salonları, restoran ve dükkanları barındıran geniş strüktür ve en üstteki seyir terasıyla temelde 3 katmandan oluşmaktadır. Dik duvarlardan kaçınan yapı eğimli yüzeylerini topografya ile bütünleşik planlamıştır. Bilgisayar destekli tasarımdan faydalanılan proje kesitlerle modellenmiş, eğimli yüzeyler yapının taşıyıcı strüktürüyle birlikte tasarlanmıştır. Yapı bir nesne olarak değil kentsel zeminin bir uzantısı olarak tasarlanmıştır.

Kentin uzantısı ve bir parçası olarak hareket eden yapının sınırlarının algılanmasında zorlanılmakta, kent yüzeyinin içinden ara ara kendini gösteren yapı sınırında bulanıklaşma meydana gelmektedir. Proje kıyı şeridinin kentselliği fikrine odaklanmış, gözlem güvertesi zemin kotundan kademeli olarak yükselen rampalar kullanmıştır. Bu eğimli yüzeylerin kıvrılıp kesişmesiyle terminal ve kentsel parkın

kesintisiz kamusal dolaşım alanı ve yapının ana kütlesi için arakesitte hem yapıya hem de kente dahil olan mekanlar ortaya çıkarması sağlanmıştır. Yapı üst örtüsü ve çevresinde dolaşan kamusal dolaşım alanı ile sürekli bir geçişlilik yaratılmıştır (Tablo 4.2). Kıyı şeridinde süreklilik ve kent manzarasının bozulmaması adına yükseklikte kısıtlamaya gidilmiştir.

Tablo 4.2 Yokohama Uluslararası Yolcu Terminali ile kent kotunun ilişkisi ve yaratılan geçiş mekanları

 (Url-35)	

bulanıklaşma • • geçişlilik •

4.2. Kültür Merkezi Yapıları

Kent içerisinde yer alan kamusal fonksiyonlardan bir diğeri olan kültür merkezi yapıları kamusal hizmet yapıları ile kıyaslandığında görece kamusallık seviyeleri farklıdır; hizmet yapıları halkın büyük bir bölümü tarafından ihtiyaç için kullanırken kültür merkezi yapıları işlevleri gereği halkın boş zamanlarını değerlendirdiği ve çok daha uzun süreler vakit geçirdiği konumlardır. Söz konusu mekanların kullanım süresi ve kullanıcı yapısı ele alındığında hizmet yapılarındaki kamusallığın kültür merkezlerinde kullanıcıya nitelikli vakit geçirebileceği alanlar yaratmak amacıyla nispeten de olsa kırıldığı görülebilmektedir. Bu bağlamda mekansal organizasyon açısından dışarı kapalı olmaya meyilli olabilen alanlar olsalar da kentsel aktivite alanlarıyla etkileşim kurmaya çok daha elverişli alanlardır. Ele alınan yapı örneklerinde kültür merkezlerinin kentsel açık alanlarla kurduğu etkileşim ara mekanlar üzerinden değerlendirilmektedir.

- **Bergama Kültür Merkezi (2016)**

Şekil 4.3 Bergama Kültür Merkezi, dış çeperi ve ticaret birimleri (Url-36)

EAA-Emre Arolat Architecture mimarlık ofisi tarafından tasarlanan kültür merkezi İzmir'in Bergama ilçesinde yer almaktadır (Şekil 4.3). Kentte daha önce ilçe terminali ve ticaret birimlerinin bulunduğu merkezi bir konuma inşa edilmiştir. Yapı kültür merkezi fonksiyonunun yanı sıra kamusal belleğin korunması adına önceden bölgede yer alan ticaret birimlerini bünyesinde yeniden düzenlemektedir. Ticaret ünitelerinin düzenlenmesi ile iki önemli cadde arasında fonksiyonel bir ilişki kurulması düşünülmüş ve kesintisiz bir yaya akışı sağlanmıştır. Yapının üç çeperine arazi boyunca sütun dizileri ve ticaret üniteleri yaslanmıştır. Dördüncü çeperde ise ana birimler (konferans ve sinema salonları) bulunmaktadır. Bu kurgu ile yapı yalnızca kültür merkezi olma işlevinden sıyrılarak kent merkezinde bir ticari ve kültürel odak oluşturmaktadır. Kentin merkezinde bulunması ve yıllardır kentli için ideal bir buluşma noktası olmasına rağmen gece saatlerinde oldukça ıssızlaşan bölgede güvenli bir sosyal alan yarattığı görülmektedir.

Ticaret birimleri ile ana birimler arasında kalan açıklık avlu şeklinde tasarlanmış, avlunun etrafı kolonlu yaya yolları ile çevrilmiştir. Yapı içinde kesintisiz bir şekilde sürdürülen bu yaya rotası avlu ile ilişkilenmesine ek olarak kentsel dolaşım mekanları ile doğrudan geçiş bölgeleri yaratmaktadır. Geçiş alanı yaratmasının yanı sıra Yunan stoasının ticari işlevini de üstlenen bu rota bir cep noktası olarak sokak satıcıları için ideal bir alan yaratmakta, kentin bu alanda yıllardır var olan ticari ve ekonomik dinamosunu da yeni yapılan kültür merkezi bünyesinde sürdürmektedir.Kentin zemin kotuyla kesintisiz bir bağlantı sağlayan yapı aynı

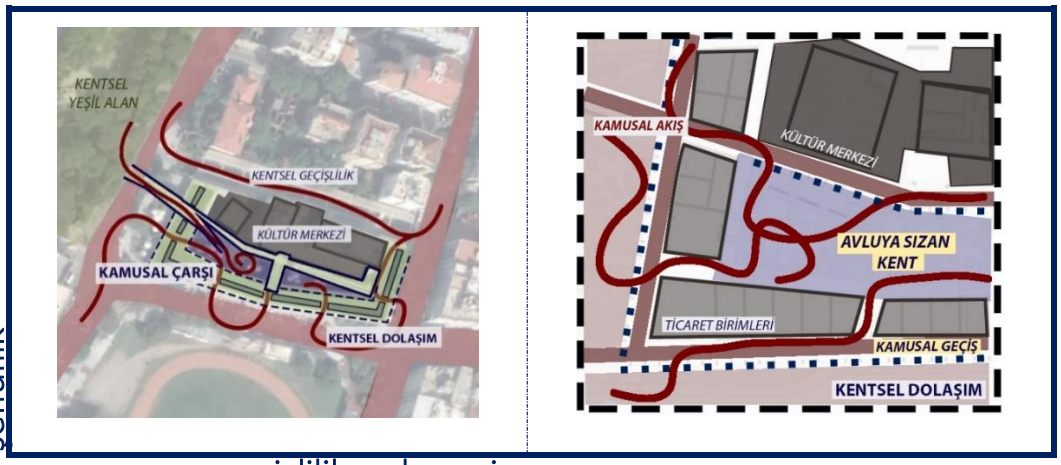
zamanda bu seviyeden yukarda bulunan, ilçede aktif bir kamusal alan olarak kullanılan ve önemli yeşil alan imgelerinden olan Çamlıpark ile ilişki kurmaktadır. Parktan uzanan yeşillendirilmiş yaya köprüsü açık hava sinemasına ve yapının ortak fonksiyonel alanlar yaratan yeşillendirilmiş üst örtüsüne bağlanmaktadır. Bu üst örtü ticaret birimlerinin çatısı görevi görürken aynı zamanda kentlinin kentin açık kentsel mekanlarında sürdürdüğü sosyal işlevlerin parktan yapı üzerine taşmasına imkan veren ve gençlerin toplanıp sohbet ettikleri, spor yaptıkları bir alan yaratmaktadır. Bu üst örtü yapının iç avlusuna, bu alanı kullanan ticaret birimlerine ve oradan da kentin ticaret akslarına bağlanmaktadır (Şekil 4.4).

Şekil 4.4 Bergama Kültür Merkezi, orta avlu ve kentsel mekan ilişkisi (Url-37)

Yapının kent içindeki kamusal akışı sürdürmeyi amaçladığı net bir şekilde görülebilmektedir. Kente bünyesinde nitelikli açık ve yarı açık kamusal alanlar sağlarken kentin var olan açık kentsel mekanlarıyla doğrudan etkileşim kurmaktadır. Kente yeni bir kamusal mekan katmasına ek olarak avluyu kendisine fuaye olarak kullanmakta, kent içinde bir kaçış ve dinlenme alanı yaratmaktadır. Yapının kent kotunda ayırıcı ve sınırlayıcı elemanların minimumda kullanımı ile meydana getirilen bu geçişlilik kent ve yapı arasındaki sınırın bulanıklaşmasına yol açmaktadır. Yapının avlusuna, dolaşım alanlarına ve iç mekanına sızan kamusallık (Tablo 4.3)'te de görülebilmektedir. Yapının kentle kurduğu ilişkinin sürdürülmesi noktasında yapı fonksiyonlarının kentsel mekan olarak kullanımı sağlanmakta, mimarinin işlevsel sınırlarının aşıldığı görülmektedir. Kullandığı bu mimari dil ile kentin geçmişinden izler taşıyan yapı yüzyıllar önce bölgede yükselen agoranın bölgede oluşturduğu kültürel izi güncele taşımakta, kentin sosyal kültürel ve siyasi buluşma noktası olma işlevini de sürdürmektedir.

Tablo 4.3 Bergama Kültür Merkezi'nin kente bağlanışı ve avlunun işleyişi

şeffaflık • sınır aşımı • geçişlilik • deneyim •

- **MÉCA Kültür Merkezi (2019)**

Şekil 4.5 MÉCA Kültür Merkezi (Url-38)

BIG (Bjarke Ingels Group) ve FREAKS Architecture tarafından tasarlanan kültür merkezi Fransa'nın Bordeaux kentinde yer almaktadır (Şekil 4.5). Garonne Nehri ve Saint-Jean Tren İstasyonu arasında merkezi konuma sahip olan yapı üç bölgesel sanat ajansını (FRAC, ALCA ve OARA) bünyesinde barındırmakta, şehrin kültür merkezi odağını oluşturmaktadır. Kentsel yürüyüş yolunu bir dizi rampa ve basamak aracılığıyla kendine bağlayan yapı, kamusal sanatların yer aldığı fonksiyonlarıyla kentin kendisini birleştirerek kültürel kurumlar ve kamusal alan arasında bir döngü oluşturmaktadır (Url-38, 2019). Bu kamusal mekanı kentsel mekanı içine alarak sürdüren yapı kent ile arasında yer alan sınırı işlevinden farklılaştırarak kullanmaktadır (Tablo 4.4).

Şekil 4.6 MECA, Kentsel Oda (Url-39)

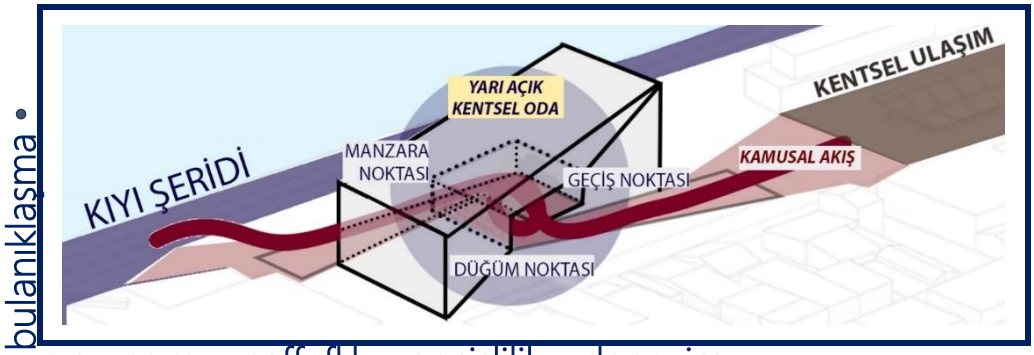
Nehir kenarında yürüyüş yapan insanların kesintisiz şekilde tren istasyonuna ulaşımını sağlayan geniş açıklık yapı hacmi içerisinde kentsel mekanın geçişliliğini sağlamasına yardımcı olacak bir 'kentsel oda' yaratmaktadır (Şekil 4.6). Bu tarifli geniş açıklık gerekli olduğu hallerde ve özel günlerde tiyatrolar, konserler ve sanat enstalasyonlarının sergilendiği geniş bir galeri işlevi görmektedir. Etkinlik olmadığı dönemlerde kentsel oda kentliler için bir buluşma ve geçiş noktası olmasının yanı sıra nehir kenarında panoramik bir seyir noktası yaratmaktadır.

Şekil 4.7 MECA, Kentsel Oda, seyir noktası (Url-39)

Kentin ortasında yeni bir oda yaratan bu nokta insanların toplandığı, bir arada etkinlikler yaptığı birden fazla işlevi bünyesinde barındıran bir alan oluşturmaktadır (Şekil 4.7). Yapı girişi bu kentsel odanın altında, zemin kotunda planlanmış, kamusal mekanda süreklilik bozulmadan yapı sınırının belirsizleşmesiyle yapı hacminde sürdürülmüştür. Yapının dış kabuğu neredeyse tamamen beton panellerle kaplanmış, kentsel odanın gerekli görülen iki yanında pencereler kullanılarak şeffaflığa başvurmuş doğal ışık ihtiyacının karşılanmasına ek olarak kamusal alan ile yapı içinde yer alan yarı kamusal alanın görsel etkileşimi sağlanmıştır.

Tablo 4.4 MECA Kültür Merkezi kentsel odasının işleyişi

bulanıklaşma •

• sınır aşımı • şeffaflık • geçişlilik • deneyim •

4.3. Eğitim Yapıları

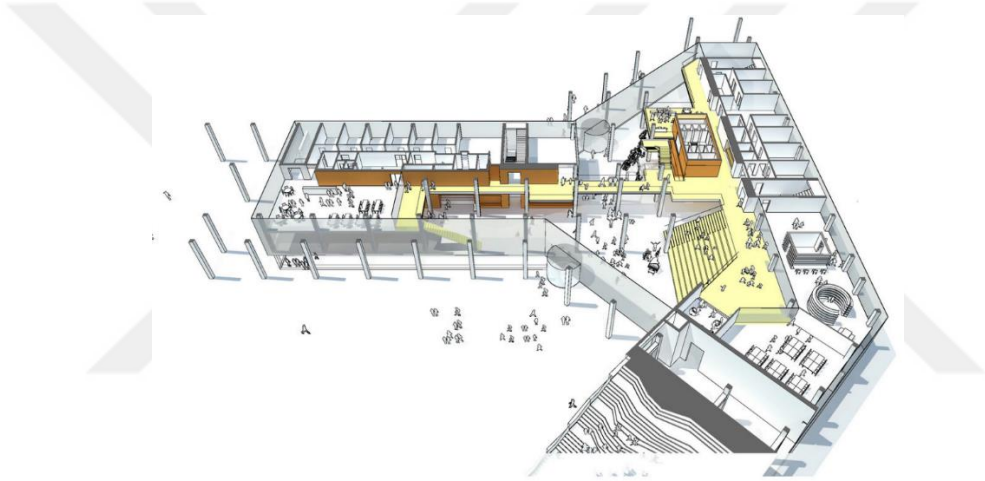
İşlevleri gereği kamusal yapılardan ayrışan eğitim yapıları var olan belirli bir popülasyona hizmet etmeleri bağlamında yarı kamusal alanlar olarak değerlendirilebilmektedir. Yapıyı düzenli olarak kullanan kullanıcılara hizmet etmek ve belirli noktalarda mahremiyet ile güvenliği sağlamak bu işlevde öncelikli tutulabilmektedir. Kamusal alanlarla etkileşim kurmaları eğitim yapıları için bir öncelik olmamakla birlikte eğitim verilmediği zamanlarda yapıların cansızlaştığı ve atıl kaldığı söylenebilmektedir. Kentin açık alanları ile etkileşim kurabildiği ve kentlinin geri kalanının kullanımına açılabildiği taktirde yapıların çok daha verimli kullanılan nitelikli kamusal alanlar yaratmaya ve var olan kamusal alanları desteklemeye imkan verdiği görülebilmektedir. Örneklem grubunda bulunan eğitim yapıları kentin kamusal alanları ve kentlinin eğitim işlevinden ayrışan deneyimi noktasında ele alınmakta ve değerlendirilmektedir.

- **Güney Limanı Okulu (2015)**

Şekil 4.8 Güney Limanı Okulu, Kamusal alan ve okul bahçesi ilişkisi (Url-40)

Kopenhag'ın Güney Liman bölgesinde yer alan yapı JJW Architects tarafından tasarlanmıştır. Kalabalık nüfuslu bölgede kentsel dönüşüm ve yeniden yapılanmayla giderek artan nüfusun eğitim ihtiyacını karşılamak amaçlı planlanan yapıda farklı eğitim seviyelerinde öğrenciler için eş zamanlı eğitim ortamı mekansal olarak kurgulanmıştır. Yeniden gelişen bölgenin kamusal alan ihtiyacını eğitim yapısıyla bütünleşmiş şekilde tasarlayan mimarlık ofisi okul bahçesi ile kamusal meydanı bir arada ele almaktadır (Şekil 4.8). Mekan kurgusunda kamusal, yarı kamusal ve daha özel alanları hiyerarşik şekilde planlayan yapı öğrencilerin öğrenim seviyelerine göre kat planlarını kurgulamakta, zemin kotunda daha küçük öğrenciler için çok daha özel ve ev hissiyatı yaratan alanlar yaratılmıştır (Url-40, 2018).

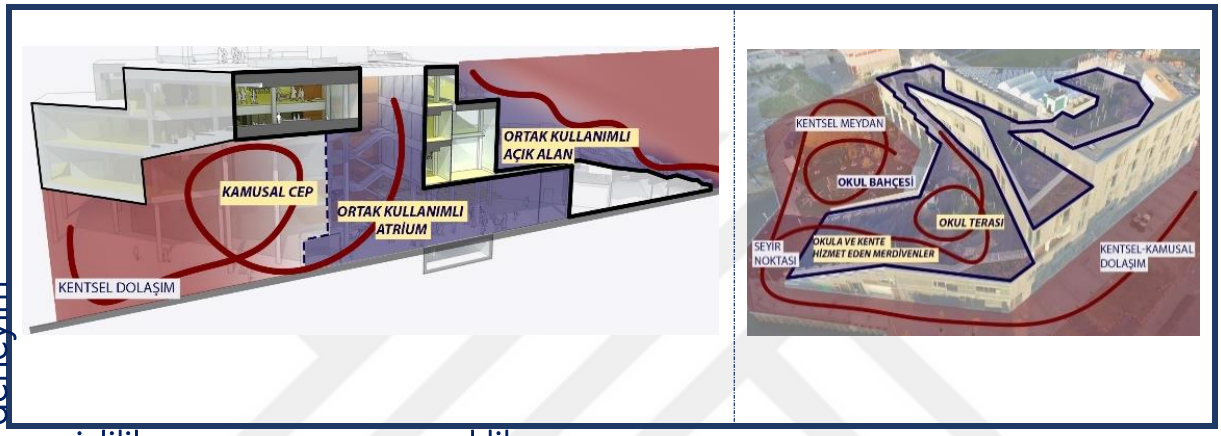
Şekil 4.9 Atrium ve kamusal merdiven ilişkisi perspektif gösterimi (Url-41)

Yapı girişinde cephe planlamasında geri çekilmeler yaratarak yapının kentli için çekici bir kamusal unsur olması istenmiştir. Kentli yapının zemin kotunda özgürce dolaşabilmekte, okul bahçesiyle kamusal meydan arasında doğrudan geçiş yapabilmektedir. Kentsel mekandaki kamusallığın yapının iç mekanı ve üst kotlarında da sürdürüldüğü görülebilmektedir (Tablo 4.5). Zemin kotunda devamlılığı sağlayan bu akış yapı içerisinde ara mekan olarak tasarlanan geniş atrium ile desteklenmiş, iç mekan kurgusunda bir erişilebilirlik ve doğal ışık kullanımı sağlanmıştır (Şekil 4.9).

Sınıf kurgusunda farklı zamanlarda farklı fonksiyonlara hizmet etmeyi amaçlayan esnek kurgulu yapı kamusal alan olan sahili merdivenlerle okulun üst kotuna bağlamakta, merdivenleri zaman zaman sınıf olarak kullanmaktadır. Bu

merdivenlerin hem okul kullanıcıları hem de kentliler için bir odak noktası oluşturması amaçlanmıştır. Her seviyeden öğrencilerin ve kentlinin kaynaşmasını amaçlayan yapı gündüzleri öğrencilere eğitim öğretim verirken okul zamanları dışında yetişkinler için müzik ve aşçılık kursu vermektedir. Kentli için bir kaynaşma alanı oluşturan yapı fonksiyonel esneklik sağlarken yapı içerisinde ve dışında kamusal akışı sürdürerek geçişlilik sağlamakta, kentli içinn kültürel bir buluşma noktası yaratarak yeni bir deneyim yaratmayı amaçlamaktadır.

Tablo 4.5 Güney Limanı Okulu, Kamusallık akışı ve geçişlilik

deneyim • geçişlilik • sınır aşımı • esneklik •

- **Gökçeada Lise Kampüsü (2019)**

Şekil 4.10 Gökçeada Lise Kampüsü (Url-42)

Çanakkale'nin sakin bir ilçesi olan Gökçeada'da yer alan okul kampüsü PAB Mimarlık tarafından tasarlanmış ve yarışma ile seçilmiş bir projedir (Şekil 4.10). Lise, meslek yüksekokulu, yurt, spor merkezi, kütüphane ve konferans salonundan oluşan kampüs öğrenci odaklı ve katılımcı bir eğitim sisteminin mimari olarak da

desteklenmesi ve beslenmesini amaçlamaktadır. Dönemsel olarak yoğunluk yaşansa da yılın genelinde düşük bir nüfusa sahip olan bölgede ilçenin küçüklüğü ve ekonomik imkanlar göz önünde bulundurulduğunda kentlinin kullanımı adına nitelikli kamusal alanların bulunmaması durumuna da çözüm aranmıştır. İlçenin bütçesi göz önünde bulundurularak kamu kaynaklarının verimli ve nitelikli kullanımının sağlanması adına yeni yapılacak bu okul projesinin belki de ekonomik arayışlara da bir çözüm olacak şekilde kentliye de hizmet edebileceği fikri ortaya çıkmış ve bölge için bir katalizör görevi görmesi amaçlanmıştır. Bu izole yerleşim bölgesinde kentlinin kullanabileceği yeni alanlar yaratmayı amaçlayan tasarım ekibi okul projesini açık bir kampüs şeklinde planlayarak kentlinin ve öğrencilerin alanı birlikte kullanarak bölgenin bütünleşik bir kullanım alanı olmasını ve okul yapısının bireysel işlevinin sınırlarını aşmasını sağlamıştır (Url-42, 2022).

Şekil 4.11 Kampüs koridor kullanımı (Url-42)

Kentin ana asklarından birini kendine bağlayan kampüs kullanıcıyı meydan ve onu çevreleyen spor salonu, konferans salonu, kütüphane ve destek birimleri ile karşılamaktadır. Yapı kompleksinde sürdürülen kamusallık iç avlulara ve yürüyüş yollarına kadar ulaşabilmektedir (Tablo 4.6). İlerleyen süreçte yapı kütleleri arasındaki meydanın kullanımına açılacak rekreasyon alanına ulaştırılması ve kentsel geçişlilik sağlanması planlanmaktadır. Kütüphane biriminin yanı boyunca yarı açık koridorlarla öğrencileri okul birimine alan yapı iç avlular, kolonlu yarı açık koridorlar ve cephede geri çekilmelerle kent, meydan ve eğitim birimleri arasında ara mekanlar oluşturan yapı öğrenciler ve kentliler tarafından bu

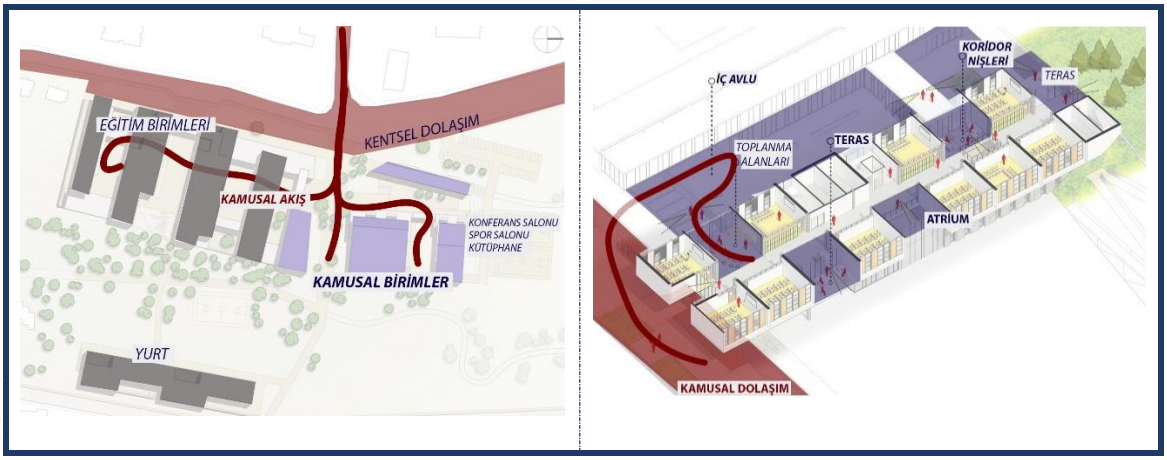
kalıplaştırılmamış mekanların özgürce kullanımı ve işlevlendirilmesi için fırsat sağlamayı amaçlamaktadır (Şekil 4.11).

Şekil 4.12 Kampüste iç avlu ve yarı açık alanlar (Url-42)

Farklı eğitim seviyesindeki öğrencilerin açık ve yarı açık alanları bir arada kullanması ve öğrencilerin kampüsü kentli ile birlikte kullanması yeni bir etkileşim alanı yaratmayı amaçlamaktadır. Mekan organizasyonunda kullanıcıların karşılaşmalarını, bir araya gelmelerini ve toplanmalarını destekler deneyim alanları yaratmasına imkan veren yapı teraslar, arakatlar, koridorlardaki köşeler ve nişler ile yeni mekanlaşmaların doğmasına ve esnek bir kurguya imkan vermektedir (Şekil 4.12).

Tablo 4.6 Gökçeada Lise Kampüsü, Kamusal akış düzenlemesi ve ara mekan oluşumları

esneklik • deneyim • geçişlilik • sınır aşımı •

4.4. Özel Kurum Yapıları

Kamusal işlevli yapıların kent ve kentliyle etkileşim kurma ihtiyacı gibi özel bir kuruma ait olsalar da ofis yapıları da kentle etkileşim kurma kaygısı gütmektedir. kent kotunun verimli ve nitelikli kullanımı, yapıda mekansal bir dinamik yaratma ve bazen de ekonomik kaygılarla kente ve ofis çalışanlarının haricindeki kentliye hizmet etmek bir amaç haline getirilebilmektedir. Bu mekanlarda kentlinin gelip mekanı deneyimlemesi ve kent içinde keyifli bir alan yaratma amacı görülebilmektedir. Örneklem grubunda bulunan kurum yapıları kentsel mekanla kurdukları ilişki ve özel alanlar ile kamusal alan arasıda geçiş mekanı olma durumu bağlamında ele alınmaktadır.

- **Milli Reasürans Kompleksi (1992)**

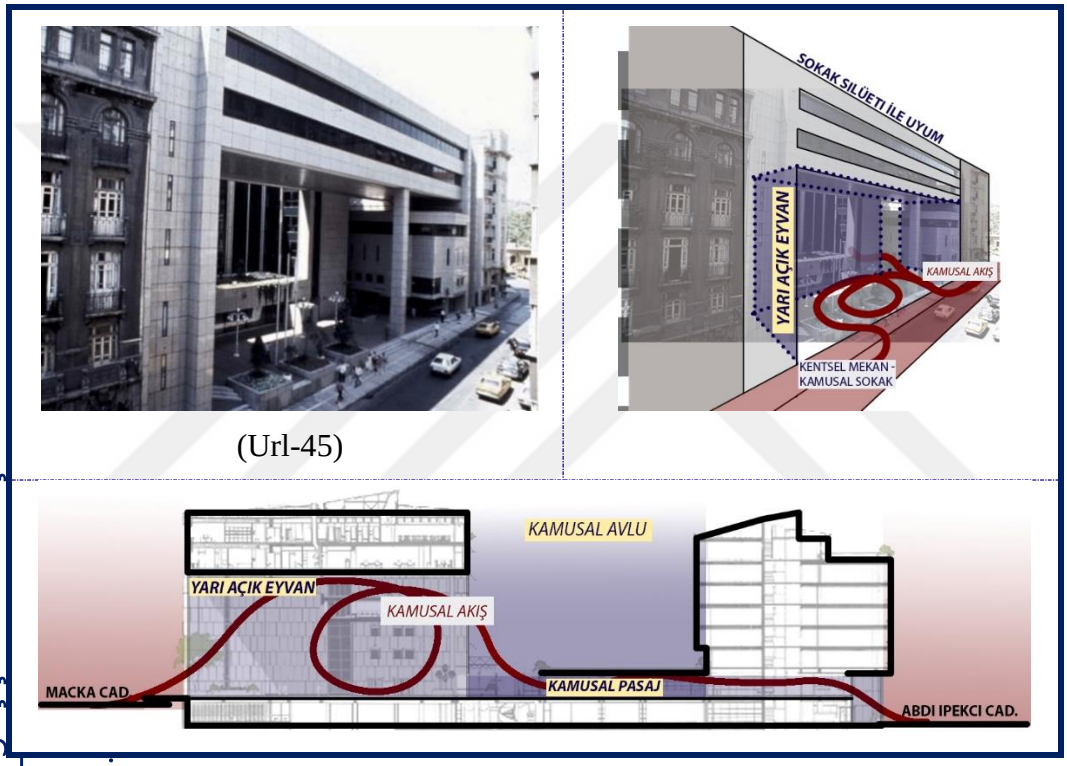

Şekil 4.13 Milli Reasürans Kompleksi, Maçka Caddesi görünüşü (Url-43)

Sevinç ve Şandor Hadi tarafından tasarlanan genel müdürlük binası İstanbul'un Şişli ilçesinde yoğunluğuyla bilinen Maçka Caddesi'nde yer almaktadır. Yüksek ve bitişik yapıların yer aldığı yoğun kent dokusu içinde kentsel mekanın yalnızca araç yolu ve kaldırımlardan ibaret kaldığı Maçka Caddesi'nde kütlesel olarak geri çekilmeyi tercih eden yapı kente bir nefes alanı yaratmaktadır (Url-43, 2016). Geri çekilerek oluşturduğu bu eyvan kentlinin koşturmaca sırasında durup soluklandığı ve kenarında oturarak arkadaşlarını bekledikleri bir duraksama noktası oluşturmaktadır (Şekil 4.13). Ofis mekanlarını zemin kotundan yükselten yapı hem

kentsel açıklığa katkıda bulunmuş hem de kullandığı merdivenlerle yapı kütlesi ve kent arasında bir geçiş mekanı yaratmıştır. Aynı zamanda kentsel mekanlar arasında bir geçişlilik sağlayan yapı yatayda mekansal devamlılığı sağlamaktadır. Sokak siluetinde geri çekilerek kentsel mekanla yapı sınırı arasında bir sınır aşımı yaratmakta ve kentsel mekanın kamusal işlevini yapının içine almaktadır (Tablo 4.7).

Tablo 4.7 Milli Reasürans Kompleksi kentsel mekan ile ilişkisi ve geçiş mekanları

(Url-45)

• geçişlilik • sınır aşımı • deneyim •

Kentsel mekanın devamlılığı sağlanırken yapı merkezinde yer alan avlu bir ara mekan yaratmakta, aynı zamanda ofis birimlerine doğal ışık ulaştırılmasını sağlamaktadır. Yapının iç kısmında kalan bu avlu kentli için kamusal bir açıklık tariflerken Şişli'nin yoğun dinamiğinden uzaklaşılan sakin bir köşe ve kaçış alanı yaratmaktadır. Avlunun yapının iki cephesinde yer alan işlek caddelerle bağlantısını sağlayan üçüncü bir sokak ekleme fikriyle bu sakin avlu kentli için kestirme bir yol görevi de görmektedir (Şekil 4.14). Bir pasaj şeklinde çalışan bu sokak ticaret birimleri ile düzenlenmiş, Osmanlı ve Avrupa'da örneklerini gördüğümüz kahvehaneler ve kafeler gibi kentlinin kamusal alana dahil olup bir araya gelebileceği alanlar yaratılmıştır. Bu kamusal bölge planlanırken ticaret

birimleri ve yarı açık mekanlarla fonksiyonel bir çeşitlilik sağlanmıştır. Yapının kent içinde bir geçiş alanı yaratmayı amaçlamasına ek olarak ticari ve ekonomik olarak geçiş bölgesini bir indikatör olarak kullandığı ve banka binasının kurumsal yapısına neredeyse zıt durabilecek satış birimleri, yeme içme ve eğlence mekanları gibi sosyal alanlar ile ticari, ekonomik ve sosyokültürel bir çeşitlilik yaratıldığı görülmektedir.

Şekil 4.14 Maçka Caddesi kotunda yer alan avlu ve pasaj (Url-44)

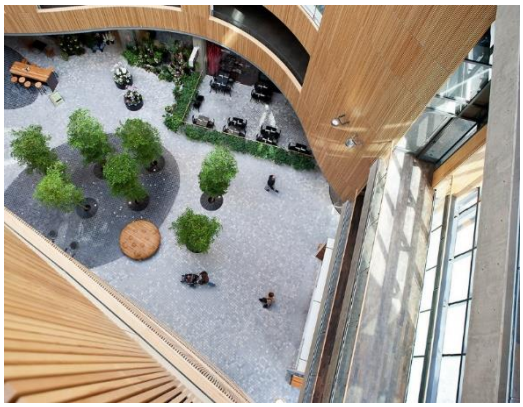
Maçka Caddesi girişinin devamında kullanıcıyı karşılayan sarmal merdivenler Abdi İpekçi Caddesi kotuna inerek çarşının devamlılığını sağlamıştır. İki kotta da benzer ticari fonksiyonlar yer almasına rağmen Maçka Caddesi girişi ve ticaret birimlerinin Abdi İpekçi Caddesi'ne uzanan pasajdan daha aktif kullanıldığı görülmektedir. Aradaki bu farkın avlu ara mekanının yarattığı izole kentsel açıklıktan kaynaklı olduğu söylenebilmektedir. Zemin kotunda sürdürülen bu kamusallık üst kotlarda sürdürülmemiş, üst kotlar banka fonksiyonu ve ofis birimlerine bırakılmıştır.

- **The Atrium (2011)**

Şekil 4.15 The Atrium dış cephesi (Url-47)

D'Ambrosio Architecture & Urbanism ekibi tarafından tasarlanan yapı Kanada'nın Viktorya bölgesinde yer almaktadır. Şehir merkezinde yer alan yapı yoğun ofis bloklarının bulunduğu bölgede var olan bir ofis yapısına eklenti olarak tasarlanmıştır (Şekil 4.15). Yapının bir iş merkezi ve özel mülk olmasının sonucunda sınırlı kullanım demografisine sahip alan halka ve kentliye açılmak istenmiştir. Müşterinin burada niteliğini ve aktifliğini kaybeden kentsel alan için bir katalizör oluşturması talebi üzerine tasarlanan yapı bloğun tamamını sararak zemin kotta yer alan alışveriş birimleri ve kafeleri cazibe merkezi haline getirmiştir (Url-47, 2012).

Şekil 4.16 The Atrium iç mekanı (Url-47)

Yedi kat yüksekliğindeki atrium, cam panellerden oluşan şeffaf çatısıyla ofis birimlerinin doğal ışık almasını sağlamaktadır (Şekil 4.16). Alanın girişinde yedi kat yükseklik boyunca şeffaf cam paneller kullanılarak yarı kamusal olan atriumun yapı cephesinde de kentli tarafından algılanması ve iç mekanla dış mekan arasında

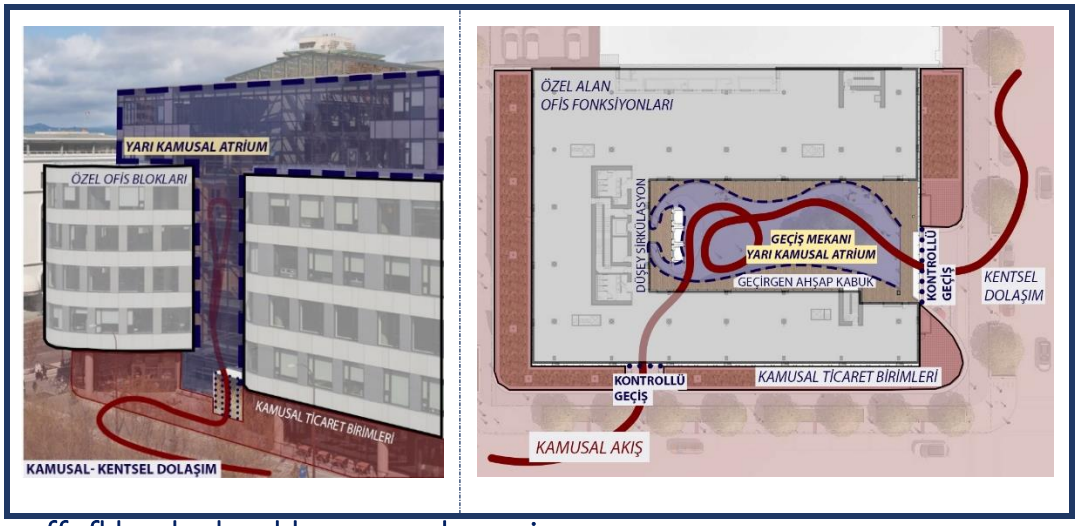
görsel ilişki kurulması sağlanmaktadır. İki katlı giriş holü ile kente açılan bu kentsel oda geçiş fonksiyonunu sağlamasının ötesinde ticari olmayan kültürel etkinlikler ve gösteri sanatlarına ev sahipliği yapmaktadır.

Şekil 4.17 The Atrium iç mekanı (Url-47)

Yapıda yalnızca işe gelenler için niteliksiz bir geçiş noktası oluşturan bu alanı kentlinin aktif kullandığı bir kamusal alana dönüştürmektedir (Şekil 4.17). Kentsel mekanın yapı içinde ve dışında sürekliliğini sağlayan bir alan oluşturması hedeflenirken kullanıcıların burada uzun süre vakit geçirip aktiviteler yapabildiği verimli bir kentsel mekan olması, ofis birimlerine hizmet etmekten öteye geçmesi ve kamusallığın yapının zemin kotunda sürdürülmesi hedeflenmiştir (Tablo 4.8)

Tablo 4.8 The Atrium yarı kamusal avlunun işleyişi

4.5. Konut Yapıları

Konut yapılarının işlevleri gereği en fazla mahremiyet gerektiren yapılar oldukları söylenebilmektedir. Bu bağlamda ele alındıklarında kamusal alanla etkileşim kurması en zor olan yapı tipleri oldukları da görülebilmektedir. Kamusaldan ayrışmayı ve özel olmayı hedefleyen konutlar kamusal alanlar farklı amaç ve kaygılarla etkileşim kurma ihtiyacı hissedebilmektedir. Karma fonksiyonlu olabildiği nerdeyse yarı kamusal alanlara dönüşen konut örnekleri örneklem grubu içerisinde yer almaktadır. Özel alanın en keskin örneklerinden olan konutun kamusal alanla etkileşimi bireysel konut ve karma konut kompleksi örnekleri üzerinden ele alınmış ve fiziksel etkileşim yollarının yanı sıra kullanıcı deneyimine etkisi değerlendirilmiştir.

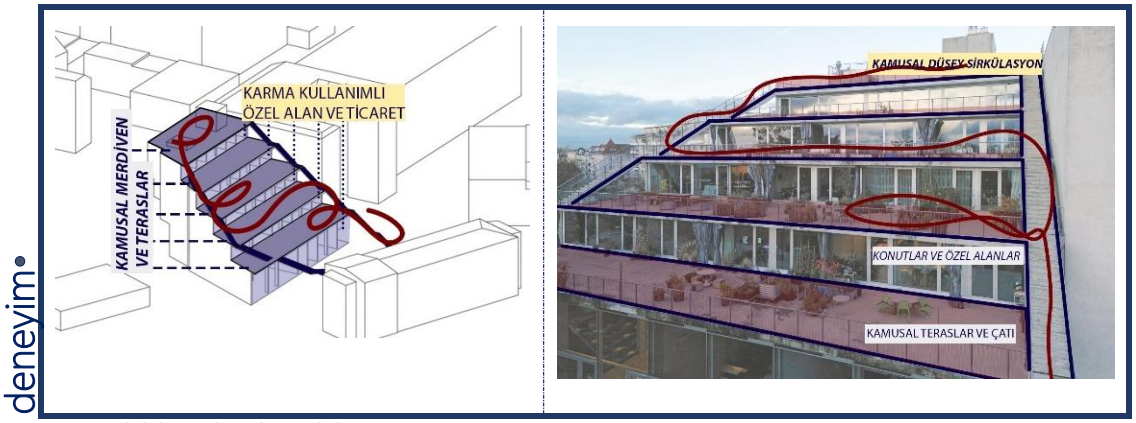
- **Terassenhaus Berlin (2018)**

Şekil 4.18 Terassenhaus, Kamusal teraslar ve merdiven (Url-48)

Brandlhuber, Emde, Burlon ve Muck Petzet iş birliği ile tasarlanan yapı Berlin'in Wedding bölgesinde yer almaktadır (Şekil 4.18). Karma fonksiyonlu olarak tanımlanan yapı konut, atölye, sergi salonu, galeri, kiralanabilir ofis ve toplantı salonları gibi fonksiyonları barındırmaktadır. Bulunduğu çevrede yer alan yoğun konut dokusunun aksine yapı arazisinde 1958 yılında yürürlüğe konulan yönetmelik gereğince yalnızca ticari fonksiyonda yapı yapılabilmektedir. Yönetmeliğe uyulması gerekliliğinin yanı sıra bunu aşılması gereken bir engel olarak gören tasarım ekibi mimarinin ve mekanın fonksiyonel sınırlarını zorlayarak belirli tanımlamalardan kaçınmış, böylece yapıya konut fonksiyonunu da entegre edebilmiştir (Url-48, 2018).

Tablo 4.9 Terassenhaus, Düşey sirkülasyon ile sağlanan kamusallık akışı

deneyim•
• esneklik • bulanıklaşma •

Yalın bir yapı dili tercih edilmiş, minimum maliyet ile maksimum alan, esneklik ve konfor sağlanması amaçlanmıştır. Yatay planda ayırıcı elemanlar kullanılmamış, açık bölmelerle fonksiyonel esneklik sağlanmıştır. Katlarda yer alan birimlerin tamamı bir konutun ihtiyacı olan ıslak hacim ve havalandırma gibi gereklilikleri yerine getirirken plan kurgusu konut tipolojisinden uzak tercih edilmiştir. Düşeyde devam eden ıslak hacim ve havalandırma şaftından başka bir fonksiyonel eleman kullanılmamıştır. Bireysel özel alan yaratımını minimumda tutan yapı girişinde bir kapı, merdiven kovası veya asansör barındırmamaktadır. Kullanıcısını dolaşım için teraslar ve terasların iki yanına yaslı devasa merdivenleri kullanmak zorunda bırakmaktadır. Tamamen kamusal planlanan bu teraslar ve çatı kullanıcılara açık olmasının yanı sıra halka da açıktır ve bu alanlarda sınırlayıcı eleman kullanılması bilinçli bir tercih olarak kısıtlanmıştır. Caddeye sırtını dönen yapı yarı kamusal bir tavır takınsa da kullanıcıların iç mekanda kendilerine sağladıkları özel alanlar haricinde tamamen kamusaldır ve kontrollü erişim durumuna karşı çıkmaktadır (Tablo 4.9).

Şekil 4.19 Terassenhaus, Konut fonksiyonu kullanımı (Url-49)

İç mekan teraslardan cam yüksek cepheler ve jeotekstil perdelerle ayrılmış, dışarıdan opak ancak içeriden yarı şeffaf bu malzeme iç mekanda tamamen mahrem olma duygusuna karşı durmaktadır. Tasarımında başlı başına bir karşıt duruş takınmayı amaçlayan yapı yönetmeliğe uysa da onun sınırlarını zorlamakta ve konut fonksiyonunu sağlayabilmektedir. Ancak bir konut fonksiyonunu mahremiyet ihtiyacının da sınırlarında dolaşmaktadır. İç mekandaki açık ve tanımsız plan kurgusu fonksiyonel esnekliği sağlarken kullanıcı ve mekan deneyimi açısından da bilinçli bir heterojenlik yaratmaktadır (Şekil 4.19).

Şekil 4.20 Terassenhaus, Kamusal alan kullanımı (Url-49)

Teraslarda ve çatıda tam bir kamusallık yaratan yapı bu alanları etkinliklere ve kentliye açmakta, konut kullanıcısını ise doğrudan bu kamusal alan ile ilişkili kılmaktadır. Kentli ve kullanıcılar bu alanlarda sergiler, toplantılar yapmakta veya sadece mahalle gençleri için bir buluşma noktası olarak kullanılabilmektedir (Şekil 4.20) ve (Şekil 4.21).

Şekil 4.21 Terassenhaus, Kamusal alan kullanımı (Url-49)

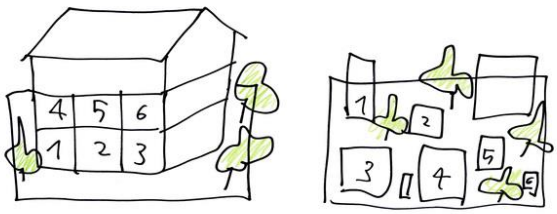
Yapı bünyesinde ekonomik, sosyokültürel ve demografik çeşitliliği sağlamaya çalışırken kullanıcılarında da bu çeşitliliği yakalamaktadır. Kullanıcıların bir kısmı kalıcıyken kiralanabilir alanları kullanan kişiler geçici kullanıcı, yapının kamusal alanlarını deneyimleyen kentli ise burada yer yer ev sahibi yer yer misafirdir. Yaratmak istediği duruş ile tamamen ara bir tavır takınan yapı kullanıcısını ve kendisini kamusal ile özel arasındaki o çizgide bulanık bir zeminde tutmaktadır.

- **Moriyama Evi (2005)**

Şekil 4.22 Moriyama Evi. (Url-50)

Ryue Nishizawa ve SANAA tarafından tasarlanan Moriyama Evi Japonya, Tokyo'da yer alan bir konut yapısıdır (Şekil 4.22). Çağdaş Japon mimarisinin önemli yapılarından olan bu konut tasarımı ev düşüncesine farklı bir perspektiften bakmaktadır. Müşteri Yasuo Moriyama'nın talebi üzerine başlayan tasarım süreci Moriyama'nın kentten uzaklaşıp bir orman yakınına bir köye yerleşme fikrinden yola çıkılarak ilerlemiştir. Moriyama hayatını idame ettirmek için maddi kaygılarla çalışmak zorunda kalmasa evindeki film ve müzik koleksiyonuyla vakit geçirerek hayatını yaşamak istediğini dile getirdiğinde ona ait bu küçük köyünü kiralama ve kazanç elde etme fikri ortaya çıkmıştır (Url-51, 2019).

Şekil 4.23 Moriyama Evi, Tasarım yaklaşımı (Url-51)

Arazide tek bir ev tasarlamaktan ziyade birbiri ile ilişki kurabilecek aynı zamanda kendine de yetebilecek beş adet mini ev tasarlanmış ve iç bahçe ile ilişkilendirilmiştir (Şekil 4.23). Tasarımda konutların hiçbirinden işlevsel tanımlamalar yapılmamış, mekansal işlevlerin deneyime bağlı olarak oluşması istemiş, işlevsel bir esneklik yakalanmıştır. İç yollar ve bahçe aracılığıyla hem birbiri ile hem de sokak ile ilişki kuran bu konut birlikteliği, ilerleyen süreçte ilgi alanı oluşturmuş ve farklı insanlar için deneyimlenmek üzere yoğun ilgi yaratmıştır.

Şekil 4.24 Moriyama Evi, Oturma odası olarak kullanılan ünite (Url-51)

Kiracıların birbirleri ile kurdukları ilişki zamanla komünal bir yaşam durumuna dönüşmüş, Moriyama'nın kendisine ait olan ünitelerden birisi oturma odası halini (Şekil 4.24), bahçe ise ortak sosyalleşme ve çalışma alanı halini almıştır (Şekil 4.25). Tasarımı gereği içe dönük bir bahçe planı olsa da bahçe ve evler tasarlanan dar sokaklar aracılığıyla ve olan kente ait sokağa göz atmakta ve kentle ilişki kurabilen, aralıkta var olan, yarı kamusal bir alan yaratmaktadır.

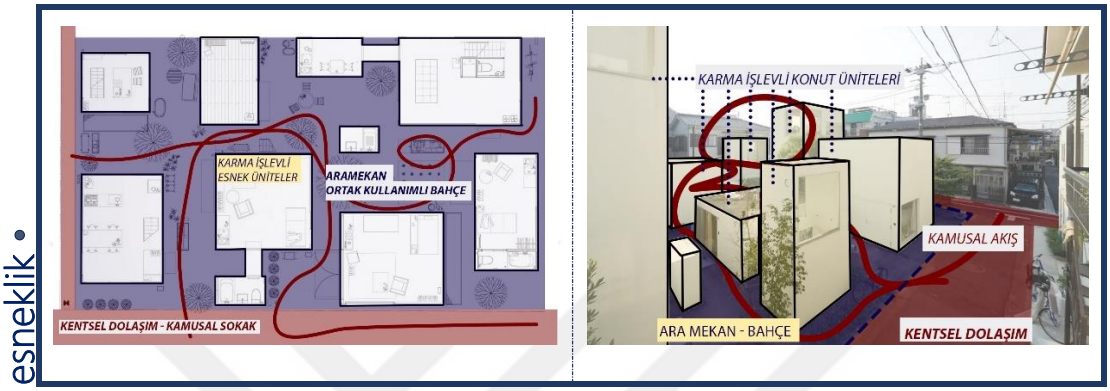

Şekil 4.25 Moriyama Evi, Bahçede ortak alan kullanımı (Url-51)

Moriyama'nın sosyal yaşamı ile işini yani kazanç kapısını iç içe geçiren bu üniteler aynı zamanda dünyada yalnız kalmış, tek isteği kendi başına vakit geçirmek olan

bir adamın yaşamı için sosyal bir indikatör rolü üstlenmiştir. Japonya'da giderek artan yalnızlığın yıkıcı etkilerini ve sosyal ilişkilerin de önemini vurgulayan tasarım yapı ünitelerinin arasından kentlinin de geçişine ve kamusallığın akışına müsaade etmekte, kentle arasındaki sınırı bulanıklaştırıp geçişlilik yaratmaktadır (Tablo 4.10).

Tablo 4.10 Moriyama Evi, Arada olma ve geçişlilik durumu

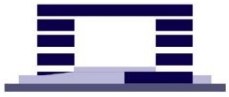
esneklik • • deneyim • bulanıklaşma • geçişlilik •

4.6. Bulgular ve Çıkarımlar

Tablo 4.11 Hizmet Yapıları etkileşim kurgusu ve ara mekan bulguları

Örnek Yapı	Arakesitte Etkileşim Kurgusu	Arakesit Mekanlaşmaları
  Park'n'Play Otopark ve Rekreasyon Alanı	-Geçirgen yarı **şeffaf** cephe kaplaması. -Kentsel mekanın devamlılığı ve **geçişlilik**. -Düşey sirkülasyonda sergi **deneyimi** ve kentli için gece ve gündüz toplanma alanı.	-Yapının üst kotuna ulaştırılan çatı örtüsünde devam eden kentsel katman. -Zemin kotunda kamusal kentsel mekanın devamlılığı.
  Yokohama Uluslararası Yolcu Terminali	-Değişen kentsel katman içinde yapı sınırının **bulanıklaşma**sı ve **geçişlilik**.	-Yapı üst kotlarına ve çatısına yükselen kentsel katman. -Kot farkı ile elde edilen yarı açık kamusal alan.
Yapı Kütlesi	Kentsel – Kamusal Mekan	Yarı Kamusal Mekan	Kontrollü Geçiş

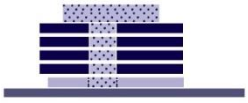
Tablo 4.12 Kültür Merkezleri etkileşim kurgusu ve ara mekan bulguları

Örnek Yapı	Arakesitte Etkileşim Kurgusu	Arakesit Mekanlaşmaları
  Bergama Kültür Merkezi	-Kentsel mekan – yapı arasında **geçişlilik** ve kentsel mekanda **süreklilik** sağlayan sınırlayıcısız zemin kotu. -Kentsel mekana taşan ve onu içine alan iç – dış etkileşiminde **sınır aşımı**. -Buluşma ve **deneyim** alanı olarak kullanılan çatı örtüsü, satış ve müzik için kullanılan değişken işlevli koridorlar.	-Kentsel yeşil alanla etkileşim kuran yeşil çatı örtüsü -Kentsel mekanın sürekliliğini sağlayan yarı açık kolonlu yürüyüş aksı. -Kentsel mekanı içeri alan iç avlu planı. -Fuayede dış mekan ile etkileşim kuran şeffaf geçirgen atrium.
  MECA Kültür Merkezi	-Yapı formu ile elde edilen sınır **bulanıklaşma**sı. -kentsel mekanın yapı içinden geçmesi ile **geçişlilik ve sınır aşımı** yaratmak. -İç mekan ile kentsel oda etkileşimini sağlayan **şeffaf** iç yüzey. -Sergi, toplanma, konser, etkinlik ve seyir terası görevi gören **deneyim** alanı olan kentsel oda.	-Kıyı şeridi ile kentsel ulaşım aksı arasında geçiş sağlayan ara mekan ve seyir terası. -Yapı kütlesi içinde yer alan yarı açık kamusal 'kentsel oda'.
Yapı Kütlesi	Kentsel – Kamusal Mekan	Yarı Kamusal Mekan	Kontrollü Geçiş

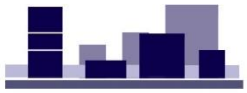
Tablo 4.13 Eğitim Yapıları etkileşim kurgusu ve ara mekan bulguları

Örnek Yapı	Arakesitte Etkileşim Kurgusu	Arakesit Mekanlaşmaları
  Güney Limanı Okulu	-Farklı fiziksel mekanların farlı işlevlerde kullanılmasıyla işlevsel **esneklik.** -Kamusal meydan ve okul bahçesi, okul meydanı ve kıyı arasındaki merdiven ile sağlanan **geçişlilik.** -Okul bahçesi ve meydan arasında mekansal **sınır aşımı** ve okul işlevinden sıyrılma. -Akşamları değişen işlev ile sağlanan eğitim mekanında yeni bir **deneyim** alanı durumu.	-Yapı giriş cephesinde geri çekilme ile sağlanan yarı açık karşılama mekanı. -Ortak kullanımlı meydan ve kenarları boyunca üstü kapalı yürüyüş aksı. -Hem kentliye hem de öğrencilere hizmet eden kamusal merdiven. -İç mekanda doğal aydınlatma ve meydanla ilişki kurmayı sağlayan şeffaf atrium.
  Gökçeada Lise Kampüsü	-Eğitim mekanlarında işlevsel belirlemelerden kaçınma ve fiziksel **esneklik.** -Kentsel açık alanlar ve eğitim birimleri arasında kesintisiz kurulan ilişki ile sağlanan **geçişlilik.** -Okul kampüsünün eğitim fonksiyonunu aşıp kentliye açılması noktasında **sınır aşımı.** -Kamu kaynaklarının verimli kullanımı ve bir aradalık durumunda yaratılan **deneyim** alanları.	-Koridorda ara alanlar yaratan nişler. -Dış mekanla etkileşim sağlayan şeffaf galeri boşlukları ve atriumlar. -Kamusal alanlar ve özel alanlar arasında ilişki kuran iç avlular. -İç ve dış arasında görsel iletişim sağlayan teraslar.
Yapı Kütlesi	Kentsel – Kamusal Mekan	Yarı Kamusal Mekan / Kontrollü Geçiş

Tablo 4.14 Özel Kurum Yapıları etkileşim kurgusu ve ara mekan bulguları

Örnek Yapı	Arakesitte Etkileşim Kurgusu	Arakesit Mekanlaşmaları
  Milli Reasürans Kompleksi	-Kentsel mekanda **geçişlilik** sağlayan kamusal sokak. -Kentsel mekanın yapının içine sızarak **sınırını aşma**sı. -Geçiş, alışveriş, kentsel bir kaçış noktası ve buluşma alanı görevi gören **deneyim** alanı yaratan mekansal akış.	-Sokak siluetinde geri çekilerek kente alan açan eyvan. -Yapı içinde kentsel açık alan yaratan avlu. -Kent içinde iki önemli caddeyi birbirine bağlayan pasaj geçişi.
  The Atrium	-Var olan kentsel dokunun üzerine yerleşen kütlenin sınırlarında **bulanıklaşma.** -Kentsel mekan ile iç mekan arasında görsel etkileşimi sağlayan **şeffaf** cephe. -Kontrollü olsa da kentsel mekanın iç mekan üzerinden **geçişlilik** ve sürekliliğini mekan kurgusu. -Kalıcı kapalı kentsel alan yaratımı ve özel mekan içinde aktif bir kamusal mekan **deneyimi.**	-Özel ofis birimleri ile kentsel mekan arasında yaratılan geçiş mekanı. -Ofis birimleri için aydınlatma ve zemin kotunda kapalı bir kentsel mekan sağlayan atrium.
Yapı Kütlesi	Kentsel – Kamusal Mekan	Yarı Kamusal Mekan / Kontrollü Geçiş

Tablo 4.15 Konut Yapıları etkileşim kurgusu ve ara mekan oluşumları

Örnek Yapı	Arakesitte Etkileşim Kurgusu	Arakesit Mekanlaşmaları
  Terassenhaus	-Yatayda sınırlayıcı eleman ve fonksiyon belirlenmemesinden doğan **esneklik.** -Konut, ticaret ve açık alanların bir arada bulunması, kamusal-özel alan arasında **bulanıklaşma.** -Kentliye açılan teras ve çatıların konut işleviyle etkileşiminden doğan **deneyim alanı.**	-Kamusal alanı yapının çatısına ve her kotuna taşıyan merdivenlerde mekanlaşma. -Kamusal alan ile konut yapıları arasında belirsiz ancak kamusal bir bölge yaratan teraslar. -Zemin kotunda geri çekilme ile yaratılan yarı açık hemzemin kamusal alan.
  Moriyama Evi	-Ayrı konutlarda barınan bireylerin bahçede yeni bir **deneyim** alanında kolektif bir yaşam kurgusu. -Farklı birimlerin işlevsel olarak tanımlanmamasından kaynaklı fonksiyonel **esneklik.** -Konut bahçesinin sınırlayıcı olmaksızın sokakla kurduğu ilişki ve sınırdaki **bulanıklaşma.** -Konut alanı ve sokak arasında sınırlayıcısız **geçişlilik.**	- Kent kotunda sınırsız planlanan konut bahçesinde planlanan iç bahçe ve ara sokaklar. - Dış mekanla görsel ilişki kuran şeffaf cepheler. -İşlevleri gereği herkes tarafından kullanılan ve etkileşim sağlayan ara birimler.
Yapı Kütlesi	Kentsel – Kamusal Mekan	Yarı Kamusal Mekan / Kontrollü Geçiş

Çalışmada kaybolan ve niteliğini yitiren kamusal alanlar içerisinde kenti ve kentlinin sosyal ihtiyacı olan nitelikli fiziki kamusal alanları yaratmaya çalışan ve bunu yaparken yapı ile kent arakesitinde etkileşim kuran, mekansal devamlılığı sağlayan yapı örnekleri incelenmiştir. İncelenen örneklerde de görüldüğü üzere kentte kamusal alanın devamlılığını sağlayabilmek farklı yapı işlevlerinde farklı çözümlerle karşımıza çıkabilmektedir.

"Park'n'Play", "Yokohama Uluslararası Yolcu Terminali" örneklerinde görüldüğü şekilde kentin kent kotundaki kamusal katmanı yapı ile ilişkilendirilebilmekte veya yeni bir kamusal katman yaratılabilmektedir. Hali hazırda kamusal hizmet yapıları olan bu yapılar ver olan iç mekanlarını halka açmanın yanı sıra çatı kotuna kadar kamusal alanı devam ettirmekte, hizmet amacından ayrı şekilde kentliye vakit geçirebilecekleri ara alanlar taratmaktadır (Tablo 4.11). "Bergama Kültür Merkezi" ve "MECA Kültür Merkezi"nde görüldüğü gibi yapı hacminin kendisi kentsel mekana açılabilmekte, bir ara mekan olmanın yanı sıra kentsel dolaşımın bir parçası haline getirilebilmektedir (Tablo 4.12). Kamusal bir işlev olan kültür merkezi

işlevini bireysel bir yapı olarak sürdürmekten öteye giden bu iki yapı kentin ana dinamosunu oluşturan akışa hizmet etmekte, farklı zamanlarda farklı işlevlerde kullanılabilen açık ve yarı açık ara mekanlar yaratmaktadır. "Güney Limanı Okulu" ve "Gökçeada Lise Kampüsü" projelerinde kamusal bir işlev olan eğitim yapıları ve kullanıcısına hizmet etmesi beklenen yarı kamusal okul arazilerinin kent ve kentliyle etkileşim halinde planlandığı görülebilmektedir. Gökçeada Lise Kampüsü kentsel açık alanları doğrudan okul bahçesine taşıyıp bütün kullanıcılara bir arada hizmet verirken Güney Limanı Okulu'nda okul bahçesinin meydan ve kentsel mekan olarak kullanılmasına ek olarak geceleri kentliye kurslar ve eğitimler verilmektedir. Öğrencilere ek olarak kentliye de hizmet eden yapı zamana göre işlevsel bir dönüşüm geçirmektedir (Tablo 4.13). "The Atrium" ve "Milli Reasürans Kompleksi" örneklerinde olduğu gibi özel bir mülk ve kamusal alan arasında bir geçiş bölgesi ve eşik olarak kullanılabilmektedir. Özel mülkün kamusalla etkileşimine dikkat çeken bu yapılarda yapı içerisinden kamusal bir geçiş sağlanmaktadır. Milli Reasürans Kompleksinde bu geçiş sırasında farklı işlevlerle desteklenen mekansal dönüşüm yaşanırken The Atrium yapısında kullanıcıların geçiş yapmasının yanı sıra kalıcı olarak burayı etkinlikler için kullanması hedeflenmiştir (Tablo 4.14). "Terassenhaus" ve "Moriyama Evi" örneklerinde ise konut yapılarının kamusal fonksiyon ile etkileşim kurma yöntemleri incelenmiştir. Moriyama Evi örneğinde sokakla hemzemin, yer yer birbirlerine bakış attıkları ara bir mekan oluşturulmuştur. Bu ara mekanı kullanıcılar paylaşımlı olarak birlikte kullanabilirken kentli de bu sokaktan geçip gidebilmektedir. Terassenhaus örneğinde ise kamusal alan merdivenler ve teraslarla konutların kapısına kadar getirilmiş, ince bir örtü ile ayrılmıştır. İki yapıda da bu ara mekanları özelleştirmek ve sınırlamaya kesinlikle izin verilmemektedir (Tablo 4.15).

Örneklem grubunda ele alınan mekanların sınırlarındaki değişim ve muğlaklaşma dikkat çekmekte, kentle kurduğu ilişki bağlamında yeni katman yaratan yapılarda sınırda bulanıklaşma meydana gelirken kentin yapı içinde varlığını sürdürdüğü örneklerde yatay düzlemde kentsel mekanın devamlılığı adına sınırlayıcıların kullanılması minimumda tutularak kentle işlevsel anlamda geçişlilik sağlandığı ve sınır aşımı yapıldığı görülmektedir. Yapının kentsel mekanla işlevsel etkileşimi değerlendirme ölçütü alındığı için yapılar kentle görsel ilişki kurma noktasında şeffaflık bağlamı altında birleşememekte, gerekli görülen noktalarda kentsel

mekanla görsel ilişki kurmak için şeffaflığa başvurmaktadır. Kamusal anlamda kentsel mekanın devamlığı ele alındığı noktada yapıların konut yapıları dahil neredeyse tamamının sınırlarında bir bulanıklaşma ve geçişlilik söz konusu olduğu söylenebilmektedir. Örneklem grubunun genelinde mekansal devamlılık ve nitelikli kamusal alan oluşturmak ana amaçken hizmet yapıları, eğitim yapıları ve hatta konut yapılarında ekonomik amaçlarla bu etkileşim alanlarının meydana getirildiği görülebilmektedir. Ele alınan örneklerin bir kısmı eşik görevi gören alanları mekanlaştırarak ara mekanlar oluşturmaktayken çalışma bağlamında ele alınan örneklerde arada ve iki mekana da ait olmama durumu görülmemekte, kullanıcı mutlaka etkileşim kuran mekanlardan bir tanesi ile algısal ilişki kurabilmektedir. Kullanıcı aidiyetler içerisinde değişen mekansal işlevleri deneyimlemekte, arada olma durumunu genel anlamda iki yere de ait olmak ve ilişki kurmak durumuyla hissetmektedir.

5
SONUÇ

Mimari mekanın tanımlanmasında sınırlayıcı ögeler dönemler boyunca sıklıkla kullanılmıştır. Sınırlayıcı ögelerin ötesinde mekanın algısal sınırlarının oluşumu ve kullanıcı deneyimi mimari mekanın oluşması için ana unsurlardır. Bruno Zevi mekanı içindekiler ve onların etkileşimi ile tanımlasa da mekanın kendisi dışında bir başka mekanın da varlığını da yarattığını belirtmektedir. Heidegger ve Norberg-Schulz mekanı yaratan ve dönüştürenin bireyin varlığı olduğunu belirtmiştir. Norberg-Schulz aynı zamanda mekanın algılanmasının mekanın girişinde yani eşikte başladığını söylemiştir. Şüphesiz ki iç-dış ikileminden doğan kamusal-özel alan ayrımı mekan ve kent arasındaki sınırların da temelini oluşturmaktadır. Tarihte dönüşen sınırlar mekanların algılanması bağlamında ele alındığında sınırların arakesite evrildiği görülmüştür. Arakesitte yaratılan bu giriş/geçiş/eşik mekanlarının kentsel mekan ve mimari tasarım arasındaki konumu ve kullanımını değerlendiren bu çalışma ilerleyen çalışmalar için bir altlık oluşturmak amacındadır.

Mekanı insanla tanımlayan bütün mimari tanımlar mekanın fiziksel boyutunun görmezden gelinemeyeceğinin altını çizmektedir. İnsanın ihtiyaçları ile değişen mekan kendisiyle birlikte kenti de değiştirmiştir. Kent, mekansal ilişkilerin bütünsel bir kurgusudur ve tarihte ne kadar bir planlama zeminine oturtulmaya çalışılsa da insanın devingenliğinin kente de yansıdığı temelinde bu kuramların yetersiz kaldığı görülmektedir. Kentin değişimiyle önceleri kentsel mekanla neredeyse eş olan kamusal mekan da değişmiş, kentsel mekan zamanla nitelikli kamusal alan statüsünü kaybetmiştir. Elbette Habermas'ın değindiği gibi basın yayın araçlarına taşan kamusal alan günümüz teknolojileri ile sanal bir mekan edinmiş, farklı bir boyutta varlığını sürdürmektedir; ancak kamusal alanın bu boyutu çalışmanın kapsamı dışındadır. Arendt ve Habermas'ın kişinin toplum sahnesine çıkması şeklinde tanımladığı kamusal alan Sennett'n belirttiği gibi de yok olmaya yüz tutmuştur. Modernizm sonrası kendi benliğine dönen insan kamusal alana çıkmadan varlığını sürdürmüştür. Sennett bu durumu kamusal insanın ve ona bağlı olarak kamusallığın da çöküşü olarak tanımlamıştır.

Mekanın ve kentin dönüşümü sınırların değişimini de tetiklemiş, Tschumi'nin de dile getirdiği gibi mimarlığın sınırlarının zorlanması fiziksel sınırların da belirsizleşmesine, mimari mekanın varlığının belirli sınırlar içinde hapsolmaktan kurtarılmasına yol açmıştır. Sınırlarda meydana gelen bu değişimler, sınır kavramının yerini etkileşim ve geçirgenliğe dayanan arakesit ve arayüz kavramlarına bırakmasına yol açmıştır. Arayüz kullanıcı için bir iletişim aracı olsa da üç boyutlu anlamda mekansal bir algı yaratamamaktadır. Arakesit kavramı ise çok daha girift ve kullanıcı için yeni bir mekan yaratan hacimsel varlığı olan bir kavramdır. Değişen mimari yaklaşımlarla birlikte sınırlarda meydana gelen belirsizlik bu alanda mekanlaşmalara yol açmıştır; yapı, kent ile arasındaki sınırı adım adım ortadan kaldırırken kentle arasındaki görsel ve fonksiyonel ilişkiyi sürdürebilmekte ve mekansal devamlılığı sağlayabilmektedir.

Arakesitin mekansal olarak deneyimlenebilmesi kullanıcı deneyiminin bu fiziksel geçiş esnasında mekansal olarak sürdürülebilmesini sağlamaktadır. Bu bağlamda mekansal algı oluşturması yapı-kent arasında oluşan bu mekanların tez kapsamında arakesit mekanlaşmaları olarak ele alınmasını sağlamıştır. Arakesitte oluşan ara mekanlar aradalık, bir aradalık, belirsizlik ve muğlaklık temelinde tanımlamalar almıştır. Liminal mekanlar aradalık hissini belirsizlik ve hiçbir yere ait olmamak durumuyla tanımlarken aralık ve arada olma kavramları ikisine de ait olmakla tanımlamaktadır. Mimarinin mekansal ilişkilerin kurgusu olduğu düşüncesi modern mimarlık ile birlikte 'organik mimarlık' anlayışı kapsamında mimarlık disiplinine girmiştir. Söz konusu mekansal ilişkilerin sürdürülmesinde önemli rol oynayan geçiş mekanları ve eşikler mimari tasarımın kurgusunu ve mekansal devamlılığı belirlemektedir. Gerekli olduğu oranda mekanlaşan bu alanlar ihtiyaç halinde mahremiyeti ya da etkileşimi sağlamaktadır. Kamusal ile özel arasında da bir geçiş yaratan bu mekanlar ani değişimleri önlemekte, kullanıcıyı mekanı deneyimlemeye hazırlamaktadır.

Kendinden başka olan ile, farklı olan ile, bir diğeri ile etkileşimi sağlayan bu mekanlar mimari ürün bünyesinde tasarlanmış planlı mekanlar olabilmektedir. Liminal mekanların var oluşunda bulunmayan planlanmış ve tasarlanmış olma durumu arakesit mekanlarında mevcuttur. Yapı kendi bünyesinde bu ara mekanları oluşturabilir, var olanları düzenleyebilir veya yeni bir katman yaratabilmektedir. Bu

mekanların tarihsel süreçte insan yapılaşmasında benzer açık, yarı açık ve kapalı mekanlar aracılığıyla oluşturulduğu tez kapsamında incelenmiştir.

- Yapının kendisi bir arakesit mekanı olabilmektedir. Elbette mimari ürün fonksiyonu gereği belli ölçülerde kendi kentten ayırmak isteyecektir, bir iç mekan yaratmak, bu iç mekanda kendi varlığını oluşturmak isteyecektir. Ancak tasarım aşamasında alınan kararlarla belirlenen form kullanıcıyı kentsel mekandan koparabilmektedir. Kent içinde, yapı içinde ancak aynı zamanda ikisinin de dışında bir mekan tarifleyebilmektedir. Form olarak kentten koparılan veya iletişim sağlayan mekan kendi içinde yarattığı yeni deneyim alanı ile kamusallığa katkıda bulunmakta, kentsel mekanın devamlılığını sağlarken kullanıcılarına yeni etkinlik ve işlevler için mekanlar yaratmaktadır. Yapının kendi başına bir arakesit mekanı oluşu yalnızca forma değil işleve de dayanmaktadır; farklı zaman ve durumlarda işlevi ve kullanıcı kitlesi değişen mekan farklı demografik yapıların etkileşimi adına bir arakesit mekanı oluşturmakta ve kullanıcıların birbirinden farklı deneyimlerini kesiştirmektedir.
- Yapının arayüzü bir arakesit mekanı olabilmektedir. Arayüz denildiğinde çalışmanın 3. bölümünde ele alındığı üzere iki boyutlu kullanıcı etkileşimine dayalı tanımı yapılan düzlemsel yapı veya cephede kurulan etkileşim aklımıza gelmektedir; ancak tasarımcı tasarım kararlarında kentsel ve kamusal mekanı bu arayüze taşıyabilir, cephesinde ve çatısında kurgulayabilir. Arayüzden meydana getirilen mekanlaşma yapının cephesini ve üst örtüsünü kendi işlevinden sıyırarak kentsel bir mekana dönüştürmekte ve bu alanların birden fazla noktada kullanıcıya değmesini sağlamaktadır. Kamusal alt yapı çalışmalarında daha çok karşımıza çıkan bu bakış açısı konut işlevlerinde dahi karşımıza çıkmakla beraber kentin yapının yüzeyinden akıtılması ile kentsel mekanın fiziksel sürekliliğinin sağlanması ve yapının kentin bir parçası halini almasını sağlamaktadır.
- Yapının sirkülasyon elemanları arakesit mekanı olabilmektedir. Mimari tasarım bütüncül bir düşüncenin ürünüdür. Yapı kendi içinde bir bütün olarak düşünüldüğü gibi kentle bir bütün halinde de düşünülmektedir. Kentin var olan dokusunu ve izlerini kendisinde sürdürebilir, kentle kurduğu açıklıklardan ve yollardan geçişlilik sağlayabilir, iletişim kurabilir.

Bu yaklaşım kamusal hizmet yapılarında kamusallığın devamlılığını sağlamakla birlikte daha özel işlevli yapılarda özel alanın içine kamusallığı dahil etmektedir. Yüzeyden akabilen kent bu şekilde yapının içine sızmaktadır. Elbette zemin kotundan yüksekte olan sirkülasyon elemanlarının kentle bütün halde çalışması oldukça zordur ancak örneklem grubunda da görüldüğü gibi kent kotundaki yatay sirkülasyon ve üst kotlara ulaşan düşey sirkülasyonlar kentle bütünleşik tasarlanabilmekte yapının işlevi ile kamusal alanı burun buruna getirip yapıyı kente sıkı sıkıya bağlamaktadır.

- Yapının zemin kotu arakesit mekanı olabilmektedir. Modernizm sonrası Avrupa konutlarında ve kamu yapılarında sıklıkla kullanılan bu yaklaşım yapının zemin kotunu kente ve kentsel sirkülasyona bırakmaktadır. Yapının zemin kotu kentli için bir buluşma veya geçiş noktası olabilmektedir. Elbette bu bağlamda düşünüldüğünde yapıların zemin kotunun tamamının kentsel mekana bırakılıp yapıların yükseltilmesi mantık çerçevesinde düşünüldüğünde tek başına ideal bir çözüm önerisi değildir. Yapının ana işlevinden bağımsız şekilde nitelikli alanlar doğurduğu gibi güvensiz alanlar da yaratabilmektedir. Yapının kendi fonksiyonları ve kurgusuyla uyumlu tasarlandığında ve kent içinde kullanıcının günlük hayatın akışımda karşısına çıkan yepyeni bir ihtimaller alanı olması adına tasarıma dahil edildiğinde oldukça nitelikli olabilmektedir.
- Yarı kamusal mekanın kendisi arakesit mekanı olabilmektedir. Yarı kamusal kavramının kendisi başlı başına bir geçiş mekanıdır. Literatürde Habermas'ın burjuva kamusal alanının ara mekan olarak nitelendiği gibi yarı kamusal alanlar da yapının özel alanı ve kentin uçsuz kamusal alanı arasındaki geçiş mekanlarıdır. Günümüzde tamamen yarı kamusal fonksiyonlara sahip binalar bulunsa da tasarım sürecinde kentsel mekanla etkileşim halinde bulunma kaygısı taşıyan yarı kamusal alanlar yapı ve kent için arakesit mekanları yaratmıştır. Bu yarı kamusal alanların güvenlik ve denetim gibi kaygılardan dolayı görsel veya fiziksel ölçüde kentsel mekandan kopartılıp kısıtlandığı görülse de kullanıcı deneyimi sırasında bir eşikten geçip kamusallığın kısmen de olsa algılanmaya devam ettiği mekanlardır.

Tasarım bütüncül bir yaklaşımdır. Mimar ve tasarımcı içi ve dışı, açık ve kapalıyı, keskin ve yumuşağı, kamusal ve özeli ve bunlar gibi zıtlıkları bir arada düşünmeli ve ele almalıdır. Tam manasıyla bir zıtlık olmasa bile bir arada zıtlıklar içinde var olan yapı ve kent de bir bütün halinde düşünülmelidir. Kentsel mekanın akışı kentlinin günlük deneyiminin ayrılmaz bir parçasıdır. Kamusal alanın gittikçe fiziksel varlığını ve niteliğini kaybettiği günümüz dünyasında yapı – kent arakesitinde bütüncül tasarımla etkileşim alanları sağlanabilmekte ve kamusal alanlar nitelikli yapılarını sürdürebilmekte ve kentsel mekanlar devamlılığını sağlayabilmektedir. Mekan hiyerarşisi düşünüldüğünde kentin farklı kamusallık seviyelerinde birbirinden ayrılan alanlar olarak planlanması mekanı işlevsel ve algısal olarak bir kalıba sokmakla birlikte nitelikli ve keyifli alanlar oluşmasını da kısıtlamaktadır. Çalışma kapsamında örneklem grupları üzerinde yapılan değerlendirmelerde birbirinden farklı fonksiyon ve kamusallık seviyelerine sahip yapılarda kullanıcının kentsel mekan algısının devamlılığının sağlanabildiği, bununla birlikte nitelikli kamusal alanların ve yeni deneyim alanlarının oluşturulduğu görülebilmektedir. Yapı, kentliye birlikte keyifle vakit geçirebilecekleri yeni kamusal mekanlar kazandırdığı gibi kentlinin gündelik hayatın koşuşturmasından kaçabileceği ama aynı zamanda kentliye hala kentin bir parçası olarak hissedebileceği yollar, teraslar, cepler, odalar, bahçeler, kaçış ve mola verme alanları da yaratabilmektedir. Fiziksel formla veya işlevle sınırlı kalmaksızın mimari mekan kurgusunun sağlanabileceği, pozitif ve negatif yönleriyle birlikte yapının kent ile bir etkileşim içinde olup kent dokusuna bir yapboz parçası gibi uyum sağlayabileceği görülmektedir. Yapıların tekil inşa ürünleri halinde bir araya gelerek oluşturdukları kent içinde hali hazırda ortaya çıkan ara mekan oluşumlarının tasarım sürecinde kurgulanmasının daha nitelikli kentsel mekanlar yaratmak içi bir adım olabileceği, arakesit mekanlarının bütüncül bir tasarım anlayışı ve nitelikli mekanlar yaratmak adına önemli bir potansiyel barındırdığı, bu bütüncül yaklaşımın mimari ve kent üzerine yapılabilecek gelecek çalışmalar için bir ‘eşik’ noktası oluşturabileceği düşünülmektedir.

KAYNAKÇA

Ağaoğulları, M. (1994). *Kent Devletinden İmparatorluğa.* Ankara: İmge Yayınevi.

Ak, E. (2006). *Bilgisayar teknolojisi Eşliğinde Mekan Kavramının Dönüşümü - Yeni Mekan Tanımları*. [Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. İstanbul: İ.T.Ü. Fen Bilimleri Enstitüsü.

Akman, K. (2020). Kent Meydanlarının Önemi ve Değişen İşlevi. *Akademik Düşünce Dergisi(1)*, s. 17-33.

Akurgal , E. (1990). *Anadolu Uygarlıkları.* İstanbul: Net Turistik Yayınları.

Aras, S. (2010). *Mimarlık-Felsefe İlişkisi: Martin Heidegger Düşüncesinde Mekan*. [Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. Kayseri: Erciyes Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü.

Arendt, H. (1994). *İnsanlık Durumu.* (B. Şener, Çev.) İstanbul: İletişim Yayınları.

Aslanoğlu, R. (2000). *Kent, Kimlik ve Küreselleşme.* Bursa: Ezgi Kitabevi.

Bachelard, G. (1957). *La Poétique de l'espace.* Paris: Vrin.

Bektaş, C. (2008). Esneklik... *Mimar.ist* (27), s. 57-58.

Belting, H. (2020). *Floransa ve Bağdat: Doğu'da ve Batı'da Bakışın Tarihi.* (Z. Aksu Yılmazer, Çev.) İstanbul: Koç Üniversitesi Yayınları.

Boettger, T. (2014). *Threshold Spaces: Transitions in Architecture : Analysis and Design Tools.* Basel: Birkhäuser.

Boudon, P. (2018). *Mimari Mekan Üzerine: Mimarlık Epistemolojisi Üzerine Deneme.* (A. Tümertekin, Çev.) İstanbul: Janus Yayıncılık.

Burgess, E. W. (1925). *The Growth of the City.* Chicago: The City The University of Chicago Press.

Cezar, M. (1985). *Typical Commercial Buildings of the Classical Ottaman Period.* İstanbul: Çeltük Matbaacılık.

Ching, F. (2002). *Mimarlık-Biçim Mekan ve Düzen.* (S. Lökçe, Çev.) İstanbul: Yapı Endüstri Merkezi Yayınları.

Cresswell, T. (2004). *Place: A Short Introduction.* New Jersey: Wiley- Blackwell Publishing.

Creswell, J., & Clark, V. (2016). *Designing And Conducting Mixed.* New York: Sage.

Çulha Zabcı, F. (1997*). Siyasal Kuramda Kamusal Alan Sorunsalı: Habermas ve Arendt.* [Doktora Tezi]. Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Çüçen, A. (2000). *Heidegger'de Varlık ve Zaman.* Bursa: Asa Kitabevi.

Denning, P., ve Metcalfe, R. (1997). *Beyon Calculation: The Next Fifty Years of Computing.* New York: Springer-verlag.

Dinçer, D. (2016). *Inquiring Limits in Architecture*. [Doktora Tezi]. İstanbul: İ.T.Ü. Fen Bilimleri Enstitüsü.

Dündar, Z. (2015). *Kentin Eşiklerinde Beliren Bir İmkan Olarak Karşılaşma Mekanı.* [Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. İstanbul: İ.T.Ü. Fen Bilimleri Enstitüsü.

Düzgün, H. (2010). *Tarihi Çevrelerde Yeni Yapı Tasarımında Kabuk - Bağlam İlişkisinin Temel ve Güncel Tasarım Kavramları Açısından İncelenmesi*. [Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. İstanbul: Yıldız Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü.

Ersoy, A. (1995). Agoralar ve Bir Ticaret Yapısı Örneği: Agora Stoaları. *Ege Mimarlık* (15), s. 50-52.

Ertürk, H., ve Sam, N. (1997). *Kent Ekonomisi.* İstanbul: Ekin Yayınevi.

Foucault, M. (2005). *Özne ve İktidar.* (I. Ergüden , & O. Akınhay, Çev.) İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Grotz, E. (2001). *Architecture From The Outside: Essays on Virtual and Real Space.* London: The MIT Press Cambridge.

Gültekin, İ. (2014). *Hepimiz Mekanı Üretiriz*. [Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. İstanbul: İ.T.Ü. Fen Bilimleri Enstitüsü.

Habermas, J. (2003). *Kamusallığın Yapısal Dönüşümü*. (T. Bora , & M. Sancar, Çev.) İstanbul: İletişim Yayınları.

Habermas, J. (2004). Kamusal Alan. (M. Özbek (Ed.), *Kamusal Alan,* (M. Özbek , Çev.), (s.95-103) İstanbul: Hill Yayın.

Hasol, D. (1975). *Ansiklopedik Mimarlık Sözlüğü.* İstanbul: Yapı Endüstri Yayınları.

Heidegger, M. (1971). *Building, Dwelling, Thinking.* New York: Harper, Row.

Hertzberger, H. (1991). *Space and the Architect: Lessons in Architecture.* Rotterdam: 010 Publisher.

İnalcık, H., ve Arı, B. (2005). Türk-İslam Osmanlı Şehirciliği ve Halil İnalcık'ın Çalışmaları. *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi, 3*(6), s. 27-56.

Jammer, M. (1954). *Consepts of Space: The History of Theories of Space In Physics.* Cambridge: Harvard University Press.

Kahveci, K. (2017). Varlık-Yokluk Arasında: Mekan Üzerine Bir Değerlendirme. *Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*(59), s. 101-108.

Kahvecioğlu, H. (1998). *Mimarlıkta İmaj: Mekansal İmajın Oluşumu ve Yapısı Üzerine Bir Model*. [Doktora Tezi]. İstanbul: İ.T.Ü. Fen Bilimleri Enstitüsü.

Kanıpak, Ö. (2014). Katil Parklar. *İstanbul: Istanbul Art News*.

Şubat 2024 tarihinde mimdaporg: https://mimdap.org/2015/01/katil-parklaromer-kanypak/ erişimi ile ulaşılmıştır.

Keleş, R. (1972). *Şehirciliğin Kuramsal Temelleri.* Ankara: Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları.

Koç, Y. (1985). *Determinizm ve Mekan.* İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Yayınları.

Koç, Y. (2005). Osmanlı'da Kent İskanı ve Demografisi. *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi, 3*(6), s. 161-210.

Koçyiğit, R. (2018). Mark Augé'de Yok-Yer (Non-Lieu) Kavramı Üzerine Epistemik Çözümleme. *Megaron, 13*(4), s. 536-544. DOI: 10.5505/MEGARON.2018.27880

Kuban, D. (1958). *Osmanlı Dini Mimarisinde İç Mekan Teşekkülü (Rönesansla Mukayese)*. [Doçentlik Tezi]. İstanbul: İ.T.Ü. Mimarlık Fakültesi.

Kuban, D. (1990). *Mimarlık Kavramları.* İstanbul: Yapı Endüstri Merkezi Yayınları.

Kuban, D. (1995). *Türk "Hayat"lı Evi.* İstanbul: Mısırlı Matbaacılık A.Ş.

Lammers, H. (2012). *Potentially...Unrevelling and Reconnecting Aldo van Eyck in Search of an Approach for Tomorrow*. [Yüksek Lisans Tezi]. Hollanda: Eindhoven University of Technology.

Le Corbusier. (2011). *Mimarlık Öğrencileriyle Söyleşi.* (S. Rifat, Çev.) İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

Lefebvre, H. (2020). *Mekanın Üretimi*. (I. Ergüden, Çev.) İstanbul: Sel Yayıncılık.

Lökçe, S. (2001). *Kisho Kurokawa.* İstanbul: Boyut Yayın Grubu.

Lynch, K. (2010). *Kent İmgesi.* (I. Başaran , Çev.) İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

Melvin, J. (2005). *Isms: Understanding Architectural Styles.* Herbert Press.

Merleau-Ponty, M. (2005). *Phenomenology of Perception.* Londra: Routledge.

Mosley, J., ve Sara, R. (2013). *The Architecture of Transgression.* Wiley.

Moughtin, C. (1992). *Urban Design: Street and Square.* Oxford: Butterworth Architecture.

Mutlu, B. (2001). *Mimarlık Tarihi Ders Notları 1.* İstanbul: Mimarlık Vakfı Enstitüsü Yayınları.

Neuman, L. W. (2014). *Social Research Methods: Qualitative And Quantitative.* Essex: Pearson Education Limited.

Newman, O. (1972). *Defensible Space.* New York: Macmillan.

Norberg- Schulz, C. (1972). *Existence, Space, Architecture.* London: Studio Vista.

Nute, K. (1993). *Frank Lloyd Wright and Japan.* London: Chapman & Hall.

Öktem Erkartal, P., ve Ökem, H. (2015). Mimari Tasarımda Dokunma Olgusu ve Dokunsal Haritalamaya İlişkin Bir Alan Çalışması. *Megaron, 10*(1), s. 92-DOI:10.5505/MEGARON.2015.30602

Ötkünç, A. (2016). *Prolog, Yok-yerler Üstmodernliğin Antropolojisine Giriş.* İstanbul: Diamon Yayınları.

Özdeş, G. (1984). *Şehirciliğin Evrimi Ders Notları*. İstanbul: İ.T.Ü. Mimarlık Fakültesi.

Özinal, D. (2021). *Konut Kullanıcısının Esnek Tasarıma Bakışı ve Esnek Kullanım Tercihleri.* [YayımlanmamışYüksek Lisans Tezi]. Adana: Çukurova Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü.

Pallasma, J. (2011). *Tenin Gözleri: Mimarlık ve Duyular.* İstanbul: Yapı Endüstri Merkezi Yayınları.

Platon. (2001). *Tiamos.* (E. Güney , ve L. Ay, Çev.) İstanbul: Sosyal Yayınları.

Polat, B. (2019). *Uzam ve Olanaklılık Bağlamında Mekan ve Sınır Deneyimi*. [Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. İstanbul: Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü.

Preece, R. A. (1991). *Design on the Landscape.* London: Belhaven Press.

Roth, L. (2006). *Mimarlığın Öyküsü.* (E. Akça, Çev.) İstanbul: Kabalcı Yayınları.

Selçuk, E. (1998). *Kamusallığın Gelişimi*. [Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Sennett, R. (2010). *Kamusal İnsanın Çöküşü.* (S. Durak , ve A. Yılmaz , Çev.) İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Serter, G. (2013). Şikago Okulu Kent Kuramı: Kentsel Ekolojik Kuram. *Planlama, 23*(2), s. 67-76.

Sezgin, H. (1984). *Türk ve İslam Ülkeleri Mimarisine Toplu Bakış.* İstanbul: Mimar Sinan Üniversitesi.

Singh, R. (2015). *Understanding Transition Spaces: Importance and Role in Indian Architecture.* [Lisans Tezi]. Aralık 20, 2023 tarihinde https://www.academia.edu/19852235/Understanding_Transition_Spaces erişimi ile ulaşılmıştır.

Sirowy, B. (2008). Mekan Üzerine Notlar. (C. Yücel, Ed.) *Tol Mimarlık Kültür Dergisi*,

Soja, E. (1996). *Thirdplace.* Blackwell Publishers.

Soygeniş, S. (2006). *Mimarlık Düşünmek Düşlemek.* İstanbul: Yapı Endüstri Merkezi Yayınları.

Tanyeli, U. (1999). *Başlangıcından Modernleşmeye Osmanlı Çağı.* İstanbul: Tepe Mimarlık Kültür Merkezi.

Türk Dil Kurumu. (2023 Mart). *Türk Dil Kurumu*. https://sozluk.gov.tr/

Tzu, L. (1946). *Tao de Ching - Taoizm.* Ankara: Milli Eğitim Bakanlığı.

Wycherley, R. (1994). *Antik Çağlarda Kentler Nasıl Kuruldu?* İstanbul: Arkeoloji ve Sanat Yayınları.

Zevi , B. (1957). *Architecture as Space: How to Look at Architecture.* New York: Horizon Press.

Zevi , B. (1959). *Apprendre à voir l'architecture.* Paris: Edition de Minuit.

Url-1. https://en.wikipedia.org/wiki/File:Vrije_foor_in_Gent_in_de_Middeleeuwen,_F%C3%A9lix_de_Vigne,_1862,_Koninklijk_Museum_voor_Schone_Kunsten_Gent,_1862-A.jpg (Erişim tarihi: 20.12.2023)

Url-2. https://www.heritagedaily.com/2022/03/the-palmanova-star-fort/143256 (Erişim tarihi: 22.01.2024)

Url-3. https://www.arkitektuel.com/amsterdam-yetimhanesi/ (Erişim tarihi: 09.01.2024)

Url-4. https://www.archdaily.com/7484/house-n-sou-fujimoto/5010072528ba0d422200055e-house-n-sou-fujimoto-image (Erişim tarihi: 09.01.2024)

Url-5. https://www.arkitektuel.com/wp-content/uploads/2017/02/stringio-4-640x427.jpg (Erişim tarihi: 09.01.2024)

Url-6. https://th-thumbnailer.cdn-si-edu.com/jVSmUTi6oCCuy9imBk5_5JASRL4=/1000x750/filters:no_upscale():focal(1500x1000:1501x1001)/https://tf-cmsv2-smithsonianmag-media.s3.amazonaws.com/filer_public/94/38/94382d66-e8e0-43fb-a80a-90f21f192219/gettyimages-12461274 (Erişim tarihi: 09.01.2024)

Url-7 https://yunantoloji.wordpress.com/2020/12/11/antik-yunanda-prostasli-ve-pastasli-ev-tipleri/ (Erişim tarihi: 10.01.2024)

Url-8. https://www.shutterstock.com/tr/image-photo/propylaea-acropolis-monumental-gateway-athens-greece-1331993903 (Erişim tarihi: 10.01.2024)

Url-9. https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/d/df/Basilica_di_San_Pietro_1450.jpg (Erişim tarihi: 10.01.2024)

Url-10. (1992). https://www.flickr.com/photos/mambo1935/214857742 (Erişim tarihi: 10.01.2024)

Url-11. https://tr.m.wikipedia.org/wiki/Dosya:Spain_Andalusia_Granada_BW_2015-10-25_17-22-07.jpg (Erişim tarihi: 11.01.2024)

Url-12. https://www.guidadibologna.com/the-portico-of-san-luca-the-longest-corridor-ever-built-in-the-world/?lang=en (Erişim tarihi: 10.01.2024)

Url-13. https://projects.mcah.columbia.edu/istanbul/index.tr.html (Erişim tarihi: 10.01.2024)

Url-14.https://parissecret.com/2e-arrondissement-passage-des-princes/ adresinden alındı (Erişim tarihi: 12.01.2024)

Url-15. https://www.arkitektuel.com/villa-savoye-2/ (Erişim tarihi: 10.01.2024)

Url-16. https://www.archdaily.com/918111/architecture-guide-24-must-see-le-corbusier-works/5ceeb0b7284dd1ff1d00001c-architecture-guide-24-must-see-le-corbusier-works-photo (Erişim tarihi: 10.01.2024)

Url-17. https://www.archdaily.com/85971/ad-classics-unite-d-habitation-le-corbusier (Erişim tarihi: 10.01.2024)

Url-18. (1955). https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Br%C3%BCckenhaus_Wei%C3%9Fe_Stadt_c._um_1955.jpg (Erişim tarihi: 10.01.2024)

Url-19. https://www.arkitektuel.com/dz-bank-binasi/ (Erişim tarihi: 10.01.2024)

Url-20 https://www.archdaily.com/99698/ad-classics-rietveld-schroder-house-gerrit-rietveld/6068a8d5f91c81883d000001-ad-classics-rietveld-schroder-house-gerrit-rietveld-photo (Erişim tarihi: 21.12.2023)

Url-21.https://hiddenarchitecture.net/montessori-schoo/ (Erişim tarihi: 25.12.2023)

Url-22. https://www.archdaily.com/59719/ad-classics-the-farnsworth-house-mies-van-der-rohe/5037ddac28ba0d599b000077-ad-classics-the-farnsworth-house-mies-van-der-rohe-image (Erişim tarihi: 24.12.2023)

Url-23. https://en.wikipedia.org/wiki/Memorial_to_the_Murdered_Jews_of_Europe#/media/File:Georgie_Pauwels_-_Jump.jpg (Erişim tarihi: 02.02.2024)

Url-24.https://www.archdaily.com/783654/a-japanese-constellation-toyo-ito-sanaa-and-beyond/56e32508e58eceea1f000008-a-japanese-constellation-toyo-ito-sanaa-and-beyond-image (Erişim tarihi: 09.01.2024)

Url-25. https://www.archdaily.com/386292/2013-serpentine-gallery-pavilion-sou-fujimoto-photos-by-danica-kus (Erişim tarihi: 09.01.2024)

Url-26. https://dsrny.com/project/blur-building (Erişim tarihi: 09.01.2024)

Url-27. https://www.arkitektuel.com/barselona-pavyonu/ (Erişim tarihi: 25.01.2024)

Url-28. https://images.adsttc.com/media/images/655b/e54e/73d0/b501/7c85/166b/slideshow/indoor-sports-field-of-shaoxing-university-uad_6.jpg?1700521315 (Erişim tarihi: 14.01.2024)

Url-29. https://www.archdaily.com/106352/bruder-klaus-field-chapel-peter-zumthor/ludwig_bruderklauschapel_no-03?next_project=no (Erişim tarihi: 18.03.2024)

Url-30. https://www.archdaily.com/13358/the-therme-vals (Erişim tarihi: 18.02.2024)

Url-31. https://www.archilovers.com/projects/3759/digital-water-pavilion.html (Erişim tarihi: 18.02.2024)

Url-32.https://jaja.archi/project/konditaget-luders/ (Erişim tarihi: 17.01.2024)

Url-33. https://archinect.com/news/bustler/7848/jaja-architects-is-one-of-15-winners-for-this-year-s-danish-design-awards (Erişim tarihi: 17.01.2024)

Url-34. https://www.archdaily.com/554132/ad-classics-yokohama-international-passenger-terminal-foreign-office-architects-foa?ad_medium=gallery (Erişim tarihi: 17.01.2024)

Url-35. https://tokyocheapo.com/place/osanbashi-pier/ (Erişim tarihi: 25.01.2024)

Url-36. https://galeri3.arkitera.com/var/albums/arkiv-2/proje/eaa/berkm-bergama-kultur-merkezi/EAA-CemalEmden-01.jpg.jpeg (Erişim tarihi: 15.01.2024)

Url-37 https://archello.com/story/76414/attachments/photos-videos/26?product_id=62997 (Erişim tarihi: 15.01.2024)

Url-38. https://www.archdaily.com/920341/meca-cultural-center-big?ad_medium=gallery (Erişim tarihi: 16.01.2024)

Url-39. https://archello.com/project/meca (Erişim tarihi: 16.01.2024)

Url-40. https://www.archdaily.com/902000/south-harbor-school-jjw-arkitekter?ad_medium=gallery (Erişim tarihi: 20.03.2024)

Url-41. https://images.adsttc.com/media/images/5b99/85fe/f197/cc3a/da00/00eb/slideshow/Diagram_3.jpg?1536787947 (Erişim tarihi: 20.03.2024)

Url-42. https://www.archdaily.com/932443/gokceada-high-school-campus-pab-architects?ad_medium=gallery (Erişim tarihi: 18.04.2024)

Url-43. https://www.icmimarlikdergisi.com/2016/06/13/nisantasi-milli-reasurans-kompleksi/ adresinden alındı (Erişim tarihi: 15.01.2024)

Url-44. https://galeri3.arkitera.com/var/albums/arkiv-2/proje/sevinc-ve-sandor-hadi/milli-reasurans-tas-genel-mudurluk-binasi/18.jpg.jpeg (Erişim tarihi: 15.01.2024)

Url-45. https://galeri3.arkitera.com/var/albums/arkiv-2/proje/sevinc-ve-sandor-hadi/milli-reasurans-tas-genel-mudurluk-binasi/1.jpg.jpeg (Erişim tarihi: 15.01.2024)

Url-47. https://www.archdaily.com/226201/the-atrium-dambrosio-architecture-urbanism?ad_medium=gallery (Erişim tarihi: 17.01.2024)

Url-48. https://www.archdaily.com/907233/terrassenhaus-berlin-brandlhuber-plus-emde-burlon-plus-muck-petzeta (Erişim tarihi: 24.03.2024)

Url-49. https://archplus.net/en/archplus-features-78-terrassenhaus-berlin/ (Erişim tarihi: 28.03.2024)

Url-50. https://arquitecturaviva.com/works/casa-moriyama-tokio-3 (Erişim tarihi: 30.03.2024)

Url-51.https://post.moma.org/the-life-in-between-ryue-nishizawas-moriyama-house-tokyo-2002-2005/ (Erişim tarihi: 20.04.2024)

TEZDEN ÜRETİLMİŞ YAYINLAR

Bildiriler

1. Zafer, İ., Düzgün Bekdaş, H. (2023. Aralık). *Yapı – Kent Arası Etkileşim Mekanlarında Kamusallık*. F. Karakuş, S. Kartopu, E. Kaya Köse ve E.B. Çalışkan (Ed.) *2nd International Architecture, Art and Design Symposium* içinde (104-121. ss.) ISBN: 978-605-4929-34-4